

ใจใสใจผุด

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

วารสารช่วงฝน

The Journal of Thai Lanna Wisdom

ประจำปีที ๑๔ ฉบับที่ ๑ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓

ISSN 2539-6706

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย
รักษาราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมรัศมี นาคนิษฐนนต์
รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชานาฏ สีตานุรักษ์
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

บรรณาธิการ

นางสาวปนัดดา ไตคำนุช
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สรัสวดี อ๋องสกุล
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพวรรณ ทังมั่งมี
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช คุภาณุมาต
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์รังสรรค์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้	จันตะ
รองศาสตราจารย์วิชิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา	ชมทวี่วิรุตม์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	เลียวสิริพงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ศักยพันธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิโลบล มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	วิมลสิทธิชัย
อาจารย์ ดร.ธรรศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ศรียัตนบัลล์
อาจารย์สิริพร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	คินมาเมือง
อาจารย์กนิษฐ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	ดิหนอ

*** ทศนะและข้อคิดเห็นในวารสารช่วงพญาฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ผู้ประสงค์จะนำข้อความใดๆ ไปพิมพ์เผยแพร่ต่อไป ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนและโปรดแจ้งให้ทางวารสารได้ทราบ

สำนักงานติดต่อ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒๐๒ ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ *Q\$QQ
โทรศัพท์-โทรสาร (๐๕๓) ๘๘๕๘๘๑
<https://www.tci-thaijo.org/index.php/khuangpaya>

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์
๑๙๕-๑๙๗ ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๒๒๑๒๑๒ โทรสาร ๐๕๓-๒๑๒๙๗๗

คำนำ

วารสารช่วงฝน เป็นวารสารที่จัดทำขึ้นเพื่อตีพิมพ์บทความวิชาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเผยแพร่ผลงานที่มีเนื้อหาทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ การบูรณาการ ผลงานวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มุ่งหวังเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ด้วยการเผยแพร่ข้อมูลอันเป็นประโยชน์จากนักศึกษา คณาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ ต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชน และสังคม

ฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่มีเนื้อหา หลากหลาย จำนวน ๕ เรื่อง ประกอบด้วย ทำนองเสียงตก-ขึ้น ในภาษาเขมร ถิ่นสุรินทร์ ล้านนาคดี...ที่บันทึกโดยชนชาติอื่น เงินแถบ : เงินตรา ประวัติศาสตร์ อำนาจ และพิธีกรรม อัตลักษณ์ของประติมากรรมสุโขทัย “ก่อนจะหมดสิ้น สับขาลาย” และราชพิธีอุสสาราชาภิเษกษัตริย์ล้านนา โดยบทความทั้ง ๕ บทความ ได้ผ่านการพิจารณาและกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการเชื่อมั่นว่า เนื้อหาของวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ ต่อผู้อ่าน และจุดประกายการศึกษาในประเด็นต่อไปในการสร้างผลงานที่มี คุณค่าทางวิชาการ และขอเชิญชวนผู้สนใจร่วมส่งบทความวิจัยและบทความ วิชาการลงตีพิมพ์ เพื่อเปิดโลกวิชาการให้กว้างทั้งด้านเนื้อหาและสาระที่จะตี พิมพ์ลงในวารสารช่วงฝน

ปนัดดา ไตคำนุช

บรรณาธิการ

สารบัญ

ทำนองเสียงตก-ขึ้น ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์

โสภิตา ถาวร

พิธีอุสสาราชาภิเษกกษัตริย์ล้านนา

ภูเดช แสนสา

ล้านนาคดี...ที่บันทึกโดยชนชาติอื่น

อัญชลี กีบปิ่นส์

เงินแถบ : เงินตรา ประวัติศาสตร์ อำนาจ และพิธีกรรม

สุนทร คำยอด

อัตลักษณ์ของประติมากรรมสุโขทัย

สุรพล ดำริห์กุล

๖

๓๘

๗๘

๑๑๒

๑๓๖

บทความวิชาการ

ทำนองเสียงตก-ขึ้น
ในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์
Falling and Raising Intonation
in Surin Khmer

โสภิตา ทาวร

Sorhita Thaworn

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Thai Language Department

Faculties of Humanities and Social Sciences

Chiang Mai Rajabhat University

วันที่รับบทความ : ๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓

และตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ : ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๐ บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทำนองเสียงในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ กรณีศึกษาภาษาเขมรที่บ้านสวายจ๊ะ ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่าประเภททำนองเสียงที่แยกความหมายของประโยคให้ชัดเจน ทั้งหมดสี่ประเภท ได้แก่ ทำนองเสียงตก ทำนองเสียงขึ้น ทำนองเสียงขึ้น-ตก และทำนองเสียงตก-ขึ้น โดยทำนองเสียงประเภทสุดท้ายนี้พบเพิ่มขึ้นจากงานในอดีตที่เคยมีผู้ศึกษาทำนองเสียงภาษาเขมรถิ่นเหนือไว้ (Yodmongkhon, ๑๙๘๖ และ Phon-Ngam, ๑๙๘๗) โดยมีลักษณะเฉพาะของรูปแบบการเปลี่ยนแปลง ระดับเสียงสูงต่ำที่เกิดตลอดประโยคที่ใช้สื่อความหมายของประโยคเฉพาะต่างจากประเภททำนองเสียงอื่น ซึ่งพบว่า ผู้พูดใช้ทำนองเสียงประเภทนี้อยู่บ่อยครั้ง

คำสำคัญ : ทำนองเสียง ทำนองเสียงตก-ขึ้น ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์

๐ บทนำ

จากการศึกษาระบบเสียงของภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์พบว่า เสียงวรรณยุกต์ไม่มีนัยยะสำคัญหรือไม่ได้เป็นเสียงสำคัญในภาษา เพราะฉะนั้นทำนองเสียงจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของระบบเสียงภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์ อภิลักษณ์ ธรรมทวิธิกุล (๒๕๔๙ : ๑๔๑) ได้อธิบายไว้ว่า “ทำนองเสียงของประโยคคือรูปแบบการเปลี่ยนแปลงระดับเสียงสูงต่ำที่เกิดตลอดประโยค ส่วนของประโยคที่มีรูปแบบหรือทำนองเสียงทำนองหนึ่งเรียกว่า วลีทำนองเสียง (intonation phrase)”

ระหว่างการศึกษาข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับทำนองเสียง (intonation) ของผู้พูดภาษาเขมรที่บ้านสวายจ๊ะ ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้สังเกตการพูดของเจ้าของภาษาโดยอาศัยการฟัง พบว่า ประเภทของทำนองเสียงที่แยกแยะความหมายของประโยคให้ชัดเจนในภาษานี้มีอยู่ ๔ ประเภทใหญ่ ได้แก่ ๑. ทำนองเสียงตก (falling contour) ๒. ทำนองเสียงขึ้น (rising contour) ๓. ทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour) และ ๔. ทำนองเสียงตก-ขึ้น (falling-rising contour) ซึ่งประเภทสุดท้ายนี้เป็นประเภทของทำนองเสียงที่พบเพิ่มขึ้นจากงานในอดีตที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ ได้แก่ งานที่ศึกษาภาษาเขมรถิ่นเหนือที่ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (Yodmongkhon, ๑๙๘๖) และที่ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ (Phon-Ngam, ๑๙๘๗) ซึ่งเป็นตำบลที่มีอาณาเขตติดกับ ตำบลสวาย ที่ผู้วิจัยได้ศึกษา และเป็นประเภททำนองเสียงที่พบว่าผู้พูดใช้บ่อยครั้ง เช่น ประโยคที่ว่า təw hɔj “ไปละ, ไปแล้ว ๆ เตียวจะตามไป” ผู้พูดจะเลือกใช้ทำนองเสียงตก-ขึ้น เพื่อสื่อความหมายบางอย่างแทนการใช้ทำนองเสียงขึ้นในประโยค təw hɔ:j หรือทำนองเสียงตกในประโยค təw hɔ:j ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเกิดวัตถุประสงค์ของงานวิจัยต่อไปนี้

๑. เพื่อวิเคราะห์ทำนองเสียงทั้ง ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) ทำนองเสียงตก ๒) ทำนองเสียงขึ้น ๓) ทำนองเสียงขึ้น-ตก และ ๔) ทำนองเสียงตก-ขึ้น ว่ามีการเปรียบเทียบกันทางความหมายที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๒. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเชิงกลศาสตร์ของทำนองเสียงทั้งสี่ประเภท ซึ่งแสดงออกในรูปคลื่นเสียงแสดงระดับเสียงสูงต่ำที่เกิดตลอดประโยค ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

สมมติฐานการวิจัย มีดังนี้

๑. ทำนองเสียงทั้ง ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) ทำนองเสียงตก ๒) ทำนองเสียงขึ้น ๓) ทำนองเสียงขึ้น-ตก และ ๔) ทำนองเสียงตก-ขึ้น มีการเปรียบเทียบกันทางความหมายที่แตกต่างกัน

๒. ลักษณะเชิงกลศาสตร์ของทำนองเสียงทั้งสี่ประเภท ซึ่งก็คือ แถบคลื่นเสียงแสดงระดับเสียงสูงต่ำที่เกิดตลอดประโยค มีความแตกต่างกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัยนี้ คือ ได้รับความรู้เพื่อยืนยันข้อสังเกตว่า ทำนองเสียงทั้งสี่ประเภทมีการเปรียบเทียบทางความหมายที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร โดยอาศัยการศึกษาเชิงกลศาสตร์เพื่อนำมาใช้ตรวจสอบการวิเคราะห์ประเภทของทำนองเสียงที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วยการฟัง และเพื่อเป็นการยืนยันผลการวิเคราะห์ทำนองเสียงแต่ละประเภทดังกล่าว ซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อนหน้านี้

๐ วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวิธีการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. กำหนดขอบเขตสถานการณ์การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาทำนองเสียงเฉพาะที่ปรากฏในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการ (informal situation) หรือ

ภาษากันเอง (casual speech) เป็นการบันทึกเสียงจากคำพูดต่อเนื่องของชาวบ้านที่พูดกันอย่างเป็นธรรมชาติในชีวิตประจำวันทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การสนทนา ในขณะที่รับประทานอาหาร การสนทนาในขณะที่ทักทายพูดคุยกับชาวบ้าน การสนทนาในขณะที่ผู้มาชวนไปทำบุญไหว้พระหรือชวนไปช่วยงานแต่งงาน ชวนรำ เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะเตรียมประโยคตัวอย่างสำหรับใช้ทดสอบการเลือกใช้ทำนองเสียงแต่ละประเภทตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

๒. ผู้บอกภาษาจะต้องมีเชื้อชาติเขมร มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านสวายจะ ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และต้องพูดภาษาเขมรถิ่นเหนือเป็นภาษาแม่ ในงานวิจัยนี้ได้เลือกผู้บอกภาษาที่เป็นเพศหญิง เพื่อควบคุมตัวแปรทางเพศและความสะดวกแก่การเก็บข้อมูล จำนวนทั้งสิ้น ๓ คน เป็นผู้บอกภาษาหลัก และตรวจสอบข้อมูล

๓. บันทึกการออกเสียงของผู้บอกภาษา จากนั้นวิเคราะห์ระดับเสียงสูงต่ำที่เกิด ตลอดประโยคด้วยโปรแกรม Praat ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปแบบภาพคลื่นเสียงของระดับเสียงสูงต่ำ (pitch)

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลทำนองเสียง จำเป็นต้องพิจารณาระดับการเน้นพยางค์ (Degree of Stress) กล่าวคือ แต่ละพยางค์ในคำหรือประโยค อาจจะมีระดับการเน้นไม่เท่ากัน บางพยางค์อาจถือได้ว่าไม่มีการเน้นเลย ซึ่งพยางค์ไม่เน้นอาจจะถูกลดรูปสระ และบางพยางค์อาจจะมีการเน้นสองระดับในคำที่อยู่ ในตำแหน่งท้ายวลีหรือเมื่อออกเสียงพูดคำนั้นเดียว ๆ ซึ่งทำให้คำนั้นอยู่ท้ายวลี โดยปริยาย ทั้งนี้เพราะพยางค์ที่ถูกเน้นเป็นพยางค์สุดท้ายของวลีมักเป็นจุดเด่น (peak) ของทำนองเสียง ซึ่งเราเรียกพยางค์เน้นชนิดนี้ว่าพยางค์เด่นดัง (tonic stress) พยางค์ในภาษาเขมรถิ่นเหนือมีทั้งเน้นและไม่เน้น พยางค์ที่เน้น อาจเป็นพยางค์เด่นดัง (tonic stress) ซึ่งเป็นตัวกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของระดับเสียงสูงต่ำของประโยค

ดังนั้น การวิเคราะห์ประเภทของทำนองเสียงจึงเกิดจากการนำรูปแบบที่แตกต่างกันของระดับเสียงสูงต่ำที่เกิดตลอดประโยคมาจัดกลุ่ม เพื่อดูการเปรียบเทียบต่างของทำนองเสียงแต่ละประเภทที่สื่อความหมายที่แตกต่างกัน และแสดงผลการจัดกลุ่มในรูปแบบคลื่นเสียง ซึ่งทำนองเสียงที่แสดงมีรูปแบบที่ดูไม่ราบรื่น เป็นการแสดงการสั่นของเสียงในการพูดออกเสียง โดยประโยคเหล่านี้จะไม่กำกับค่าของระดับเสียงไว้ เพราะต้องการแสดงให้เห็นรูปแบบของระดับเสียงขึ้นสูงและลงต่ำที่สัมพันธ์กันเป็นสำคัญ และช่วงเวลาทีพูดในแต่ละประโยคอาจจะไม่เท่ากัน

๕. งานวิจัยนี้เน้นศึกษาทำนองเสียงประเภทต่างๆ ที่ผู้พูดใช้สื่อความหมายแตกต่างกันในสถานการณ์ที่ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตไว้เท่านั้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า ทำนองเสียงของผู้พูดชาวเขมรถิ่นเหนือที่ศึกษานี้มีความแปรปรวนมาก โดยเฉพาะจากอารมณ์ของผู้พูดที่มีต่อเรื่องที่กำลังพูด ซึ่งเป็นส่วนที่งานวิจัยนี้ไม่ได้กล่าวถึงลงไป อย่างเช่นการกล่าวถึงอารมณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อทำนองเสียงในประโยคเดียวกัน ซึ่งไม่มีการเปรียบเทียบกันทางความหมายนั้น จากการสังเกตประโยคที่มีระดับเสียงดัง มีช่วงของระดับเสียงแคบ (narrower pitch range) มีระยะเวลาสั้นหรือห้วน มักจะแสดงอารมณ์โกรธของผู้พูด ซึ่งในการศึกษาจะต้องพิจารณากระดับเสียง (pitch range) และค่าระยะเวลา (speaking rate) ไว้ด้วย ทั้งนี้ในงานของผู้วิจัยไม่ได้กำกับค่าของระดับเสียงและช่วงเวลาไว้ เพราะต้องการแสดงให้เห็นรูปแบบของระดับเสียงขึ้นสูงและลงต่ำที่สัมพันธ์กันเป็นสำคัญ

๑๐ ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์สัทลักษณะของทำนองเสียงในภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์พบว่า ทำนองเสียงที่เกิดจากความแตกต่างของพยางค์เน้นเด่นดังในพยางค์สุดท้ายของวลีมีอยู่ ๔ ประเภท ได้แก่

๑. ทำนองเสียงตก (falling contour)
๒. ทำนองเสียงขึ้น (rising contour)
๓. ทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour)
๔. ทำนองเสียงตก-ขึ้น (falling-rising contour)

๑. ทำนองเสียงตก (falling contour)

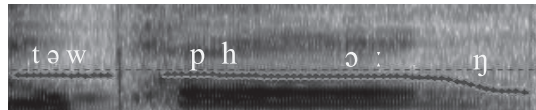
สัทลักษณะของทำนองเสียงตก คือ พยางค์สุดท้ายของคำในวลี / ประโยค จะมีระดับเสียงตกลง โดยจะแสดงออกในรูปคลื่นเสียงแสดงระดับเสียงสูงต่ำที่เกิดตลอดประโยคซึ่งเป็นลักษณะเชิงกลศาสตร์ ทำนองเสียงตกพบ่าใช้กับประโยคต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑.๑ ประโยคตอบรับ (affirmative statements)

เมื่อประโยคแสดงการตอบรับ (affirmative statements) ถูกพูดในประโยคเดียว ๆ จะมีระดับเสียงในพยางค์ท้ายเป็นเสียงตก ดังตัวอย่าง

๑. təw pho:ŋ

ไป ด้วย

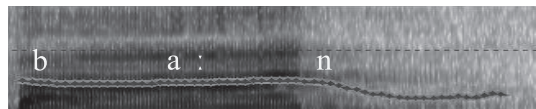
๒. təw ba:n

ไป ได้

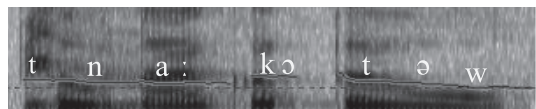
๓. ba:n

ได้

๔. təw na: kə təw

ไป ไหน ก็ ไป

ประโยคแสดงการตอบรับอาจจะถูกเปลี่ยนให้เป็นประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar Questions) ถ้าระดับเสียงบนพยางค์สุดท้ายเป็นระดับเสียงสูงขึ้น (ดูใน ๓.๒.๑)

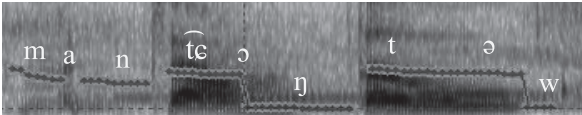
๑.๒ ประโยคปฏิเสธ (negative statements)

ประโยคแสดงการปฏิเสธ (negative statements) จะมีคำว่า *man* และ *te:* เป็นตัวบ่งชี้ (markers) โดยที่ *man* จะปรากฏหน้ากริยาเสมอ และ *te:* มักจะปรากฏในตำแหน่งสุดท้ายของประโยค คำว่า *te:* นี้บางครั้งอาจจะถูกละได้ดังตัวอย่าง

- ๑. man *teŋ* taw pho:ŋ te:
ไม่ อยาก ไป ด้วย ไม่
(ไม่ออกไปด้วย)

- ๒. man *teŋ* taw
ไม่ อยาก ไป
(ไม่ออกไปหรอก)

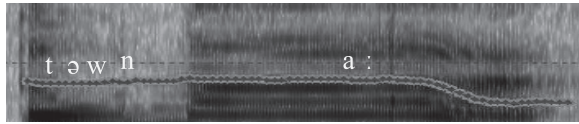
ประโยคแสดงการปฏิเสธอาจจะถูกเปลี่ยนให้เป็นประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar Questions) ถ้าระดับเสียงบนพยางค์สุดท้ายเป็นระดับเสียงสูงขึ้น (ดูใน ๓.๒.๑)

๑.๓ ประโยคคำถามบอกเนื้อความ (content questions)

ประโยคคำถามในภาษานี้จะมีคำแสดงคำถาม (WH-question words) เช่น [na:] หรือ [bo:n tra:] หรือ [khaŋ na:] 'ที่ไหน (Where)' [rana:] 'ใคร (Who)' เป็นต้น คำแสดงคำถามส่วนมากจะปรากฏเป็นพยางค์เน้นสุดท้ายของวลี/ประโยค และจะมีระดับเสียงตกลดต่ำลง ดังแสดงข้างล่างนี้

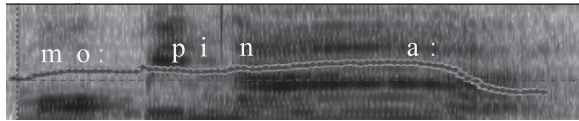
๑. təw na:

ไป ไหน

๒. mo: pi na:

มา จาก ไหน (ไปไหนมา)

๓. pətiaħ pu nəw bo:n tra:

บ้าน อา อยู่ ที่ไหน

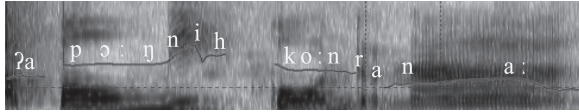
๔. pətiaħ kəw:ŋ nih kə:n rana:

บ้าน หลัง นี้ ของ ใคร

๕. ʔapɔːŋ nih koːn ranaː

เด็ก นี้ ลูก ใคร

นอกจากนี้แล้วยังพบว่าคำแสดงคำถามเหล่านี้สามารถปรากฏในตำแหน่งต้นของประโยคได้ เช่น [ranaː] ‘ใคร (Who)’ [kɛːtʔoj] ‘ทำไม (Why)’ ดังตัวอย่าง

๖. ranaː dɛn moː

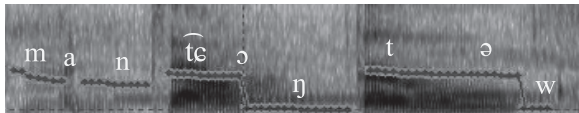
ใคร เดิน มา

๗. kɛːtʔoj man tɛn təw

ทำไม ไม่ ทัน ไป

(ทำไมไม่ยอมไป/ทำไมถึงไม่ไป)

๑.๔ ประโยคระบุนัย (intensifying statements)

ในภาษานี้มีการใช้ประโยคระบุนัยเพื่อย้ำความหมายอยู่สองแบบ ได้แก่ แบบเน้นเพิ่ม (By adding a final particle) เป็นการเพิ่มคำลงท้าย (final particle) เช่น [lɛk] ‘มาก (very)’ และแบบซ้ำคำ (By Reduplicating) เป็นการซ้ำคำคุณศัพท์ (adjective) หรือคำวิเศษณ์ (adverb) โดยที่คำแรกจะมีทำนองเสียงขึ้นและคำที่สองจะมีทำนองเสียงตกลง ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ แบบเน้นเพิ่ม (By adding a final particle)

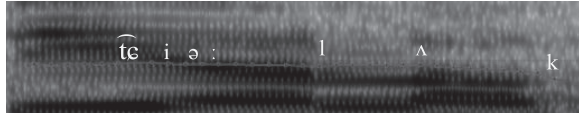
๑. ja:j thi:n riəm laɔb: lək

ยาย ทิน รำ สวย มาก

๒. ติ๋อ: lək

ดี มาก

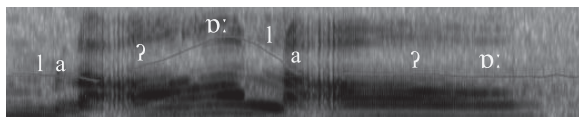

๑.๔.๒ แบบซ้ำคำ (By Reduplicating)

๑. ja:j thi:n riəm laɔb: laɔb:

ยาย ทิน รำ สวย สวย

(ยายทินรำสวยมาก)

๒. ติ๋อ: ติ๋อ:

ดี ดี (ดีมาก)

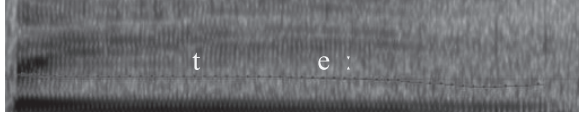

๑.๕ การตอบรับแบบสั้น (short response)

บางครั้งการตอบคำถามอาจเป็นการตอบรับสั้นๆ ดังตัวอย่าง

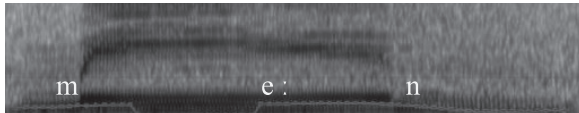
๑. man təw te: → te:

(ไม่ไปเหรอ) (ไม่)

๒. me:n raʔoj → me:n

(ใช่เหรอ) (ใช่)

๑.๖ ประโยคคำสั่ง (command statements)

โดยทั่วไปประโยคคำสั่งจะมีเสียงตก ดังนี้

๑. se:ta: təw

(kmaj **๓๕๐๗** nə: se:ta: təw ʔəj ruic)

เขียน ต่อไป (อย่าหยุดเนื้อ เขียนต่อไปให้เสร็จ)

๒. kmaj jum

อย่า ร้อง

รูปแบบทำนองเสียงของประโยคคำสั่งอาจจะเปลี่ยนไปเป็นทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour) เมื่อได้รับการเน้น (emphasized) ดังใน ๓.๓.๕

๒. ทำนองเสียงขึ้น (rising contour)

สัทลักษณะของทำนองเสียงขึ้น คือ พยางค์สุดท้ายของคำในวลี/ประโยค จะมีระดับเสียงสูงขึ้น ได้แก่

๒.๑ ประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar Questions)

พยางค์เน้นเด่นดังอาจมีเสียงสูงต่ำแปรเปลี่ยนได้ พยางค์เน้นเด่นดังอาจเป็นจุดหลักที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นเราเรียกรูปแบบทำนองเสียงลักษณะนี้ว่าเสียงขึ้น (rising contour) เป็นรูปแบบทำนองเสียงของประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar questions) ตัวอย่าง

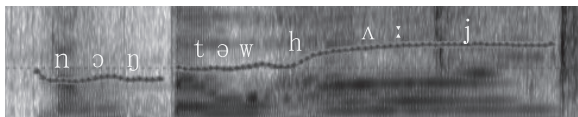
๑. təw pho:ŋ khniə: te:

ไป ด้วย กัน ไม่ (ไม่ไปด้วยกัน / ไม่ไปกับเราหรอก)

๒. nəŋ təw hɛ:j

จะ ไป แล้ว (จะไปแล้วหรือ)

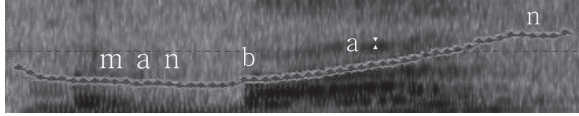
๓. man təw pho:ŋ te:

ไม่ ไป ด้วยกัน ไม่ (ไม่ไปด้วยกันหรือ)

๔. man ba:n

ไม่ได้ (ไม่ได้เหรอ)

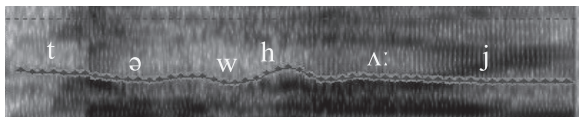
จากตัวอย่างทั้งหมดนี้ สังเกตได้ว่าส่วนต้นของประโยคของผู้พูดค่อนข้างจะมีระดับเสียงเป็นแนวระนาบและมีการขึ้นเสียงสูงขึ้นในคำสุดท้าย

รูปแบบทำนองเสียงของประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar questions) นี้จะแตกต่างจากรูปแบบของประโยคตอบรับ (affirmative statements) และประโยคปฏิเสธ (negative statements) ที่ระดับเสียงในพยางค์สุดท้ายของคำในวลี/ประโยค โดยที่ระดับเสียงในพยางค์สุดท้ายของประประโยคแสดงการตอบรับ และประโยคแสดงการปฏิเสธจะมีระดับเสียงตกลง แต่ระดับเสียงในพยางค์สุดท้ายของประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธจะมีระดับเสียงสูงขึ้น การเปรียบเทียบต่างระหว่างรูปแบบทำนองเสียงดังกล่าวแสดงในตัวอย่างต่อไปนี้

ประโยคตอบรับ

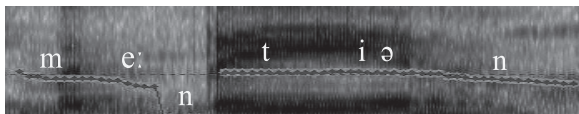
təw hɑ:j

ไป แล้ว

me:n tiən

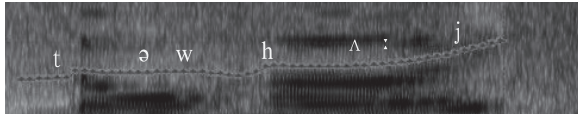
จริง ๆ

ประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ

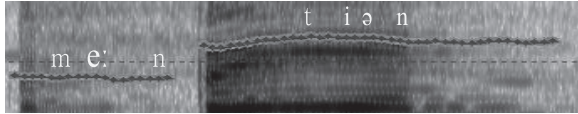
təw hʌ:j

ไป แล้ว (ไปแล้วหรือ)

me:n tiəŋ

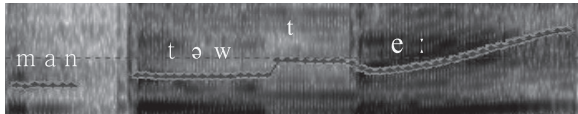
จริง ๆ (จริง ๆ หรือ)

ประโยคปฏิเสธ

man təw te:

ไม่ ไป ไม่ (ไม่ไปหรือ)

man təw te:

ไม่ ไป ไม่ (ไม่ไปหรือหรือ)

man ba:n te:

ไม่ได้ ไม่ (ไม่ได้หรอก)

man ba:n te:

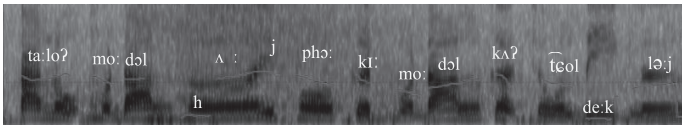
ไม่ได้ ไม่ (ไม่ได้หรอก)

๒.๒ ประโยคไม่จบความ (Unfinished Utterance)

ในบางประโยคอาจจะมีวลีทำนองเสียงมากกว่าหนึ่งวลี ในกรณีเช่นนี้วลีที่เป็นประโยคย่อย (clauses) จะจบลงด้วยการขึ้นเสียงสูง ซึ่งเราเรียกว่าการขึ้นเสียงสูงอย่างต่อเนื่อง (continuation rise) เป็นการบ่งบอกว่าประโยคยังไม่จบและยังจะมีข้อความตามมาอีก ช่วงหยุด (break) ระหว่างวลีทำนองเสียงได้ถูกกำกับไว้ ดังนี้

ta:loʔ mo: dɔl hɛ:j		pho: ki: mo: dɔl		kaʔ tɕol de:k *lɔ:j
ตาโละ มา ถึง แล้ว		พอ เขา มา ถึง		ก็ เข้า นอน เลย
(วลีทำนองเสียงแรก)		(วลีทำนองเสียงที่สอง)		

จากข้างต้นนี้ สัญญาณที่บ่งบอกว่ายังมีข้อความตามมาอีกคือมีเสียงตกตามด้วยเสียงสูงขึ้นในคำว่า hɛ:j และ dɔl ซึ่งเป็นคำสุดท้ายของวลีทำนองเสียงสองวลีแรก และมีการจบประโยคแบบเสียงตกลงระดับต่ำลงในคำว่า lɔ:j

๒.๓ ประโยคระบุน้ำ (intensifying statements)

ในประโยคระบุน้ำแบบซ้ำคำ (By Reduplicating) นั้น ในคำแรกจะมีทำนองเสียงสูงขึ้นและในคำที่สองจะมีทำนองเสียงตก (ดูใน ๓.๑.๔)

เราควรจำแนกทำนองเสียงสูงขึ้น (rising contour) เป็น ๒ แบบ แบบแรกเป็นทำนองเสียงของประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธทั่ว ๆ ไป ที่มีการเปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นในช่วงยาว และอีกแบบหนึ่งเป็นการขึ้นเสียงสูงขึ้นซึ่งมักเกิดในช่วงท้ายของประโยคย่อย (clauses) โดยมีลักษณะสูงขึ้นช่วงสั้น ๆ เป็นการวัดเสียงสูงขึ้น ทำนองเสียงทั้งสองแบบนี้ใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน ทำนองเสียงที่สูงขึ้นแบบวัดเสียงขึ้นเล็กน้อยจะใช้บ่งบอกว่ายังมีข้อความตามมาอีก

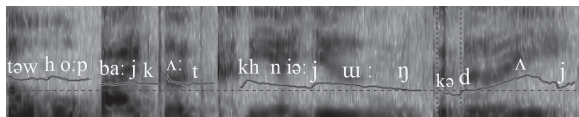
๓. ทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour)

ทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour) ระดับเสียงในพยางค์สุดท้ายของวลีทำนองเสียงจะมีทิศทางขึ้นแล้วค่อยตกลงหรือมีการเน้นสองระดับในคำที่อยู่ท้ายวลี ทำนองเสียงประเภทนี้จะใช้กับประโยคต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ประโยคขอเรื่อง (requested statements)

๑. təw ho:p ba:j kʌ:t khniə: ju:wŋ kədʌj

ไป กิน ข้าว เป็นเพื่อนเราหน่อยสิ

๒. təw pho:wŋ khniə: təw

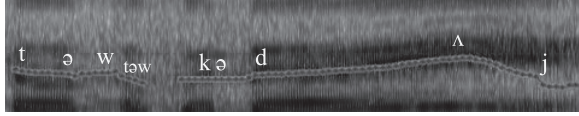
ไป ด้วย กัน ไป (ไปด้วยกันเถอะนะ)

๓. təw təw kədʌj

ไปหน่อย, ไปเถอะ

Imperative part.

๔. som təw pho:ŋ ba:n

ขอ ไป ด้วย ได้ (ขอไปด้วยได้ไหม)

๕. mo: tɕu:j ba:n

มา ช่วย ได้ (มาช่วยได้ไหม)

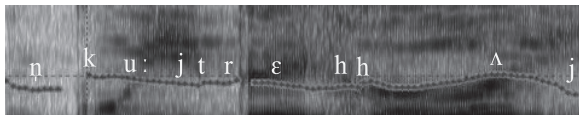

๓.๒ ประโยคเชื้อเชิญ (ชวน)/เรียก/อนุญาต (invitation statements)

๑. n̩k u:j trɛh hʌj

นั่งตรงนี้แหละ/หน่อย

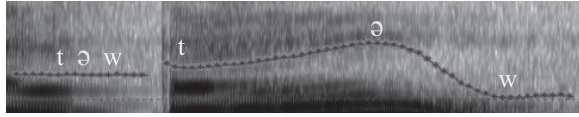
(เรียกมานั่ง)

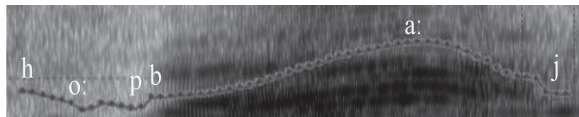
๒. təw təw

ไปเหอะ (อนุญาติ), ไปสิ

๓. ho:p ba:j

เรียกกินข้าว

๔. niəŋ lu:k ruic hΛ:j

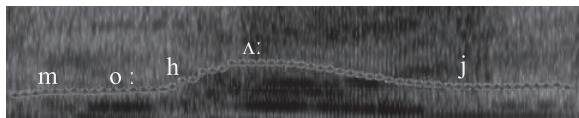
หนู ยกเสร็จแล้วยัง

(เรียก ไม่ได้ต้องการคำตอบ)

๕. mo: hΛ:j

มาแล้วยังเนีย (เรียกหา)

๓.๓ ประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar Questions)

ที่ใช้กับคำลงท้าย [raʔoj]

โดยทั่วไปประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธที่ใช้กับคำลงท้าย [raʔoj] จะมีทำนองเสียงขึ้น-ตก ในพยางค์สุดท้าย เช่น

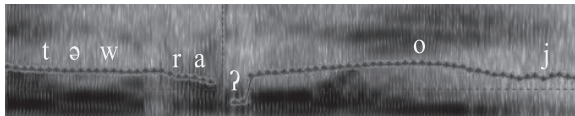
๑. **təw** pho:ŋ khniə: raʔoj

ไป ด้วย กัน ไหม

๒. **təw** raʔoj

ไป ไหม

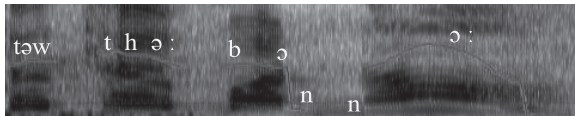

๓.๔ ประโยคที่ใช้กับคำลงท้าย [no:/ nə:]

ประโยคที่จบลงด้วยคำลงท้าย (final particle) [no:/ nə:] จะมีทำนองเสียงสูง-ตก ตัวอย่างประโยคข้างล่างนี้ผู้พูดมีการชักชวนให้ไปทำบุญและใช้คำลงท้ายดังกล่าวได้ด้วย

๑. **təw** thə: **bən** no:/ nə:

ไป ทำ บุญ น้อ

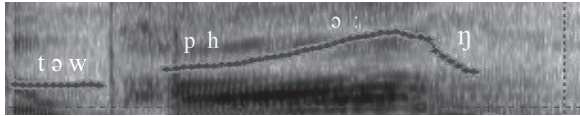

๓.๕ ประโยคเน้นแบบทั่วไป (Emphasis on clauses)

เมื่อผู้พูดต้องการเน้นประโยคใดประโยคหนึ่ง ทำนองเสียงในพยางค์สุดท้ายจะมีระดับเสียงสูง-ตก ดังนี้

๑. təw pho:ŋ

ไป ด้วย (เน้นเสียง)

๒. təw na: kə? təw təw

ไป ไหน ก็ ไป ไป (ไล่)

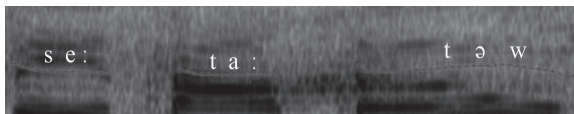
๓. nəŋ təw thə:ʔoj

จะ ไป ทำไม

๔. se:ta: təw

เขียน ต่อไป

๔. ทำนองเสียงตก-ขึ้น (falling-rising contour)

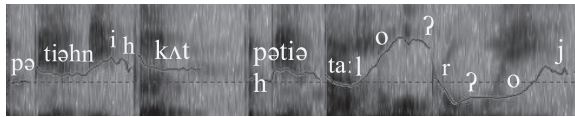
สัทลักษณะของทำนองเสียงตก-ขึ้น คือ ในพยางค์เน้นเด่นดังเดียวกัน จะมีทำนองเสียงพิเศษที่ต่ำลงและสูงขึ้นด้วยกัน พยางค์สุดท้ายของคำในวลี/ประโยค ที่มีระดับเสียงตก-ขึ้น แสดงในตัวอย่างข้างล่างนี้

๔.๑ ประโยคคำถามแสดงความแปลกใจ (surprised Questions)

หากเราได้ยินอะไรที่ทำให้เราแปลกใจหรือไม่มั่นใจมาก ๆ เราอาจจะมีทำนองเสียงตกตามด้วยเสียงสูงขึ้นในพยางค์สุดท้ายของประโยค ดังนี้

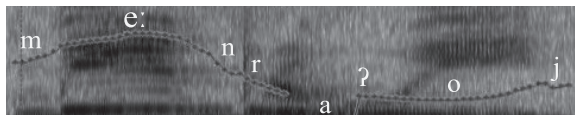
๑. pətɪəh nih kət pətɪəh ta:ləʔ raʔoj

บ้านนี้ใช่บ้านตาโละหรือ

๒. me:n raʔoj

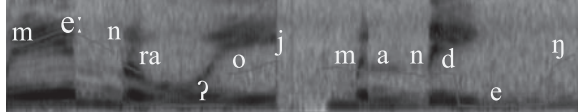
ใช่เหวอ, ใช่แล้วเหวอ

ประโยคคำถามแสดงความแปลกใจมักจะมีประโยค *man den* 'ไม่รู้'
ตามมา เช่น

๓. *me:n raʋoj...man den*

ใช่หรือ...(ฉัน) 'ไม่รู้'

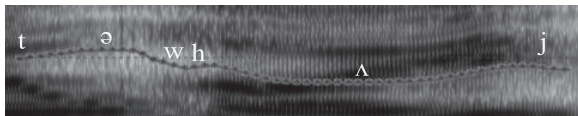

๔.๒ ประโยคที่มีคำลงท้ายแบบเน้นเสียง (Emphasis on emphatic particle)

ประโยคที่มีคำลงท้ายแบบเน้นเสียงใช้เมื่อต้องการเน้นคำในประโยค มักมีคำลงท้าย (emphatic particle) เป็น *hʋj* หรือ *me:n te:n* และมักมีคำชี้เฉพาะ *nih* 'นี้' หรือ *nuh* 'นั้น' อยู่หน้าคำลงท้าย ดังตัวอย่าง

๑. *təw hʋj*

ไปแหละ, ไปแล้ว ๆ เดียวจะตามไป

təw hʋj təw hʋj

ไปแล้ว ไปแล้ว

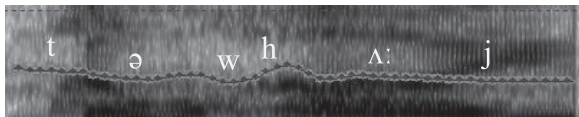

จากตัวอย่าง คำลงท้าย (emphatic particle) คำว่า *hɔj* เป็นพยางค์เน้นเด่นดังที่กำหนดทิศทางหลักของการเปลี่ยนแปลงระดับเสียงสูงต่ำของประโยค ผู้พูดได้ใช้ทำนองเสียงตก-ขึ้นนี้ในสถานการณ์ที่มีผู้มาเรียกให้รีบตามไป ผู้พูดจึงตอบกลับไปว่า *təw hɔj* หรือ *təw hɔj təw hɔj* ด้วยทำนองเสียงที่มีระดับเสียงตก-ขึ้นในพยางค์สุดท้ายเพื่อบอกว่า ไปแหละ ไปแล้ว ๆ **เป็นการเน้นว่าจะตามไปเดี๋ยวนั้นเลย** ซึ่งแตกต่างจาก *təw hɔ:j* (สระยาว) ที่มีทำนองเสียงตกในประโยคตอบรับและใช้เมื่อตอบคำถามว่า “(เขา) ไปแล้ว” เป็นเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้ว คำว่า *hɔ:j* ‘แล้ว’ นี้จัดเป็นคำลงท้ายแสดงกาลสมบูรณ์ (perfective particle) เช่นเดียวกับ *hɔ:j* ใน *təw hɔ:j* ที่มีทำนองเสียงขึ้นในประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธเพื่อถามว่า “ไปแล้วหรือ” ดังแสดงการเปรียบเทียบระหว่างทำนองเสียงทั้งสามต่อไปนี้

ประโยคตอบรับ

təw hɔ:j (perfective part.)

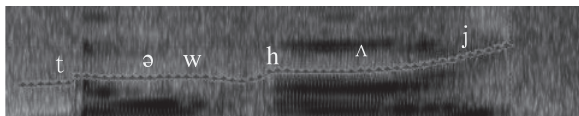
ไป แล้ว

ประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ

təw hɔ:j (perfective part.)

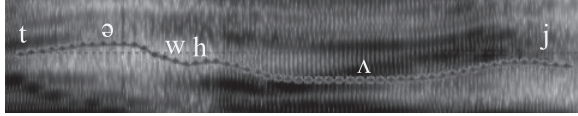
ไปแล้วหรือ

ประโยคที่มีคำลงท้ายแบบเน้นเสียง

təw hɔj (emphatic part.)

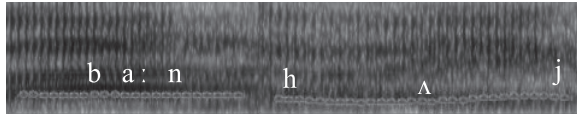
ไปแหละ, ไปแล้ว ๆ เดี่ยวจะตามไป

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ในสถานการณ์ที่ต้องการสื่อความหมายว่า “เดี๋ยวตามไปแหละ” เช่นนี้ ผู้พูดก็จะเลือกใช้ทำนองเสียงตก-ขึ้น ประเภทนี้เสมอ

๒. ba:n hɔj

ได้แหละ, (ไป) ได้เลย

ตัวอย่างนี้ มีคนชวนว่าไปได้ไหม ผู้พูดตอบว่า “ได้แหละ ไปได้เลย เริ่มไปกันได้เลย” **เป็นการเน้นว่า ไปได้เลย ณ ตอนนั้น** ไม่เหมือนกับการตอบคำถามที่ว่าได้ข่าวหรือยัง แล้วตอบว่า “ได้รับแล้ว” เป็นต้น

๓. nɔj hɔj

เหนื่อยแหละ, เหนื่อยจริง ๆ ก็เหนื่อยนะ

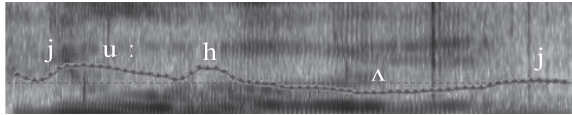
ผู้พูดจะกล่าวเช่นนี้เพื่อ **เน้นว่ากำลังเหนื่อยอยู่ในขณะนั้น**

๔. (ʔoj man si: ʔanuh) ... ju: hʌj

(ทำไมไม่กินอันนั้น)

มันนานแล้ว

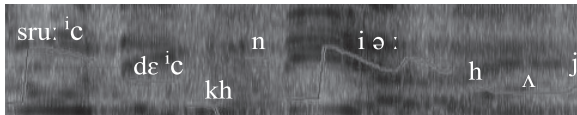

ผู้พูดต้องการบอกผู้ฟังว่าอาหารตั้งทิ้งไว้นานแล้ว **เป็นการเน้นว่าอาหารกำลังเย็นชืดอยู่** ให้รีบกินเสียที จะต่างกับเมื่อพูดด้วยทำนองเสียงตก เพราะจะหมายความว่าอาหารตั้งไว้นานจนเสียแล้วหรือไม่ควรกินแล้ว

๕. sru:ic dɛ ic khniə: hʌj

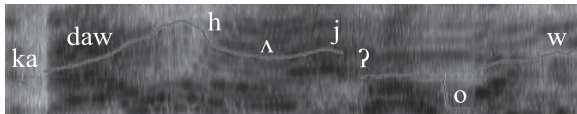
สนุกเหมือนกันนะ

ผู้พูดจะกล่าวเช่นนี้เพื่อ **เน้นว่ากำลังสนุกอยู่ ณ ตอนนั้น**

๖. kadaw hʌj...ʔow

ร้อนอยู่...พ่อ

ผู้พูดต้องการบอกว่า “ร้อนแหละพ่อ เนี่ยฉันร้อน” **เน้นว่ากำลังร้อนอยู่** หรืออาจจะต้องการบอกว่าหม้อต้มน้ำนี้ กำลังร้อนอยู่หรือเดือดพอดี ซึ่งจะต่างกับ เมื่อพูดด้วยทำนองเสียงตกจะให้ความหมายว่า “พ่อ ตรงนั้นมันร้อนแล้วนะ แดดมันมาแล้ว ให้ไปนั่งตรงอื่น” หรือต้องการบอกให้พ่อรู้ว่าน้ำในหม้อมันร้อนแล้วนะ เป็นต้น

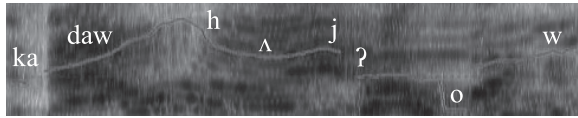
๗. me:n hɔj

เน้นว่าจริงแหละ, ใช่แหละ

๘. me:n te:n

(emphatic part.)

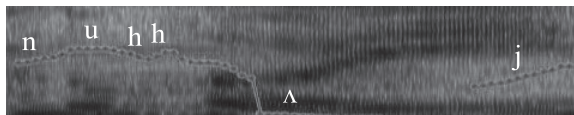
เน้นว่าจริง ๆ

ประโยคข้างล่างต่อไปนี้มีการใช้คำชี้เฉพาะวงหน้าคำลงท้าย hɔj ‘แหละ’ เพื่อเน้นคำในประโยค จากการสังเกตพบว่าผู้พูดได้ใช้ประโยคต่อไปนี้อยู่บ่อยครั้ง

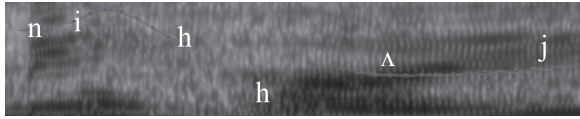
๙. nuh hɔj

นั่นแหละ

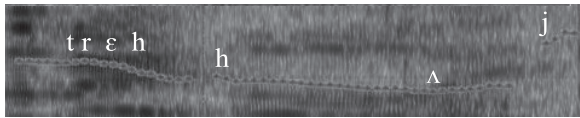
๑๐. nih hΛj

นี่แหละ

๑๑. trɛh hΛj

(ก็วาง) ตรงนี้แหละ

๐ สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเชิงกลศาสตร์เกี่ยวกับทำนองเสียงในภาษาเขมร ถิ่นเหนือที่พูดในบ้านสวายจ๊ะ ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีการเปรียบเทียบของทำนองเสียง (contrast of contour) กันอย่างมากที่ระดับเสียงในพยางค์สุดท้าย ทำให้เกิดทำนองเสียง ๔ ประเภท ตรงตามสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ดังนี้ ๑) ทำนองเสียงตก (falling contour) ๒) ทำนองเสียงขึ้น (rising contour) ๓) ทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour) และ ๔) ทำนองเสียงตก-ขึ้น (falling-rising contour) ดังจะสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบทำนองเสียงของทั้งสามถิ่นต่อไปนี้

ประโยค (Statements)	ภาษาเขมรถิ่นเหนือ						ภาษาเขมรถิ่นสุรินทร์			
	Yodmangkhon, (1986)			Phon-Ngam, (1987)			ผู้วิจัย (2011)			
	R	F	R-F	R	F	R-F	R	F	R-F	F-R
๑. ประโยคตอบรับ (Affirmative)										
๒. ประโยคปฏิเสธ (Negative)										
๓. ประโยคคำถามบอกเนื้อความ (Content Question)										
๔. ประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธ (Polar Question)	R			R			R			
๕. ประโยคไม่จบความ (Unfinished Utterance)	R			R			R			
๖. ประโยคเชิญเชิญ(ชวน)/เรียก/อุบายต (Invitation)			R-F			R-F			R-F	R-F
๗. ประโยคคำถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธที่ใช้กับคำลงท้าย [raʔoj] (Polar Question with final part. /raʔoj/)			R-F			R-F			R-F	R-F
๘. ประโยคที่ใช้กับคำลงท้าย [ne:] (Statement with final part. /ne:/)			R-F			R-F			R-F	R-F
๙. ประโยคระงับ (Intensifying)			F			R-F			F	
๑๐. ประโยคคำสั่ง (Command)			F			R-F			F	
๑๑. การตอบรับแบบสั้น (Short Responses)			F			R-F			F	
๑๒. ประโยคเน้นแบบทั่วไป (Emphasis on clauses)			R-F			R-F			F	
๑๓. ประโยคขอรับรอง (Requested)										
๑๔. ประโยคที่มีคำลงท้ายแบบเน้นเสียง (Emphasis on emphatic particle)										F-R
๑๕. ประโยคคำถามแสดงความแปลกใจ (Surprised Questions)										F-R

* F = ทำนองเสียงตก (falling contour)

R = ทำนองเสียงขึ้น (rising contour)

R-F = ทำนองเสียงขึ้น-ตก (rising-falling contour)

F-R = ทำนองเสียงตก-ขึ้น (falling-rising contour)

เมื่อนำงานของผู้วิจัยไปเปรียบเทียบกับ งานในอดีต (Yodmongkhon, ๑๙๘๖ และ Phon-Ngam, ๑๙๘๗) พบว่า งานของผู้วิจัยผู้พูดมีการใช้ประเภทของทำนองเสียงตก-ขึ้น (F-R) เพิ่มขึ้นจากสองถิ่นที่ได้ศึกษาไว้ โดยพบว่าเป็นประเภทของทำนองเสียงที่ใช้ในประโยคที่มีคำลงท้ายแบบเน้นเสียง (emphasis on emphatic particle) หรือใช้ในสถานการณ์การสื่อความหมายเพื่อแสดงความแปลกใจ (surprised questions) ซึ่งตรงกับข้อ ๑๔ และ ๑๕ นอกจากนี้ในข้อ ๙ ถึง ๑๒ สังเกตได้ว่างานของผู้วิจัยมีการใช้ทำนองเสียงประเภทเดียวกันเพื่อแทนการสื่อความหมายในลักษณะเดียวกันกับถิ่นประโคนชัยอยู่มากกว่าถิ่นนาบัวซึ่งเป็นตำบลที่มีอาณาเขตติดกับถิ่นที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่ และในงานของผู้วิจัยได้ศึกษาทำนองเสียงขึ้น-ตก (R-F) ว่ายังใช้กับประโยคขอร้องในข้อ ๑๓ เพิ่มขึ้นด้วย

ประเด็นสำคัญจากการศึกษาทำนองเสียงก็คือ ทำนองเสียงแตกต่างจากแ่งมุมอื่น ๆ ของภาษาพูดที่มีรายละเอียดทางสัทศาสตร์ซึ่งควรมีการศึกษาให้ลึกซึ้งในอันดับต่อไป ดังนั้นจากทำนองเสียงที่เราได้ฟัง เราสามารถคาดเดาได้ว่าผู้พูดคิดอย่างไร ต้องการจะสื่ออะไร

๑ ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

ทำนองเสียงของผู้พูดชาวเขมรถิ่นเหนือมีความแปรปรวนจากการใช้อารมณ์ของผู้พูดที่มีต่อเรื่องที่กำลังพูด ซึ่งควรมีการศึกษาไปว่าการกล่าวถึงอารมณ์ต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อทำนองเสียงในประโยคเดียวกันที่ไม่มีความแปรปรวนต่างกันทางความหมายนั้น มีการแสดงระดับเสียง (pitch range) และค่าระยะเวลา (speaking rate) อย่างไร

๒ เอกสารอ้างอิง

- นworรณ พันธ์เมธา. (๒๕๕๑). **ไวยากรณ์ไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่
ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (๒๕๕๑). **สรศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.
อภิลักษณ์ ธรรมทวิธิกุล. (๒๕๔๙). **สัทศาสตร์ (A course in Phonetics)**.
กรุงเทพฯ : บริษัท พงษ์วินการพิมพ์ จำกัด.
- Bolinger, Dwight. (1972). **Intonation**. Penguin Books.
- Cruttenden, Alan. (1997). **Intonation**. Cambridge University Press.
- Krissana Yodmongkhon. (1986). **The Phonological Study Of Northern
Khmer (Prakhonchai District, Buriram Province)**. M.A. Thesis
(Linguistics), Bangkok : Mahidol University.
- Lieberman, Philip. (1975). **Intonation, Perception, And Language**.
Cambridge : The M.I.T. Press paperback.
- Phon-Ngam, Prakorb. (1987). **A Phonological Comparison Of Spoken
Central Khmer (Phnom Penh) And Northern Khmer (Surin)**. M.A.
Thesis (Linguistics), Bangkok : Mahidol University.
- Sujinpram, Pornpen. (1989). **Morphemes to clauses in Northern Khmer
(Surin)**. M.A. Thesis (Linguistics), Bangkok : Mahidol University.

บทความวิชาการ

พิธีอุสสาราชาภิเชกกษัตริย์ล้านนา
The Royal Coronation Ceremony
of Lanna King

ภูเดช แสนสา

Phudet Saensa

อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปศาสตร์การท่องเที่ยว

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก

Tourism Department Faculty of Art and Education,

Phitsanulok University

วันที่รับบทความ : ๘ มิถุนายน ๒๕๖๓ วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

และตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ : ๘ สิงหาคม ๒๕๖๓

๐ บทคัดย่อ

พิธีอุสสาราชาภิเชกเป็นพิธีสำคัญสำหรับการเป็นกษัตริย์ หากพระองค์ใดไม่ผ่านพระราชพิธีนี้ถือว่ายังมีพระสถานะความเป็นกษัตริย์ที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นการประกอบพิธีจึงจะต้องมีความสมบูรณ์ทั้งจัดเตรียมพิธีกรรมทำนํ้ามูรธาภิเชกสร้างหอเดื่อหอชัยที่สงวนนํ้ามูรธาภิเชก การเสด็จขึ้นประทับนั่งบนพระราชบัลลังก์ภายในหอคำภายใต้เศวตฉัตร และการเสด็จเสียบบ้านเมือง พิธีอุสสาราชาภิเชกปรากฏในตำนานพื้นเมืองต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นว่ามีการจัดพิธีนี้ขึ้นมาตั้งแต่ยุคแคว้นแคว้น สืบมาถึงยุครวมแคว้นแคว้นต่าง ๆ เป็นอาณาจักรล้านนา ที่ปกครองด้วยกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย จวบจนกระทั่งยุคประเทศราชของสยามก็ยังมี การประกอบพิธีอุสสาราชาภิเชกของ “เจ้าหลวง” หรือ “กษัตริย์ท้องถิ่น” ขึ้นภายในเมืองนครทั้ง ๕ คือ เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน เมืองนครลำปาง เมืองนครน่าน และเมืองนครแพร่ โดยในยุคประเทศราชของสยามยังคงสืบจาริตตามโบราณราชประเพณี เพียงแต่อาจมีรายละเอียดบางประการเพิ่มขึ้น เช่น มีเศวตฉัตรเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์สยาม และการจัดขบวนเสด็จเสียบเมือง เป็นต้น

ในพิธีอุสสาราชาภิเชกสิ่งสำคัญมากที่สุดที่ขาดไม่ได้คือ “นํ้ามูรธาภิเชก” ดังนั้นจึงมีตำราบันทึกเครื่องประกอบกรหุงนํ้ามูรธาภิเชก ตลอดจนขั้นตอนการหุงนํ้ามูรธาภิเชกไว้อย่างละเอียด เนื่องจากนํ้ามูรธาภิเชกนี้หากได้ประกอบพิธีรดทรงบุคคลผู้ใดแล้ว ถือว่ามหาชนภายในบ้านเมืองได้มีมิตสมมติให้เป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าเดิมจะเป็นเพียงสามัญชนมาก่อนก็ตาม ต่อมาเมื่อมีการผนวกรวมประเทศราชล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จึงส่งผลต่อกษัตริย์ท้องถิ่นที่ถูกลดบทบาทและสูญสิ้นไปเมื่อทรงถึงแก่พิราลัย พิธีอุสสาราชาภิเชกที่แสดงถึงพระสถานะความเป็นกษัตริย์

ท้องถิ่นก็ยกเลิกไป และหายไปพร้อมกับพิธีเถรภิเษกครุฑามหาเถระล้านนา
ที่กษัตริย์ท้องถิ่นเป็นผู้โปรดประทานสมณศักดิ์ ในบทความนี้จึงได้รวบรวม
หลักฐานที่บันทึกไว้จากตำนานพื้นเมืองและเอกสารจดหมายเหตุ มาวิเคราะห์
เรียบเรียงนำเสนอไว้เป็นเบื้องต้น เมื่อค้นพบหลักฐานชิ้นใหม่ในภายหน้า ก็
ทำการปรับปรุงมานำเสนอในเชิงลึกต่อไปอีกครั้ง

คำสำคัญ : พิธีอุสสาราชาภิเษก กษัตริย์ล้านนา นามูรธาภิเษก

◎ Abstract

The Us-sa Ra Cha Phi Sek ceremony (the royal coronation ceremony) of the Thai monarch is a significant event to complete the procedure of the king's enthronement. If any king fails to pass this sacred royal ceremony, it may be considered to be an imperfect monarch. Therefore, the Thai coronation must incorporate many rites including preparing the ceremonial bathing rite of purification, the pavilion with the seven-tiered umbrella where the consecrated water was presented, the throne hall with the gilded nine-tiered umbrella and royal land procession to encircle the city. The coronation ceremony appears in various local legends which reflect that the ceremony has been upheld through ages since the regional era till the era of Lanna kingdom which ruled by Mangrai Dynasty. Until the reign of Siam, the royal coronation ceremony for 'king' or 'local king' was established in all 5 cities which are Nakhon Chiang Mai, Nakhon Lamphun, Nakorn Lampang, Nakhon Nan, and Nakhon Phrae. In the reign of Siam, the rite was considered sacred, with the highest honors bestowed in accordance with an ancient royal traditional practice handed down through generations, but details must be modified with some elaborate process, such as the nine-tiered umbrella and the royal regalia was granted by the previous king of Siam and royal land procession along the city.

The 'Muratha Bhisek water' is the core component of in the ceremonial bathing rite of purification. In the ancient record, there was a well define of the component in the blessing as well as the steps in

preparing .The coronation will formally complete the monarch's accession to the throne and accord full legitimacy to his kingship. Even though the person was just a commoner before. Later, when the integration of Lanna as part of Siam. During the 25th century Buddhist era, it affected the local king who were deprived of their roles and disappeared after their death. The coronation ceremony which showing local monarchy status was gradually abolished along with the investiture ceremony of the Lanna Supreme Patriarch who presided over by the king. In this article, the researcher has gathered evidences recorded from the native legends and archival documents to analyze and compile into a preliminary presentation. Once new evidence is discovered in the future, it will be updated in depth again.

keywords : Us-sa Ra Cha Phi Sek ceremony, Lanna King, Muratha Bhisek water

๐ บทนำ

พิธีอุสสาราชาภิเชก หรือเรียกแบบอื่นว่า “ราชพิธีมูรธาภิเชก” (ราชพิธีมูรธาภิเชก) และ “ราชพิธีอภิเชก”^๒ เป็นพระราชพิธีที่สืบมาแต่โบราณตามคติพราหมณ์ เพื่อประกาศสิทธิธรรมในการเสด็จขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์ บางพระองค์ก็ปรากฏมีการประกอบราชพิธีหลายครั้งในช่วงระยะเวลาที่ครองราชย์ พิธียกบุคคลให้มีสถานะพิเศษเช่นนี้ในสังคมล้านนาโบราณมี ๒ กลุ่ม ได้แก่ พระมหากษัตริย์ และ พระมหาเถระ โดยพระมหากษัตริย์ได้รับการยกสถานะผ่านเจ้านายในพระราชวงศ์ เจ้าเมือง ขุนนาง สมณะสงฆ์และชาวเมือง ส่วนพระมหาเถระได้รับการยกสถานะผ่านพระมหากษัตริย์ เจ้านาย เจ้าเมือง ขุนนาง สมณะสงฆ์และชาวบ้านชาวเมือง การยกสมณะศักดิ์สงฆ์ เมื่อได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณะศักดิ์จากพระมหากษัตริย์ก็จัดให้มีพิธีเถราภิเชกขึ้น ส่วนพระมหากษัตริย์เมื่อเจ้านายพระองค์ใดได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ก็จัดให้มีพิธีอุสสาราชาภิเชกขึ้นเช่นกัน ถือเป็นราชพิธีที่สำคัญมาก หากพระมหากษัตริย์พระองค์ใดไม่ได้ผ่านพระราชพิธีนี้ถือว่าเป็นกษัตริย์ที่ไม่สมบูรณ์ ดังพญามังราย (กษัตริย์แคว้นโยนก องค์ที่ ๒๕ และปฐมกษัตริย์ล้านนา ราชวงศ์มังราย) ทรงอ้างสิทธิธรรมเหนือเจ้าเมืองอื่น ๆ ในราชวงศ์ลวจังกราช ด้วยเหตุพระองค์ได้ผ่านพิธีอุสสาราชาภิเชกที่ได้รับการสรรณามูรธาภิเชกแล้ว

“...ท้าวพระญาทั้งหลายฝูงนี้ แม่นเขาเปนเชื้อชาติแต่ปู่หม่อนคู
เจ้าพระญาลวะจังกราชะคดี เชื้อเขานี้ดีดipayเจ้าลาวครอบลาวข้าง

^๒ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑.

บได้นำมัทธาภิเสกหุดหัวสักคนเท่าปู่คุณเจ้าพระญาลาวเกล้าอันเปน
น้องเขาเจ้าลาวครอบครัวข้างนั้นตนเดียว ได้นำมัทธาภิเสก เปนพระญา
สืบปรัมปรามาตราบต่อเท่าถึงคุณบัดนี้ อัน ๑ เครื่องราชภิเสกเปนต้นว่า
ดาบชัย หอก แลมีดศรีภักุชัย แก้วแสงอันอุดมนัก เปนของแต่เช่น
ปู่เจ้าลาวจงมา คุณก็ได้ทรงมาต่อ เท่าบัดนี้ชื้ออัน เขาฝูงเปนพระญาอยู่จิม
ใกล้คุณ บได้นำมัทธาภิเสกตั้งคุณสักคน...”^๓

ราชพิธีอุสาราชภิเสกจึงเป็นการสมมติร่วมกันของมหาชนภายใน
บ้านเมือง เพื่อยกสถานะบุคคลผู้ได้ผ่านราชพิธีให้ถึงความเป็นกษัตริย์ แม้ว่า
ผู้นั้นจะเป็นสามัญชนมาก่อน เป็นชนชั้นตระกูลขุนนาง หรือเป็นเจ้านายผู้สืบ
เชื้อสายราชวงศ์อยู่แล้ว หากผ่านราชพิธีนี้แล้วก็ถือว่าเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์
เหมือนกันทุกประการ เมื่อใดพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนเสด็จสวรรคต ต้องรีบ
จัดพระราชพิธีราชาภิเสกขึ้นทันที ไม่ให้แผ่นดินว่างจากพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏ
สิ่งที่ต้องรีบกระทำ ๖ ประการในคัมภีร์ลักษณะอันถ้อยอันดีอันร้ายว่า

“...กะทำอันดีค่อยรีบเล่ามี ๖ ประการ ควรกะทำหื้อแล้วด้วย
จะพลันนึกคือว่า **อภิเสกพระญา ๑** จักกะทำบุญอันใหญ่ ๒ นำเอา
ลูกสาวผู้ดีมาเรือน ๓ นำเอาเข้าของ เงินคำอันเพ็งใจได้ ๔ เรียน
สาสตรเพทคุณคลอง ๕ พยาริบังเกิดแต่น้อยหื้อรบหายา ๖ ประการนี้
ดีรีบแท้แล...”^๔

^๓ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, **ตำนาน
พื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^๔ ลักษณะอันถ้อยอันดี วัตถุประสงค์ วิดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รหัสไมโครฟิล์ม ๘๑ ๐๘๘ ๑๑ ๐๘๔-๐๘๔ อักขรธรรมล้านนา.

โดยเครื่องราชพิธีหลักแสดงถึงการเป็นกษัตริย์มี ๕ ประการ เรียกว่า “เครื่องท้าว ๕ ประการ” ที่สำคัญ เช่น เศวตฉัตร (ฉัตรขาว) ดาบศรีภัญชัย (พระแสงขรรค์ชัยศรี) กระจงมหัวคำ (มงกุฎ) และแส้จามรีทองคำ^๕ เป็นต้น ด้วยพิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนาในขณะนี้ยังไม่ปรากฏตำราบันทึกขั้นตอนไว้โดยตรง ผู้เขียนจึงได้สืบค้นประมวลขั้นตอนราชพิธีจากหลักฐานในตำนานพื้นเมืองต่างๆ ที่กล่าวถึงพิธีอุสสาราชาภิเชกตามจาริตประเพณีในท้องถิ่น มานำเสนอให้เห็นภาพขั้นตอนต่างๆ ของพระราชพิธีได้จัดแบ่งออกเป็น ๒ ช่วงกว้างๆ คือ ยุคแคว้นแคว้น-ราชวงศ์ มังราย-ประเทศราชของพม่า และยุคประเทศราชของสยาม

๐ พิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนาในยุคแคว้นแคว้น-ราชวงศ์ มังราย-ประเทศราชของพม่า

ก่อนจะรวมแคว้นต่างๆ ขึ้นเป็นอาณาจักรล้านนา แต่ละแคว้นแคว้นปกครองตนเองด้วยระบบกษัตริย์มาก่อนเช่นกัน ทั้งแคว้นโยนก แคว้นหริภุญไชย แคว้นเขลางค์นคร แคว้นพลรัฐ และแคว้นน่าน ส่วนตำนานพื้นเมืองต่างๆ ที่บันทึกราชพิธีอุสสาราชาภิเชกของกษัตริย์ยุคแคว้นแคว้นเหล่านี้ ได้บันทึกขึ้นภายหลังในยุคล้านนาแล้ว ผู้เขียนจึงนำเสนอเป็นเพียงภาพสะท้อนว่าในยุคแคว้นแคว้นอาจมีการจัดงานราชพิธีอุสสาราชาภิเชกขึ้นตามตำนานกล่าวถึง ส่วนในยุคราชวงศ์มังรายและยุคประเทศราชพม่า ตำนานต่างๆ กล่าวถึงแค่เพียงว่ามีการประกอบพิธีอุสสาราชาภิเชก แต่ไม่ได้ระบุถึงลักษณะของการจัดงานราชพิธีของแต่ละพระองค์ได้แก่ พญาเจืองฟ้าธรรมิกราชและพญามังราย กษัตริย์แคว้นโยนก พญาครานเมืองและพญาคำตัน กษัตริย์แคว้นน่าน เป็นต้น

^๕ ธรรมสมภมิต ฉบับวัดสะป่งหลวง ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จารโดยอินคำภิกขุ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๑ อักษรธรรมล้านนา.

“...เมื่อนั้น พระญาลาวชินตนลงผู้มีใจยินดีนัก ก็ประดับลูกยิงทั้งสองพี่น้องแล้ว ก็เอาออกถวายแก่เจ้าอุปราชาขุนเจืองตนหลานหื้อเป็นอัคคมเหสีราชเทวีพายซ้ายขวาทั้งสองนั้นแล้ว ก็เอาน้ำมาอุสุสาราซากิเสกหื้อเสวยเมืองหริภุญนครเมืองเงินยางเชียงแสนที่นี้ ก็เรียกชื่อว่าพระญาเจืองฟ้าธัมมิกราชว่าอันแล ส่วนว่าท้าวพระญาเมืองใหญ่ทั้งหลาย อันมาแต่วันตกแลหนได้ว่าจักมาเอนางนั้นก็มาค้ำนแกวเสียว ก็ลวดเข้าน้อมสู่สมพารแห่งท่านแล้ว ก็เปลี่ยนกันอุสุสาราซากิเสกแล้วก็เรียกชื่อว่าพระญาเจืองฟ้าธัมมิกราช แล้วก็ปักหออุทุมพรขึ้นสูง ร้อยสอกแลก่อนแล...”^๖

“...ท้าวพระญาทั้งหลายก็หื้อแปลงตำหนักตูปผามเตมพูเห็ดทั้งมวล แล้วก็ตั้งปราสาทท่ากลางภูเห็ดสูง ๑๓๕ วา กว้าง ๙๕ วา มีเสดจัตต์ ๗๗๐ ดวง อ่างคำใส่น้ำอบน้ำหอมสูง ๓ สอก กว้าง ๖ สอก หนักล้าน ๔ แสนคำ เปนอ่างอาบเจ้าพระญาเจือง แล้วศิสงเกสด้วยสังข์เกี่ยวด้วยคำ ๗๗๐ ลูก สังข์อันเปนทักษิณาวินิจฉัยมากกว่า ร้อยลูก พร้อมกันหุดหล่อเจ้าพระญาเจืองนั่งเหนือกองแก้ว ๗ ประการ สถิตย์สำราญปราสาทราชมนเทียร มีนางทั้งหลาย ๔ แสน ๔ หมื่น มีนางอมราเทวีอันพามาแต่เมืองลาวไพ กับนางอู่แก้วลูกพระญาแกว เปนประธาน หากแวดล้อมเปนปรีวาร คี่มีแล...”^๗

ในตำนานพื้นเมืองเชียงแสนได้สะท้อนภาพ มีการทรงน้ำมูรธาภิเษก ขุนเจืองภายในหอเดื่อ (หออุทุมพร) พร้อมกับสถาปนาอรรคราชเทวีซ้ายขวา และถวายพระนามใหม่ว่า “พระญาเจืองฟ้าธัมมิกราช” ส่วนตำนานพื้นเมือง

^๖ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองเชียงแสน**, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

^๗ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**, (อ่างแล้ว), หน้า ๙.

เชียงใหม่ให้ภาพสะท้อนพิธีอุสสารราชาภิเษกขุนเจืองว่า ได้ตั้งปะรำพิธีห่อเต็อบนภูเห็ด ปีกเศวตฉัตร มีอ่างสงรับน้ำมูรธาภิเษกทองคำ และสงรับน้ำมูรธาภิเษกด้วยหอยสังข์เกี่ยวประดับด้วยทองคำและหอยสังข์ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องเวียนขวา โดยขุนเจืองประทับนั่งอยู่เหนือกองแก้วอัญมณีต่าง ๆ ภายในห่อเต็อบ พร้อมกับสถาปนาเจ้านางอัมราเทวีและเจ้านางอู่แก้วเป็นอรรคราชเทวีซ้ายขวา

“...ส่วนเจ้าราชบุตรตนชื่อมังราย อายุได้ ๒๑ ปี ได้ไปนพระญาแทนพ่อในปลีกัดเม็ด จุฬสกราชได้ ๖๒๑ ตัว ในเมืองเงินยางวันนั้นแล เจ้าพระญามังรายได้ถึงน้ำมูรธาภิเษกแล้ว ท้าวได้ยินขรว่าสารว่า ท้าวพระญาอันอยู่ประเทศที่จิม์ใกล้เมืองตนชิงกันด้วยไพร่ไท่ที่ดินไร่นาต่างคนต่างว่าหลังเปนของตน ย่อมหือเปนทุกข์แก่ปชชานราษฎรสู่บ้านเมืองมากนัก...ท้าวพระญาทั้งหลายผู้นี้ แม่่นเขาเปนเชื้อชาติแต่ปู่หม่อนคู เจ้าพระญาลวะจังกราชะคัตติ เชื้อเขานี้ติดพายเจ้าลาวครอบครัวข้าง บได้น้ำมูรธาภิเษกหุดหัวสักคน เท่าปู่คุเจ้าพระญาลาวเกล้าอันเปนน้องเขาเจ้าลาวครอบครัวข้างนั้นตนเดียว ได้น้ำมูรธาภิเษกเปนพระญาสืบปรมปรามาตราบต่อเท่าเถิงคุบัดนี้ อัน ๑ เครื่องราชาภิเษกเปนต้นว่าดาบชัย หอก แลมีดสรีกัญชัย แก้วแสงอันอุดมนัก เปนของแต่เช่นปู่เจ้าลาวจงมา คุคิได้ทรงมาต่อเท่าบัดนี้ชู่อัน เขาผู้เปนพระญาอยู่จิม์ใกล้คุ บได้น้ำมูรธาภิเษกตั้งคุสักคน พ้อยจามาณะต่อคุฉันนี้ควรคุไพรบเอาเมืองเขาทั้งหลายผู้นี้แล...”

พิธีอุสสารราชาภิเษกพญามังรายขึ้นเป็นกษัตริย์แคว้นโยนก องค์ที่ ๒๕ เมื่อ พ.ศ.๑๘๐๒ ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงค่อนข้างละเอียดด้วย

^๙ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๓.

เป็นพระมหากษัตริย์องค์สำคัญที่ต่อมาเป็นปฐมกษัตริย์ล้านนาในราชวงศ์มังราย ในตำนานกล่าวถึงพญามังรายได้ผ่านการสร่งน้ำมูรธาภิเษก มีเครื่องราชกกุธภัณฑ์ อันประกอบด้วยดาบชัย หอก และมีดศรีภักุญชัย เป็นต้น แสดงถึงการเน้นย้ำ สิทธิธรรมการเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ เนื่องจากผ่านพิธีอุสสาราภิเษก ได้สร่งน้ำมูรธาภิเษกตามโบราณราชประเพณีของพระมหากษัตริย์พระองค์ ก่อน ๆ และได้ครอบครองเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สืบทอดกันมาตามพระราชวงศ์ ส่วนในตำนานพื้นเมืองน่านได้ให้ภาพพิธีอุสสาราภิเษกพระมหากษัตริย์ แคว้นบัว (แคว้นน่าน) ไว้เพียงสังเขป แต่ก็แสดงเน้นย้ำความสำคัญที่พระมหากษัตริย์ ทุกพระองค์ต้องผ่านพิธีอุสสาราภิเษก ได้รับการสร่งน้ำมูรธาภิเษก และ ครอบครองเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งพญาครานเมืองตำนานได้กล่าวถึงได้ครอบ เศวตฉัตร ส่วนพญาคำตันได้ประกอบพิธีอุสสาราภิเษกและสร่งน้ำมูรธาภิเษก ที่ทำลี้ และมีการถวายพระนามใหม่จาก “ท้าว” ขึ้นเป็น “พญา” (พระญา) อันหมายถึง ยศของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้น

“...ท้าวตนลูกชื่อพระญาครานเมือง พระญาพุกาตนปู่ใช้นางแมน สองนาง ไปราทธนาเอายังแซ่แห่งพู่เพียง พระญาตนปู่รู้ว่าหลานตนรับ นิมนต์ จึงหื้อเอาเสตะฉัตต์ ตุเรียนนตรี ๕ จำพวก ไปนำเอาเมื่อพูกา...”^๙

“...คันทพระญาผากองตายในปี่รวายยี ท้าวคำตันผู้เปนลูก ได้เปนพระญาแทนในปี่รวายยี ได้ ๑๑ ปี พระญาได้ผู้ ๑ ชื่อขุนหลวง มาอุสสาภิเสกแก่พระญาคำตัน คนทั้งหลายก็อภิเษกยังทำลี้ คนทั้งหลาย เอาน้ำขึ้นหอดหัว...”^{๑๐}

^๙ สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**, (อ้างแล้ว), หน้า ๖๔.

^{๑๐} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**, (อ้างแล้ว), หน้า ๕๙.

พิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนาในยุคแคว้นแคว้น ยุคราชวงศ์มังราย จนถึงยุคประเทศราชของพม่า แม้ว่าปรากฏหลักฐานเพียงน้อยนิด แต่ก็ยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นความสำคัญของราชพิธีนี้ที่ขาดไม่ได้ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ จนกระทั่งในยุคล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม จึงมีการบันทึกรายละเอียดของพิธีอุสสาราชาภิเชกมากขึ้น ทั้งในตำนานต่าง ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอกสารจดหมายเหตุ ที่ข้าหลวงชาวสยามได้บันทึกเหตุการณ์ไว้อย่างละเอียด เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์สยามที่กรุงเทพมหานคร

๑ พิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนายุคประเทศราชของสยาม

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม แบ่งออกเป็น ๕ นคร ได้แก่ เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองนครลำพูน เมืองนครน่าน และเมืองนครแพร่ แต่ละนครประมุขสูงสุดปกครองเรียกแบบลำลองว่า “เจ้าหลวง” มีราชศักดิ์เป็น “กษัตริย์” ของท้องถิ่น โดยมีเจ้าเมืองต่าง ๆ ขึ้นอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าหลวงทั้ง ๕ นครอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะขั้นตอนของการจัดงานพิธีอุสสาราชาภิเชก สันนิษฐานว่ายังคงสืบเนื่องมาจากจารีตโบราณราชประเพณีตามแบบอย่างกษัตริย์ล้านนา ในยุคราชวงศ์มังราย และยุคประเทศราชของพม่า เพียงแต่มีการเพิ่มเติมขั้นตอนบางประการตามที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักสยาม ผู้เป็นเจ้าอธิราชที่รับรองสถานะความเป็นกษัตริย์ประเทศราชในแต่ละนคร เช่น มีเสวตฉัตรเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์สยาม พระนามที่ได้รับพระราชทาน และรูปแบบการจัดขบวนเสด็จเสียบเมือง เป็นต้น

พิธีอุสสาราภิเษกพระเจ้ากาวิละ (เจ้าหนานกาวิละ) พระเจ้านครเชียงใหม่ องค์ที่ ๑ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๘) เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๕

“...ถึงเดือนเจียง ขึ้น ๔ ค่ำ วัน ๕ พระมหากษัตริย์เจ้าคืออุสสาราภิเษกยังพระเปนเจ้า หดหล່ด้วยน้ำมูธาภิเษกเหนือรัตนบัลลังการ เหล้นมโหสรพ ๗ วัน ๗ คีน เปนมหาปางใหญ่ ยกอยังสิรินามวุฒิมิว่า พระบรมมราชาธิบดีศรีสุริยวงส์ องค์อินทสุรศักดิ์สมญา มหาขัตติยราชาไชยสวรรค์ เจ้าเขื่อนขัณฑเสมาพระนคร เชียงใหม่ราชธานี ศรีสวัสดิ์ศิขมายุสมอุดม พระเจ้าเชียงใหม่ เบนไทยในล้านนาไท ๕๗ เมืองวันนั้นแล...อยู่ถึงเดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๑ มีเจ้า ๒ พระองค์พี่น้องเปนเกล้าแลขัตติยวงสา ท้าวพระญาเสนาอามาจจรัชมนตรีทั้งหลาย พร้อมกันอุสสาราภิเษกหดหล່ด้วยน้ำมูธาภิเษกเหนือกองแก้วถ้วน ๒ ที ถวายปวระพระพรดีว่า ขยตุ ภว ขยตุ ภว ขอห้อมหาราชะเจ้าจุงประจัญแพข้าเสกีสัตรูทั้งมวล แล้วห้อมสิริศิขมาอายุหมั้นยืนยาวเทียงเท่า จุงหื้อได้เปนเจ้าปราบปฐวี สั้งสอนผู้ข้าทั้งหลายแต่เทือะว่าอันคมีแล...”^{๑๑}

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงพิธีอุสสาราภิเษกพระเจ้ากาวิละปฐมกษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนว่า มีการทรงน้ำมูธาภิเษกพระเจ้ากาวิละที่ประทับอยู่เหนือกองแก้วอัญมณี มีการถวายพระนามใหม่ว่า “พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงส์ องค์อินทสุรศักดิ์สมญา มหาขัตติยราชาชัยสวรรค์ เจ้าเขื่อนขัณฑเสมาพระนครเชียงใหม่ราชธานี ศรีสวัสดิ์ศิขมายุสมอุดม พระเจ้าเชียงใหม่” และเจ้านายขุนนางชาวเมืองกล่าวถวายพระพรชัยมงคล

^{๑๑} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

พิธีอุสสาราชาภิเชกเจ้าหลวงคำฝั้น (เจ้านานคำฝั้น) เจ้าหลวง เชียงใหม่ องค์ที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖๖-๒๓๖๘) เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๖

“...แล้วคราพนาท่านเปนเจ้า เสด็จขึ้นพระหัตถิยานุมาสแห่แหน
ตีตุรียนนตรี สรงเสพเข้ามาถึงหัวลิน แล้วค้เอน้ำบ่อแก้ว ๗ ลิน
อาบองค์สรงเกสรองค์พระเปนเจ้าในที่นั้น แล้วพระเปนเจ้ามายังปะตู
ข้างเผือก แล้วไฟไหว้พระเจ้าวัดเชียงยืนแลพระธาตุเจ้า แล้วเสด็จเข้ามา
ด้วยปะตูข้างเผือก หื้อลัวะจุงหมาพาแขกหาบไถ้นำเสด็จเข้ามาแหวให้
พระเจ้าพระธาตุวัดเชียงหมั้น แล้วเสด็จเข้ามาถึงหน้าพระราชะวังหลวง
แล้ว พายในมีพระสังฆะเจ้า ๑๐๘ พระองค์ พายนอกมีสมเด็จเจ้า
หอคำลคอรเปนเกล้าแลเจ้าเมืองละพูน เจ้ามหาอุปราชา เจ้าราชวงส์
เปนประธาน นำท่านเปนเจ้าเข้าสู่หอเดื่อหอชัย สรงน้ำมูทธาภิเสกได้
๑๖ กระจอม แล้วค้นำขึ้นสู่สุวรรณนิเวสนะหอคำ เวณยังสัมปัตติ
บ้านเมืองหื้อแก่ท่านองค์พระเปนเจ้า พระสังฆะเจ้าค้สุดต์ปริตตมังคละ
สุดต์มนต์ทั้งล้า มหาสมัยทั้งล้า ไชยพานูง ไชยเบงชอร ไชยปฐวี
สัมพุททคาถา อุณทสวิไชย ปริปุณณะบวรมาณแล้ว พระเปนเจ้าสติดสำราญ
อยู่ในปรังคนิเวสนะหอคำได้ ๓ วัน ๓ คิน...”^{๑๒}

พิธีอุสสาราชาภิเชกเจ้าหลวงคำฝั้น กษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๓
ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ดำเนินพื้นเมืองเชียงใหม่ได้ให้รายละเอียดเพิ่มขึ้น กล่าวถึง
อัญเชิญเจ้าหลวงคำฝั้นสรงน้ำด้านนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่บริเวณแจ้งหัวลิน
สรงด้วยน้ำจากบ่อน้ำทิพย์สระดีอเวียงเจ็ดลิน อัญเชิญเสด็จไปกราบนมัสการ
พระประธานและพระธาตุภายในวัดเชียงยืน แล้วตั้งขบวนแห่อัญเชิญเข้าเมือง

^{๑๒} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ดำเนิน
พื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๖๒.

เชียงใหม่ทางด้านประตูหัวเวียงหรือประตูข้างเผือก ให้มีชาวลัวะจูงสุนัขหาบแขก หาบไถ่นำขบวนตามโบราณราชประเพณีที่กระทำมาตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ในราชวงศ์มังราย เข้าไปกราบนมัสการพระประธานและพระธาตุในวัดเชียงมั่น แล้วเสด็จมาประทับที่บริเวณด้านหน้าเวียงแก้ว (พระราชวังหลวง) มีพระภิกษุ ๑๐๘ รูปสวดเจริญพระพุทธมนต์ พระเจ้าดวงทิพย์ พระเจ้านครลำปาง เจ้าศรีบุญมา เจ้าหลวงลำพูน เจ้าอุปราชและเจ้าราชวงศ์ เมืองนครเชียงใหม่ เป็นประธาน ทำการอัญเชิญเจ้าหลวงคำฝั้นเข้าประทับในหอเดื่อหอชัย ทรงด้วยน้ำมูรธาภิเษก จำนวน ๑๖ กระออม เสร็จแล้วอัญเชิญขึ้นประทับบนหอคำภายในเวียงแก้ว ประกอบราชพิธีขึ้นครองราชย์สมบัติในเมืองนครเชียงใหม่ ส่วนที่ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ได้กล่าวถึงพิธีอุสสาราภิเษกไว้อีกพระองค์คือเจ้าหลวงพุทธวงศ์ กษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๔ ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ได้ประกอบราชพิธี ตามแบบกษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่พระองค์ก่อนทุกประการ

พิธีอุสสาราภิเษกเจ้าหลวงพุทธวงศ์ (เจ้านานพุทธวงศ์) เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๔ (พ.ศ.๒๓๖๙-๒๓๘๙) เมื่อ พ.ศ.๒๓๗๐

“...ตั้งเจ้ามหาอุปราชาเป็นเกล้า เจ้าราชวงศ์ เจ้ารัตนะเมืองแก้ว เป็นประธานมหาดตติยวงศา ท้าวพระญาเสนาอำมาจ์ทั้งหมด พร้อมกัน ราชนาเจ้ามหาพุทธวงษ์สะภูมิपालราชะเข้าสภิตสำราญในหอคำ พระราชวังหลวง ท่านเป็นเจ้าคี่เกรงแต่พระปารมีแห่งเจ้าจอม น้ำ อาว ที่เชื้อ ผูกอันล่องแล้ว คับมักใคร่ขึ้นอยู่ในหอคำ จึงสั่งหอเทียมขึ้นฝ่าย หอคำทางใต้นั้น ถึงวัน ๗ เดือน ๗ ออก ๓ คำ คี่เชิญท่านเสด็จออก ไผ่ย้ายเคราะห์อยู่ห้วยแก้ว เวียงเจ็ดลินก่อน ถึงวัน ๕ เดือน ๗ ออกคำ มีเจ้ามหาอุปราชาเป็นเกล้าเจ้านายท้าวพระญาเสนาอำมาจ์ราชมนตรี ปโรหิตดาจารย์ทั้งหมด คือออกไปโอกาสราชนาท่านเป็นเจ้าเข้ามาทาง

ปะตูข้างเผือก กะทำตามทำเนียมเจ้าจอมเข้ามานั่งข้างเสวียเมืองแต่ก่อน
เข้ามาสถิตตำราญตำหนักหน้าพระราชวังหลวงได้ ๗ วัน ถึงวันเดือน
๗ เพง เมงวัน ๕ พายในมิพระมหาเถรจันทรังสี วัดพระสิงหาราม
แลพระมหาเถรเกสรปัญญา วัดพันธุคงดี เปนประธานพระสังฆะเจ้า
๑๐๘ พระองค์ พายนอกมีเจ้ามหาอุปราชาเปนเกล้าเจ้านายท้าวพระญา
เสนาอาามาจ้ทั้งมวล นำท่านเปนเจ้าเข้าพระราชวัง นำขึ้นหอดือหอชัย
หุดหล่อน้ำราชภิเสกได้ ๑๖ กระทบ แล้วนำขึ้นสู่หอเทียมหลังสร้างใหม่
น้อมเวนเคนราชสมบัต้มังคละอบรม พรหมณโปรหิตตาคารยัคถิวยาย
พระพอร์ด้ายคำว่ ชยตุ ภว่ ถ้วน ครบสามที่ว่ มหาราชะเจ้าจุงประจัญ
แพ้มารปักชะข้าเล็กัสตรูทั้งมวลว่าอัน คิมวันนั้นแล ...^{๑๑๓}

ส่วนในเมืองนครลำปาง ก็ปรากฏกล่าวถึงพิธีอุสสาราชาภิเษกษัตริย์
เมืองนครลำปางในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนในตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอคำมวงคด
ที่เขียนขึ้นโดยแสนปัญญา (ต้นตระกูล “เชิงปัญญา”) อลักษณ์ในคัมหลวง
เมืองนครลำปางสมัยพระเจ้าดวงทิพย์

ราชพิธีอุสสาราชาภิเษกพระเจ้าดวงทิพย์ (เจ้านานดวงทิพย์) พระเจ้านครลำปาง องค์ที่ ๕ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๔

“...เครื่องราชภิเสก มือนันต์อเนกหลายประการ มีทั้งพัดท้าว
จาวมอร แลบังวัน ประดับด้วยแก้วแล้วด้วยคำ ทั้งแท่นแก้วประจิดแล้ว
ด้วยคำ ทั้งมกฎกระโจมหัวคำ... วันดีไชยดีถืออุตมะยังโยชน จึ่งหือประดับ
ประดายังมีคคากวาดเพี้ยวเลี่ยนเกลี้ยงงามบริสุทธิ์ยังต้นกล้วยต้นอ้อย

^{๑๑๓} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ตำนาน
พื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๖๘.

อวยายอียดฝั่งหือเปนมหาปางใหญ่ คนเที่ยวได้เปนเส้น คนหลาย
 ม่วนเหล่นเนื่องนั้น เอกันสงเสพแก่ทิพพเทพบุญเรื่อง ตนปราบเหง้า
 พระเจ้าหอคำ นำไปด้วยสีกายแก้วอันประดับแล้วด้วยคำ มีริพลแหน
 แห่อ้อมล้อมเปนปรีวาร มีมือถืออาวุธก้องหน้ามุ่งเสื่อผ้าผืนดี บางพร่อง
 ตีตุริยะนดนตรีหือคนตีสงเสพแวดล้อมเจ้าตนไป ทั้งเสนาในเสนานอก
 ผู้ใหญ่ท้าวขุนฝ่ายไท ประชาชนราษฎร์เอากันมาแวดล้อมย้อมยสเจ้าตน
 เอากันไปจอตรอดแล้ว เจ้าก็สถิตสำราญเหนืออาวาสก็มีแล ในกาละยามนั้น
 มหาทูตตาข้าหลวงผู้ใหญ่ จึงจักนำเอาเครื่องเสตตฉัตต์ใส่ในห้อยอลังการ
 ขอกิทูลสาส์นกราบไหว้ ถวายพระเจ้าหน่อไธ้บรมมณ กาละครวตคแต่ง
 แจ่งจักนำเอาริพล คนถือเสตตฉัตต์ทั้งหลาย เอยียดอวยายไปพายหน้า
 เปนห้อย หือถูกต้องธัมมดาฝูงเสนาฉลาด ทั้งอำมาตย์ผู้มีวิชา ตกแต่ง
 หือสมยสศักดิ์อันโยชนยัง ยอัญชูลีกายเกล้า ขออาราธนาพระเจ้า
 เสต็จเมื่อเมืองก็ควรแลนา พระราชเจ้าตนปราบเหง้าทรงเครื่องอาภรณ์
 กระโจมจอร์ไสสมมุกฏอันวิเสสทรงเพสเปนท้าวพระญา จึงสระเด็จขึ้น
 สู่ปราสาทหลังงามแล้วคนหามแล้วนำไป เสตตฉัตต์ไกวเพิงพังซ้ายขวา
 แลหน้า ทั้งพระเจ้าฟ้าพายบน ตีตุริยะนดนตรีพาทยค้องซุมนุ่มกันเปนหมู่
 เป่าปี่ห้อยแคนสัพพะเครื่องเหล่นมีหลายเยื้องสัพพะเครื่องนานา เก็บมา
 ทั้งน่มเกล้ายังชาย คนทั้งหลายมวลงมากกล่าวมวงคลด้วยปากถวายพร
 ขอพระภุชอรจอยู่เปนเจ้าต่อเท้ายาวะชีวัง สัพพะสัตรูอย่าได้มาใกล้
 หือหายพยาธิโรค หือได้ภาวนาจำสิลกินทานไปอย่าขาด ขออย่าได้
 ประหมาทในธัมม์สืบสิ่ง ขอพระเจ้าอยู่หมั้นเที่ยงแท้ดีหลี ไชยตุฎวงดังนี้
 ก็มีวันนั้นแล.....^{๑๔}

^{๑๔} ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอคำมวงคล ฉบับแสนปัญญา อังในอนุสรณ์งานพระราชทาน
 เพลงศพระครูเรือน สุขุมโม เจ้าอาวาสวัดป่าตันกุ่มเมือง, (ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, ๒๕๓๐),
 หน้า ๔๙-๕๐.

ภาพที่ ๑ หอคำเมืองนครลำปางภายในเวียงแก้วสร้างสมัยพระเจ้าดวงทิพย์
เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๔ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีอุสสาราภิเษกษัตริย์
เมืองนครลำปาง ในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ส่วนกษัตริย์เมืองนครน่านในยุคราชวงศ์มหาวงศ์ช่วงเป็นประเทศราชของสยาม ในตำนานพื้นเมืองน่านก็ได้บันทึกเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ที่กษัตริย์เมืองนครน่านได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์สยาม ดังเช่น เจ้าหลวงสุมนเทวราช เมื่อเสด็จขึ้นครองเมืองนครน่านใน พ.ศ.๒๓๕๔

“...ถึงลักกราชได้ ๑๑๗๓ ตัว (พ.ศ.๒๓๕๔) ปีร่วงเม็ด เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ วันปีใหม่ พระมหากษัตริย์เจ้า จึงปลงพระราชทานหื้อแก่ อาชญาหลวงเจ้าตนชื่อ สุมนเทวราช มีกานพระสร้อยคำใบ ๑ จอกคำ ๒ ใบ

พระอบยาสูบคำ ๒ อัน ของพลูคำ ๑ อัน มีด้าคำ อุบนวดคำลูก ๑ คนโท
คำลูก ๑ ตะเภาคำใบ ๑ แหวนตำรงค์ราชวัติ พลอยเพชรต้น ๑๐ กลาง ๑๒ วง
พระกลดแดงดอกคำใบ ๑ ปิ่นรองทรงเครื่องคำบอก ๑ ปิ่นรองทรงต้นเรียบ
๒ บอก ต้นกลม ๓ บอก ผ้าหม่ยกใหม่คำหลงสังเวียนผืน ๑ ผ้านุ่ง
ยกใหม่คำ ๔ ผืน ผ้าโพกริ้วทองผืน ๑ เสื้อจีบเอวผุดดอกคำผืน ๑ ชุดแระ
๒ ผืน ไตงเงิน ๒ ใบ มีฉนี้...”^{๑๕}

จากตัวอย่างการบันทึกในข้างต้น จะสังเกตว่าตำนานพื้นเมืองฉบับต่าง ๆ
ในล้านนาได้บันทึกรายละเอียดของพิธีอุสสารราชาภิเษกของกษัตริย์ล้านนา
ไว้เพียงสังเขป จึงทำให้การรับรู้เกี่ยวกับพิธีอุสสารราชาภิเษกกษัตริย์ล้านนา
ที่ผ่านมาอยู่ในวงจำกัด จนกระทั่งผู้เขียนได้พบหลักฐานการบันทึกในเอกสาร
จดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่ข้าหลวงชาวสยามได้บันทึก
เหตุการณ์ไว้อย่างละเอียดเพื่อนำขึ้นกราบทูลพระมหากษัตริย์สยาม
คือ พิธีอุสสารราชาภิเษกพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (เจ้านานอินทนนท์) พระเจ้า
นครเชียงใหม่ พระองค์ที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๑๖-๒๔๔๐) เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๒ และ
พิธีอุสสารราชาภิเษกพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (เจ้าสุริยะ ณ น่าน) พระเจ้านครน่าน
พระองค์ที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๔๓๖-๒๔๖๑) เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗

พิธีอุสสารราชาภิเษกพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้า นครเชียงใหม่

งานพิธีอุสสารราชาภิเษกพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่
พระองค์ที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๑๖-๒๔๔๐) ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ก่อนวันราชพิธีเรียกว่า
“วันดา” มีการปลุกห่อเตี๊ยะเป็นกระโจมทรง ๔ เหลี่ยมขึ้นที่ข่วงหลวง (สนามหลวง)

^{๑๕} สวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต), พื้นเมื่อน่าน ฉบับวัดพระเกิด, (อ้างแล้ว), หน้า ๔๕.

หน้าคุ่มหลวงกลางเวียงนครเชียงใหม่ มีขนาดกว้าง ๓ วา (๖ เมตร) และสูง ๒ วา ๒ ศอก (๕ เมตร) หอเดือยกสูงจากพื้นดิน ๑ ศอก (๕๐ เซนติเมตร) หลังคาหอเดือคาดด้วยผ้าขาว ส่วนยอดสุดของหอเดือปักด้วยเศวตฉัตร ๕ ชั้น ในหอเดือมีดอกไม้มะเดื่อขนาดรอบวง ๑๐ กำ หุ้มดอกไม้มะเดื่อด้วยผ้าขาว ตั้งอยู่ตรงกลางภายในหอเดือ ดอกไม้มะเดื่อสูงขึ้นมาพ้นจากพื้นดิน ๑ เมตรกว่า รอบดอกไม้มะเดื่อมีสลุง (ขัน) ใส่น้ำมูรธาภิเชกษจำนวน ๑๖ กระออม ตั้งอยู่บนชั้น มีรางลินที่ส่วนปลายเป็นรูปหัวและปากของสัตว์ชนิดต่าง ๆ จำนวน ๕ ราง คือ

- ๑) รางลินปากเป็นรูปราชสีห์
- ๒) รางลินปากเป็นรูปช้าง
- ๓) รางลินปากเป็นรูปม้า
- ๔) รางลินปากเป็นรูปวัว
- ๕) รางลินปากเป็นรูปมอม

รางลินทั้ง ๕ ราง แทนน้ำปัญจมหานทีในมัธยมประเทศของอินเดีย คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำมทิว และแม่น้ำสรภู โดยมีการตักน้ำมาจากแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และแม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) มาร่วมใช้ประกอบในพระราชพิธีแทนน้ำปัญจมหานทีอีกด้วย เริ่มพิธีตั้งแต่วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๔๗๕ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระพุทธมนต์เป็นเวลา ๕ วัน พอครบ ๕ วันแล้ว ในวันที่ ๖ ช่วงเวลาบ่ายได้นิมนต์ครูบามหาเถระสวดเจริญพระพุทธมนต์ที่มุกกำแพงเมืองนครเชียงใหม่ ทั้ง ๔ มุมเมือง คือ แจ่งศรีภูมิ แจ่งชะด้า แจ่งกู่เฮือง และแจ่งหัวลิน และสวดเจริญพระพุทธมนต์ที่ประตูเมืองนครเชียงใหม่ทั้ง ๕ ประตู คือ ประตูช้างเผือก ประตูท่าแพ ประตูเชียงใหม่ ประตูสวนปรุง และประตูสวนดอก พร้อมกับมีเจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีเลี้ยงพลีกรรมผีอารักษ์หลวง ที่รักษามุกกำแพงเมืองทั้ง ๔ มุมเมืองและประตูเมืองทั้ง ๕ ประตู

เมื่อประกอบพิธีกรรมครบ ๖ วัน ในวันที่ ๗ ตอนเที่ยง มีการตั้งขบวน พิธีอุสสาราชาภิเษกพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (เจ้านานอินทนนท์) ที่หน้าคุ้มหลวง เมืองนครเชียงใหม่ มีลำดับขบวน จำนวน ๒๒ ขบวน ดังนี้

- ๑) ขบวนครุฑบามหาเถระเมืองนครเชียงใหม่ จำนวน ๑๐๘ รูป
- ๒) ขบวนพราหมณ์นั่งชาวห่มขาว จำนวน ๓๐ คน
- ๓) ขบวนพญาลี้วปะระทับนั่งบนเสลี่ยง พร้อมไพร่พลชาวลี้วจะเป็น บริวารเดินติดตาม จำนวน ๒๐ คน
- ๔) ขบวนเจ้าบุรีรัตน์ เมืองนครเชียงใหม่ ประทับนั่งบนเสลี่ยง พร้อม ข้าราชการบริวารเดินติดตาม จำนวน ๕๐ กว่าคน
- ๕) ขบวนเจ้าพนักงานถือดาบหุ้บคำ (ดาบหุ้มทองคำ) จำนวน ๑๑ คน
- ๖) ขบวนเจ้าราชบุตร เมืองนครลำพูน ประทับนั่งบนเสลี่ยง มีข้าราชการบริวาร เดินติดตาม จำนวน ๒๐ กว่าคน
- ๗) ขบวนชาวจีนถือธงจีน จำนวน ๑๑ คน
- ๘) ขบวนชาวจีนสวมชุดจิวี่ม้า จำนวน ๔ คน
- ๙) ขบวนเล่าโก้ จำนวน ๑ คน
- ๑๐) ขบวนพระยาราชเดชดำรง (เจ้าน้อยอินทวิไชย) เจ้าเมืองเชียงใหม่ กับพระยาราชวงศ์ เมืองเชียงใหม่ สวมเสื้อเยียรบับจิวี่ม้าคู่กัน
- ๑๑) ขบวนรถนักดนตรีพิพาทย์ล้านนา ๑ คน
- ๑๒) ขบวนเจ้านายบุตรหลาน สวมเสื้อเยียรบับ กับชาวจีนเจ้าภานุอินทวาร สวมชุดจิวี่ม้า จำนวน ๑๒ ตัว
- ๑๓) ขบวนช่างแต่งเครื่องทรงทองคำ จำนวน ๓ เชือก และตามด้วยเจ้านาย สวมเสื้อเยียรบับนั่งผ้าม่วงเชิง ประทับบนคอกช้าง จำนวน ๒๑ คู่
- ๑๔) ขบวนม้าจูงแต่งเครื่องทรงทองคำ จำนวน ๓ ตัว
- ๑๕) ขบวนทหารแตรเดี่ยว จำนวน ๖ นาย นายทหาร จำนวน ๗ นาย และพลปืนเล็ก จำนวน ๖๗ นาย รวมทั้งหมด จำนวน ๘๐ นาย

- ๑๖) ขบวนฆ้องอูย จำนวน ๑ คู่ และกลองซุ่ม จำนวน ๕ คู่
- ๑๗) ขบวนตำรวจถือหว่าย จำนวน ๑ คู่ ง้าว ๑ คู่ ดาบหลูปคำ (ดาบหุ้มทองคำ) ๒๐ คู่ และทวน จำนวน ๖ คู่
- ๑๘) ขบวนเศวตฉัตรและเครื่องสูง ๖ คู่ มีเจ้าพนักงานอัญเชิญ “ชะใจมหั้วคำ” (ชฎายอด) เดินกลางนำหน้า มีบั้งแทรก บังสุรย์ พัดโบก ๒ ข้าง ห้ามเสลี่ยงกงเดินกลาง มีเจ้านายสวมเสื้อเยียรบับนุ่งผ้าม่วงเชิงถือดาบหลูปคำ หอก กริช จำนวน ๒๐ กว่าองค์
- ๑๙) ขบวนคนแคว้นถือปืนชนิดต่าง ๆ จำนวน ๗๖ คน
- ๒๐) ขบวนช่างฟ้อนชาวพม่าและชาวไทยใหญ่ พร้อมแห่มองเชิง ๑ คณะ
- ๒๑) ขบวนเจ้าพนักงานหาผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า จำนวน ๑๐๘ สำหรับพร้อมทั้งพานทองเหลือง จำนวน ๑๐๘ อัน เพื่อเตรียมให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์โปรดประทานให้แก่ผู้ถือศีล
- ๒๒) ขบวนราชรถเจ้านายฝ่ายหญิง จำนวน ๔ คัน

ขบวนราชพิธีได้แห่ออกทางประตูท่าแพเลียบไปทำน้ำปิง ที่หน้าคุ้มเจ้าหลวงท่าเจ็ดยี่เกว เมื่อหยุดขบวนแห่ มีครุฑามหาเถระเจ้าอาวาสวัดจำนวน ๓ รูปนั่งบนเสลี่ยง ติดตามด้วยพระอันดับ ๑๐๘ รูป ตามด้วยพระยามหามหิทธิวงศาราชาธิบดี (เจ้าน้อยมหาวงศ์ ราชนัดดาของเจ้าหลวงธรรมลังกา เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ ๒) เจ้าเมืองฝาง กับเจ้านานแก้วมหาวงศ์ นุ่งขาวห่มขาวเคียน (โปก) ศีรษะด้วยผ้าขาว เดินนำหน้าพราหมณ์ทั้งหลายอัญเชิญชฎายอดเข้าไปที่ประตูคุ้มท่าเจ็ดยี่เกว เจ้าน้อยบุญปิ่น เจ้าพนักงานกรมวังเมืองนครเชียงใหม่ ออกมาต้อนรับและถามว่า “มาด้วยกิจธุระอันใด” พระยามหามหิทธิวงศาราชาธิบดี เจ้าเมืองฝาง เจ้านานแก้วมหาวงศ์ และพญาพรหมปัญญา หัวหน้าพราหมณ์ ตอบพร้อมกันว่า “ด้วยเจ้าไพร่ราษฎรพลเมืองร้องว่ายังมีเจ้านาย

ครอบครัวครองเมืองที่ได้อยู่เย็นเป็นสุข” เจ้าน้อยบุญป็นถามว่า “มาด้วยมังคละฤา” หัวหน้าพราหมณ์ตอบว่า “มาด้วยสวัสดิมังคละ จะขอเชิญพระเจ้าไปเสวยเมืองที่อู่เป็นที่พึงร่มเย็นต่อไป” เจ้าน้อยบุญป็นก็เดินนำพราหมณ์ขึ้นไปบนหน้าคุ่มพระเจ้าพระอินทวิชยานนท์ทรงเสด็จเยียรบับประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ออกมารับคณะพราหมณ์ ครูปามหาเถระเจ้าอาวาสวัดสวดถวายพระพรชัยแด่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ พอสวดจบพญาพราหมณ์ปัญญานำขึ้นพานข้าวตอกดอกไม้กล่าวคำโอกาสสรรเสริญและคำอัญเชิญ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ทรงรับขึ้นพานข้าวตอกดอกไม้แล้วเสด็จขึ้นประทับนั่งเหนือเสลี่ยงกง ทำการเคลื่อนขบวนแห่ออกจากหน้าคุ่มท่าเจดีย์ก็วิ่งไปตามริมกำแพงด้านเหนือเข้าทางประตูข้างเผือก ขณะเดินขบวนพระเจ้านครเชียงใหม่ก็ทรงไปรยทานไปด้วยตลอดทาง เมื่อถึงหน้าคุ่มหลวงกลางเวียง พระเจ้าพระอินทวิชยานนท์เสด็จลงจากเสลี่ยง มีข้าหลวงชาวสยามพร้อมกับเจ้านายขุนนางล้านนาชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยรอรับเสด็จอยู่หน้าหอเดื่อเมื่อพร้อมแล้วเจ้าพนักงานกรมวัง เมืองนครเชียงใหม่ อัญเชิญผ้านุ่งหม่มถวายให้พระเจ้าพระอินทวิชยานนท์ทรงเปลี่ยน แล้วเสด็จขึ้นประทับนั่งบนตอม่อเดื่อภายในหอเดื่อ หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ต่อจากนั้นครูปามหาเถระสวดเจริญพระพุทธรมณต์ พร้อมกับมีการรดสรงน้ำมูรธาภิเศกตามรางลินทั้ง ๕ จำนวน ๑๖ กระออม คือ

รางลินที่ ๑ ปากเป็นรูปช้าง อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ครูปามหาเถระ เจ้าอาวาสวัดผู้ใหญ่เรียงลำดับลงไปถึงพระภิกษุสามเณรรดสรงน้ำมูรธาภิเศก

รางลินที่ ๒ ปากเป็นรูปราชสีห์ (สิงห์) อยู่ด้านทิศตะวันออก เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าบุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร เรียงลำดับตามราชศักดิ์ลงไปจนถึงเจ้านายบุตรหลานชั้นต่าง ๆ ทั้งเจ้าชายเจ้าหญิงรดสรงน้ำมูรธาภิเศก

รางลินที่ ๓ ปากเป็นรูปม้า อยู่ด้านทิศใต้ ขุนนางพญาแสนท้าวหมื่นหาญ
รดตรงน้ำมูรธาภิเชก

รางลินที่ ๔ ปากเป็นรูปมอม (ของเมืองน่านรางลินนี้เป็นรูปพญานาค)
อยู่ด้านทิศตะวันตก สมมติว่าเป็นตัวแทนน้ำจากปากฟ้าสรวงสวรรค์ที่เทวดา
อารักษ์ผีบ้านผีเมืองมาร่วมรดตรงน้ำมูรธาภิเชก^{๑๖}

รางลินที่ ๕ ปากเป็นรูปวัว อยู่ด้านทิศเหนือ ป่าวแก้วสาวแก้ว (หนุ่มสาว)
ไพร่บ้านพลเมืองรดตรงน้ำมูรธาภิเชก

ภาพที่ ๒ หอคำภายในเวียงแก้วของเมืองนครเชียงใหม่ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธี
อุสสาราชาภิเชกเจ้าหลวงเชียงใหม่ยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน

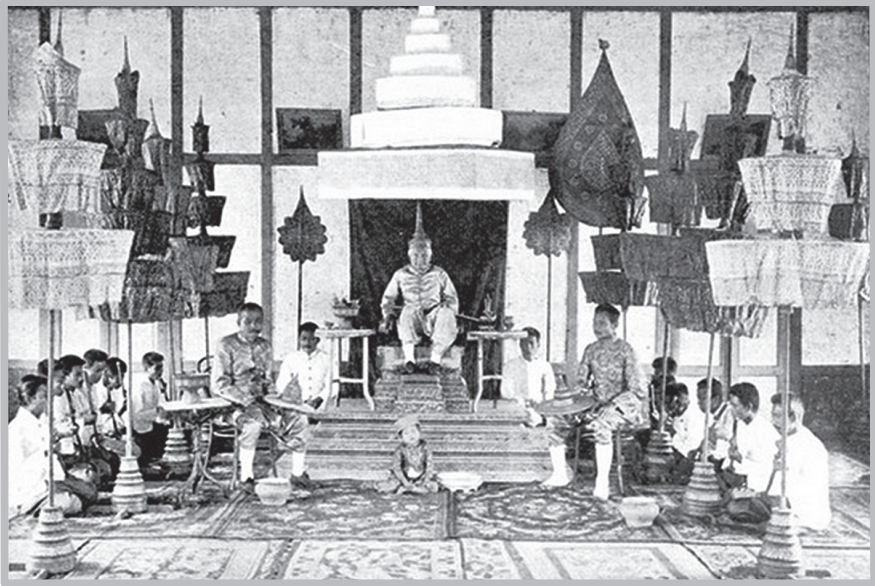
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

^{๑๖} รางลินปากเป็นรูปมอมนี้บางครั้งก็เป็นรางลินของพราหมณ์และเศรษฐีรดตรงน้ำ แต่บางครั้ง
อย่างกรณีนี้ไปรวมรดตรงน้ำกับป่าวแก้วสาวแก้วไพร่บ้านพลเมือง แล้วปล่อยรางนี้ไว้สมมติว่า
เป็นตัวแทนน้ำจากปากฟ้า.

ภาพที่ ๓ กำแพงเวียงแก้วล้อมรอบหอคำของกษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่ยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน
ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ครั้นเสร็จพิธีการรุดสร่งน้ำมูรธาภิเษก พระเจ้าอินทวิชยานนท์ทรงเสด็จขึ้นบนหอคำภายในเวียงแก้ว โดยมีคณะครูปามหาเถระทำการอัญเชิญลึงพระหัตถ์และประคองพระเจ้าอินทวิชยานนท์ขึ้นบันไดหอคำ แล้วขึ้นประทับนั่งเหนือแท่นราชบัลลังก์ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ๗ ชั้น (อยู่ในสถานะพระเจ้าประเทศราชของสยาม จึงใช้เศวตฉัตร ๗ ชั้น) เหล่าเจ้านายขุนนางชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้านั่งตามลำดับพร้อมกันถ้วนหน้า ขณะเดียวกันเจ้าพนักงานอัญเชิญชฎายอดกับดาบศรีกัญไชย (พระแสงขรรค์ชัยศรี) เข้าถวายพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เมื่อทรงสวมชฎายอดและถือดาบศรีกัญไชยประทับนั่งบนพระราชบัลลังก์ พญาพรหมปัญญา กล่าวคำโองาสถวายราชสมบัติบ้านเมือง เมื่อเสร็จพิธีการบนหอคำ ได้อัญเชิญพระเจ้าอินทวิชยานนท์แห่ขบวนกลับเข้าประทับคุ่มหลวงกลางเวียงนครเชียงใหม่ พร้อมกับจัดให้มีมหรสพเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ตลอดทั้งคืน

ภาพที่ ๕ พระเจ้ามหินทรเทพนิภาธร (เจ้าอนุคำ) เจ้ามหาชีวิตเมืองนครหลวงพระบาง (พ.ศ.๒๔๑๔-๒๔๓๑) ประทับบนพระราชบัลลังก์ (พระที่นั่งง) ภายใต้เศวตฉัตร ๗ ชั้น ที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์สยามในฐานะเจ้าประเทศราชล้านช้าง เหมือนกับพระเจ้าประเทศราชล้านนา

ที่มา : in Paul Boudet and Andre Mosson Iconographie historique de l'Indochine Française, 2424

ครั้นรุ่งเช้าของอีกวัน เวลาตี ๕ กว่า เริ่มจัดตั้งขบวนราชพิธีแห่ พระเจ้าอินทวิชยานนท์เสด็จเสียบเมืองนครเชียงใหม่ที่หน้าคุ้มหลวงกลางเวียง มีลำดับขบวนดังนี้

- ๑) เจ้านานมทวงศ์ เจ้าพนักงานกรมวัง เมืองนครเชียงใหม่ ชี้นำขบวน
- ๒) กลองนำพล
- ๓) ธง (ช่อข้าง) ๑๓ คัน
- ๔) เล่าโก๋เงิน ๑ วง

- ๕) เจ้าพญาหลวงแสนหลวง (ปฐมอรรคมหาเสนาธิบดีเมืองนครเชียงใหม่)
เจ้าพญาหลวงสามล้าน (อรรคมหาเสนาบดีที่ ๒) เจ้าพญาหลวงจำบ้าน
(อรรคมหาเสนาบดีที่ ๓) และเจ้าพญาหลวงเด็กชาย (อรรค-
มหาเสนาบดีที่ ๔) เป็นประธานขุนนางพญาแสนท้าวและชาวจีน
เจ้าภาษีนายอากรที่มีมาร่วมขบวน จำนวน ๑๗ คน
- ๖) เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ประทับนั่งบนคอช้าง จำนวน ๑๗ คู่
- ๗) พระเจ้าอินทวิชยานนท์
ทรงสวมเสื้อขาว นุ่งผ้า
ตาไก่ ทรงประทับนั่งบน
แหง่ช้าง มีกูปเขียนลาย
ทอง เดินกลางขบวน

ขบวนพระราชพิธีเสด็จ
เลียบบเมืองนครเชียงใหม่ แห่ไป
ตามถนนเข้าทางประตูช้างเผือก
เลี้ยวลงถนนเลียบริมกำแพง
เมืองนครเชียงใหม่โดยรอบแล้ว
พระเจ้าอินทวิชยานนท์เสด็จลง
จากช้างเข้าสู่คุ้มหลวงกลางเวียง
อันเป็นที่ประทับ เป็นอันเสร็จสิ้น
พิธีอุสสารราชาภิเษกโดยสมบูรณ์^{๑๗}

ภาพที่ ๕ พระราชบัลลังก์ (พระที่นั่งง)
ของกษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่
ในฐานะเจ้าประเทศราชล้านนาที่ได้รับ
พระราชทานจากพระมหากษัตริย์สยาม
ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่

^{๑๗} ม.๕๘/๑๐๔ เรื่องราชการเชียงใหม่ในระหว่างกรมหลวงเทววงศ์และพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์
(๒๗ ธ.ค.๑๐๓-๓๐ ธ.ค.๑๑๐).

พิธีอุสสาราชาภิเษกพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่าน

งานพิธีอุสสาราชาภิเษกพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช (เจ้าสุริยะ) พระเจ้านครน่าน พระองค์ที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๔๓๖-๒๔๖๑) ราชวงศ์มหาวงศ์ จัดขึ้นที่ช่วงหลวง (สนามหลวง) ด้านหน้าหอคำ สร้างหอคือเป็นทรงจตุรมุขประดับช่อฟ้ากว้าง ๓ วา (๖ เมตร) สูง ๑๐ ศอก (๕ เมตร) หลังคาคาดด้วยผ้าขาว ยอดหอคือมีเศวตฉัตร ๗ ชั้น จำนวน ๘ คัน พื้นหอคือปูด้วยกระดานไม้มะเดื่อ ภายนอกล้อมด้วยราชวัตรปักเศวตฉัตร ๗ ชั้น จำนวน ๘ คัน ปักรอบรั้วราชวัตรตามทิศทั้ง ๘ ภายในหอคือมีรางลินจำนวน ๕ ราง ทำเป็นรางลินให้น้ำไหลออกจากปากสัตว์รูปราชสีห์ ภูยานาค ช้าง ม้า และวัว มีแท่นตั้งบูชาพระพุทธรูป และบาตรบรรจุน้ำมูรธาภิเษก

วันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๓๗ รุ่งขึ้นช่วงเช้า พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระสงฆ์ เวลาบ่ายโมง ครุบามหาเถระเมืองนครน่าน ๒๐ รูป สวดเจริญพระพุทธมนต์ที่หอคือในช่วงหลวงเมืองนครน่าน

วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๓๗ ช่วงเช้า เวลา ๕.๐๐ น. พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ทรงแต่งเต็มยศประดับเครื่องอิสริยาภรณ์ พร้อมด้วยเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย มีขบวนเครื่องศาสตราวุธ ช้าง ๑ เชือก ม้า ๑ ตัว และเจ้าพนักงานถือมัตถวายเป็นนำขบวน ๑ คน เคลื่อนขบวนเสด็จออกจากคุ้มหลังเดิมของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชไปที่ปะรำพิธีหน้าหอคำ แล้วอัญเชิญพานรองพระสุพรรณบัฏที่พระมหากษัตริย์สยามรับรองแต่งตั้งไว้ด้านหน้าปะรำ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชทรงผลัดเปลี่ยนทรงชุดนุ่งหม้อผ้าขาว ครุบามหาเถระ ๔ รูป จูงพระหัตถ์ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชเข้าสู่ปะรำหอคือหอคือชัย พระสงฆ์ให้ศีล และสวดเจริญพระพุทธมนต์ พระสงฆ์ใช้หอยสังข์ตักน้ำรดสรงหลังลงในรางลิน

ทั้ง ๕ ร่าง ตามด้วยเจ้านายขุนนางชั้นผู้ใหญ่และข้าหลวงเมืองนครน่านรดตรง กล่าวคำถวายพระพรแด่พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เมื่อเสร็จพิธีสรณามุรธาภิเษก ในหอเดื่อหอชัย จัดเฉลิมฉลองด้วยการชกมวย จำนวน ๘ คู่ จนกระทั่งช่วงเวลา ปลาย ๓ โมง ตั้งขบวนแห่อัญเชิญพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชขึ้นสู่หอคำ เมื่อพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชประทับบนพระราชบัลลังก์ภายในหอคำแล้ว เจ้านายขุนนางเมืองนครน่านและหัวเมืองขึ้นของเมืองนครน่านมาพร้อมเพรียงกัน พญาหลวงศุภอักษร เป็นผู้กล่าวบทโอกาสคำพรบวราชสัมปตติแด่พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช มีตัวอย่างสำนวนดังนี้

“สิริสุภะมังคลาจาณะ อภิวัตะบังคมองค์าคาด กราบแทบใต้
สุวรรณณะปาทยะยุคลา ในคราวบัดนี้ สมเด็จพระสุริยพงษ์ผริตเดช องค์มี
บุญญาภักตตาทิการพำเพงมา จึงได้เป็นเจ้าแก้วรัตนประชา เหตุได้พำเพง
บุญญา แต่บุพพะภาวะอนเกะชาติ คือบ่ประหมาทในไตรรัตนคุณ
ได้พำเพงกุศลบุญมาชุกวะ มีทานะสีละบอริสุทธประสิฏฐิ จึงได้เกิดใน
อุตมะราชกระกุล ตนมีบุญอยู่ในคลองอันชอบ ประกอบด้วยสติปัญญา
วิสารทะองอาจ ดูวิลาส ยิ่งกว่าชาติติยะราชวงสา ราชเสวกาอาตามตย์...

อัชชะในวันนี้เป็นสิริสุทธาวาระ มหุตตะอุตมะไชยโชค โลก
สมมุตว่าเปนนอนวะ มหามังคละ อุตมะมहुตะกาละอันสมควร เหตุนั้น
หมายมีเจ้าพระญามหาอุปราชา องค์เป็นพระวราชอิสราธิบดี เป็นประธาน
แก่มหาชาติติยะราชวงสา อัครคะมหาเสนาธิบดี ราชเสวกะสุริโยธา
รัฐระประชาเป็นคณาพรำพร้อม น้อมนำมายังมหาสมิทธะมัญญูปผามาลา
ดวงดอกเข้าดอกพร้อมสุคันธ์ ใส่เหนื่อขันส่องพระเนตร นบน์อมเกส
กราบวันทา ขอนิมนต์นาสมเด็จ พระวราชกูปเบศ องค์วิเสสทรงคุณ
อันมีบุญผายโปรด กรุณเณต กรุณณา ผายสุวรรณณะพระหัตถา ปฏิคาหะ

รับนิมนต์ สรรเสริญพระราชยาตราพล เข้าสู่มหานครราชเวียงไชย
 สถิตในราชนิเวศน์ หลังวิเสศราชมณฑลเกียรติ์ จุ่งสถิตเสถียรที่ขมาเย วาที
 ธิมมวุฑฒินิเวศน์มาต อาจหือปรากฏไปด้วยยัสสะกิตติ อิศริยะสัมปัตติปริวาระ
 เตชานุภาวะแผ่ราบ ปรากฏคองอาจแก่อมิตตะชาตัสตฺร จุ่งหือพระองค์
 คำเป็นที่ปิยะมานา แก่กระสัตราธิราชเจ้า แลแห่งำอัคคะมหาเสนาธิบดี
 หือมีราชไมตรีมาแต่ราชอัญญา ประเทส ด้วยราชปณณาการชู้สนำปีด้วย
 สวัสดิ์ดี หือข้าพื่นพระบาททั้งหลายได้อยู่เย็น เปนสุขจิตเจต ด้วย
 อาณาภพเดชสมพารแท้ดีหลี นมัสการสุขย์อันพระราชสมพารกราบถวาย
 ไหว้สา...

เหตุ้นหมายมีเจ้าพระญามหาอุปราชฯ ตนเปนพระวรราชธิบดี
 เปนเค้า เปนประธานแก่มหาขัตติยะราชวงศา ราชพระนัดตาราชกนิษฐา
 ตนทรงยังนามยล มีชื่อปรากฏชู้ตนชู้องค์ แลขัตติยะราชวงส่านวงส์
 โขงราชสัมพันธะขัตติยะกัญญา แลสี่เสวีรัฐราชชู้ตน พร้อมกับทั้งอัคคะ
 มหาเสนาราชเสวกะ จตุมหารักกะจุลรักกะปิตุรัฐาฯ คามะโกชกานิคมะ
 สุวโยธารัฐระปชชาทังมวล มีเอกฉันทะพรักพร้อม มีใจหลังน้อมในสมพาร
 จึงได้นิมนต์นา เอยังพระรัตนะสังฆะคณา เข้ามาเมตตาในสิริคัพพะหอไชย
 แลได้นำเอามายังน้ำอันบอริสุทธ์ เอากอนกาทะสัททะมาถอง หือปราช
 จากมุนทิน แล้วนิมนต์พระรัตนะสังฆะสงฆ์ สรุปลัตตะไชยมังคละ หือเปน
 วรทิพพะสุคัณธา อัคโคทะกานันวิเสศ แล้วตักแต่งแปลงยังลัพพะนานา
 วิวิทาลังการ ภัณฑะตามทำนองยกยอราชยล หือปรากฏแก่ปชชา บัดนี้
 เถิงมเหตุตะราชายามดี สรีไชยโขคโลกสมมุต ว่าเป็นสุขะมังคละ แล้ว
 ราชธนาสมเด็จปฐมมะราชา ทรงยังเสตะวัดถาฝืนชาวพาวบอริสุทธ์
 สมเด็จพระองค์ขึ้นทรงสถิตเหนือหอสรง แล้วมีพระคณาทั้งหลาย
 หมายถึงรัตนะสังฆะ แลมหาขัตติยะราชวงศา อัคคะมหาเสนาธิบดี

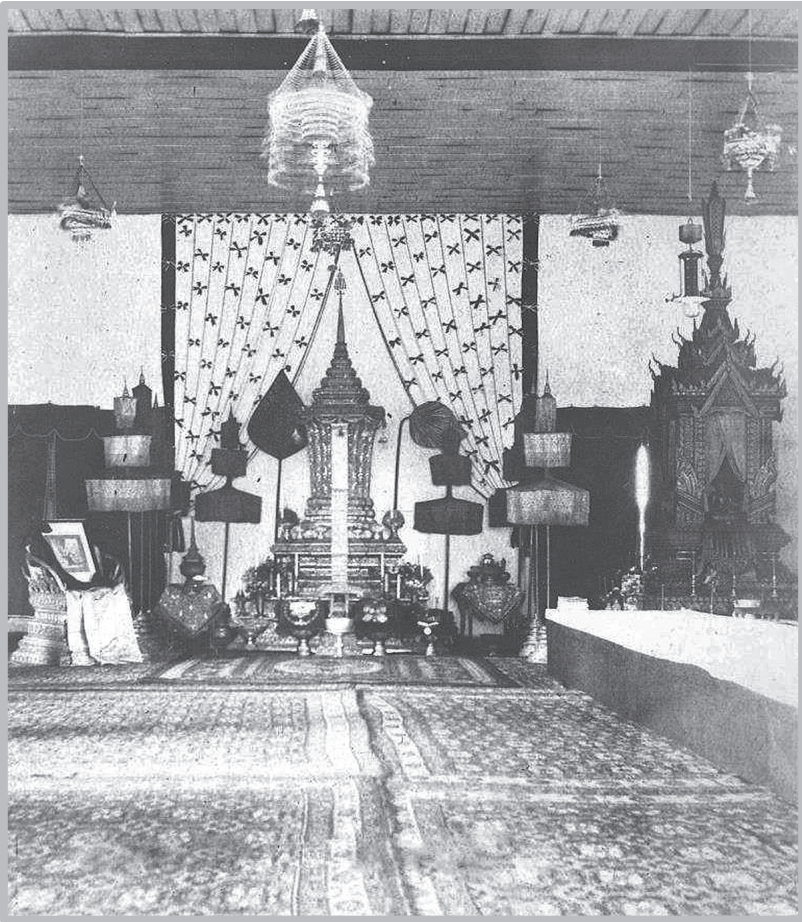
นำเอามายังวรทิพโพทกะสุคันธา อันพำเพงเติมใน ดิวังระวรสังขะ ๓ จำพวก คือว่าสุวัณณะสังขะ ราชตะสังขะ ปักกติสมุททะสังขะ สรรสงครามนังคอก ลงในลินอันประเลฎ ไหลออกจากमुखะทวารสิงหะ มิคคราฆ อุสุภราช แลอัสดอร เปนปัญจะคงคา ๕ สิ่งพร้อมหลังไหลลง ทรงสรีรวรอุตมะ มงคลเหนือเศียรสาเกต หื้อเปนมูทธาราฆภิเสกราฆนิมิตกัมมกรณิ เหนือรัตนะราสีกองแก้ว แล้วแก้ถ่าย อัลดะวัตถา แล้วทรงยังนวะวัตถา อารณะราชอลังการอันบอริสุทท์ แล้วสะเด็จมาสถิตในคัพพะหอไชย เปนอกินวราชสมเด็จเสฎฐะปรมมะบอพิตตองค์ประเลฎวิเสส ตั้งอยู่ ตามเขตทัตสพระราชธัมม ตามไปราณะราชปะเวณี...”

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๓๓ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชและเจ้านาย ขุนนางเมืองนครน่านและหัวเมืองขึ้นของเมืองนครน่าน พร้อมกันในอุโบสถ วัดภูมินทราชา (วัดภูมินทร์) กระทำพระราชพิธีถือน้ำสังข์ต่อพระเจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช ในครั้งนี้พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชได้โปรดประทานตั้งเจ้าเมืองและเจ้านาย ที่ครองหัวเมืองขึ้นของเมืองนครน่าน จำนวน ๕ องค์ ประกอบด้วย

- ๑) พระยาอุปราษ เมืองเชียงของ ขึ้นเป็นพระยาจิดวรวงศา เจ้าเมืองเชียงของ
- ๒) เจ้าน้อยอินทนนท์ เป็นพระยาอุปราษ เมืองเชียงของ
- ๓) เจ้านานบุญรังษี เป็นพระยาราชวงศ์ เมืองเชียงของ
- ๔) เจ้านานไชยสาร เป็นพญาไชยสารวงศา เจ้าเมืองเทิง
- ๕) เจ้าน้อยกาละวงศ์ เป็นพญากิตติวรวงศา เจ้าเมืองเชียงคำ

เมื่อเสร็จสิ้นราชพิธีแล้ว พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชได้เสด็จเข้าประทับอยู่ ณ หอคำเมืองนครน่าน สิบไปตามอย่างโบราณราชประเพณีล้านนา

^{๑๘} ม.๕๘/๒๐๙ เรื่องเจ้านครเมืองน่านทำการฉลองสัญญาบัตร (๑๗ พ.ย.-๒๔ ธ.ค.๑๑๓).

ภาพที่ ๖ พระราชบัลลังก์ (พระที่นั่งกง) ของกษัตริย์นครน่านที่ได้รับพระราชทาน
จากพระมหากษัตริย์สยาม ในฐานะเจ้าประเทศราชล้านนา
ในภาพราชบัลลังก์ใช้วางพระรูปของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช
พร้อมเครื่องเกียรติยศอื่นๆ ตั้งอยู่ข้างพระโกศพระศพของพระองค์
ภายในหอคำเมืองนครน่าน เมื่อ พ.ศ.๒๕๖๑

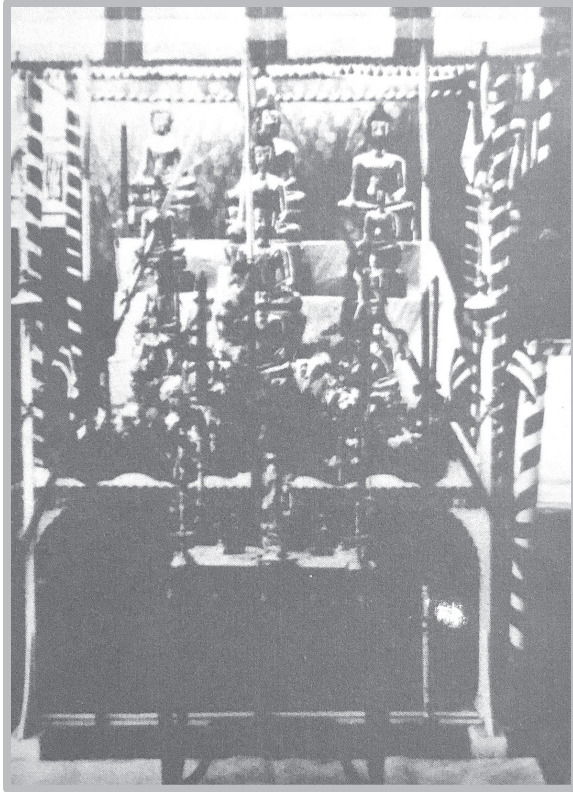
๐ วิธีหุงน้ำมูรธาภิเษก ตั้งประรำพิธี และสร้งน้ำมูรธาภิเษก

ในการประกอบพิธีอุสสาราชาภิเษก สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ขาดไม่ได้คือ น้ำมูรธาภิเษก คำว่า “มูรธาภิเษก” หรือ “มูรธาภิเษก” เป็นภาษาบาลี “มูรธา” หรือ “มูรธา” แปลว่า “ศิรชะ” ดังนั้นคำว่า “มูรธาภิเษก” หรือ “มูรธาภิเษก” จึงแปลว่าการรดน้ำลงที่ศิรชะหรือที่กระหม่อม^{๑๙} มีกรรมวิธีการหุงและเครื่องผสมดังนี้

- ๑) ทำก้อนเส้า ๓ ก้อนป็นเป็นรูปราชสีห์ (สิงห์) จากดิน ๓ จอมปลวก ๓ บวกควาย^{๒๐}
- ๒) หุงน้ำมูรธาภิเษกในอุโบสถ
- ๓) ทำราชวัตรล้อมรอบที่หุงน้ำมูรธาภิเษก พร้อมผูกหน่อกล้วย หน่ออ้อย ต้นกุ๊ก และต้นข่า ตามความเหมาะสมผูกติดล้อมรั้วราชวัตร และมีฉัตร งาช้าง อะม็อก ลินาด หอก ดาบ อย่างละ ๔ อัน ผูกติดรั้วราชวัตร
- ๔) ฟืนที่หุงน้ำมูรธาภิเษก ให้ใช้ไม้แก้ว ไม้ขนุน ไม้เต้า และไม้พุทรา อย่างละ ๗ ท่อน ส่วนไฟที่ใช้ให้นำกระจกมาสะท้อนแสงอาทิตย์ เพื่อจุดไฟที่เรียกว่า “ไฟฟ้า”

^{๑๙} นคร ปรังฤทธิ (ปญญาวชิโร), พระ (บรรณารักษ์), **เถราภิเษก : พิธิยกยอสมณศักดิ์พระสงฆ์ ในล้านนา**, (เชียงใหม่ : แม็กซ์ ปรังตั้ง (มรดกล้านนา), ๒๕๕๓), หน้า ๕๐.

^{๒๐} ฉบับวัดศรีพันต้น เมืองน่าน ก้อนเส้าทิศตะวันออกป็นเป็นรูปครุฑ ทิศตะวันตกรูปนาค ทิศใต้ราชสีห์ ทิศเหนือไอเสฟีน.

ภาพที่ ๗ ประรำพิธีตั้งน้ำมูรธาภิเชกที่เมืองนครน่าน
ที่มา : พิศาลันนทเวชนุสรณ์

เครื่องประกอบในการทำน้ำมูรธาภิเชก

๑) งาช้าง	๒) จันทน์ขาว ^{๒๑}
๓) กฤษณานารี	๔) รากแฝกหอม
๕) เกียงพา	๖) เค็ดแก้ว

^{๒๑} ฉบับวัดธาตุคำ เมืองเชียงใหม่ เพิ่มจันทน์แดงอีก ๑ อย่าง.

- ๗) สัตตะคำ ๗ ยอด คือ ยอดตาล ยอดลาน ยอดมะพร้าว ยอดหมากผู้
ยอดหมากเมีย ยอดกล้วย และยอดอ้อย อย่างละ ๗ ยอด
- ๘) หอมบัวนา ๓ รอบวงนิ้วมือ (ว่องมือ)
- ๙) ส้มป่อย ๗ ซ้อ ๗ ฟัก
- ๑๐) คำผง (ผงทองคำ)
- ๑๑) รัตนะพิชชา คือ ใบต้นดอกแก้ว ใบขนุน ใบเต้า ใบพุทรา อย่างละ ๗ ใบ
นำเอาทั้งหมดใส่หม้อต้ม^{๒๒}

อาจารย์ผู้ประกอบพิธีหุงน้ำมูรธาภิเษก ให้หนุ่มสาวหนุ่มสาว รับศีล ๕
จากครูบามหาเถระ ให้มีขันตั้ง (ขันก้านล) ในการประกอบพิธีหุงน้ำมูรธาภิเษก
ประกอบด้วย

๑) ผ้าขาว ๑ รำ	๒) ผ้าแดง ๑ รำ
๓) เทียนหนัก ๑ บาท ๔ คู่	๔) เทียนหนัก ๑ เฟื้อง ๘ คู่
๕) เทียนขนาดเล็ก ๑๖ คู่	๖) กรวยหมากพลู ๑๖ กรวย
๗) หมาก ๑๖ ขด	๘) หมาก ๑๖ ก้อม
๙) หมากสีหมื่น	๑๐) ข้าวเปลือก ๔ ตาง
๑๑) ข้าวสาร ๔ แคน	๑๒) หม้อดิน ๔ ใบ
๑๓) มะพร้าว ๔ ทะลาย	๑๔) อ้อย ๔ แบก
๑๕) ขันโตก ๑ ใบ	๑๖) หอยเบี้ย
๑๗) เสื่อใหม่	๑๘) ข้าวตอกดอกไม้
๑๙) กล้วย ๑ เครือ	๒๐) เงิน ๑,๐๐๐
๒๑) ทองคำหนัก ๑๐๐ ^{๒๓}	

^{๒๒} ฉบับวัดธาตุคำ เมืองเชียงใหม่ เพิ่มหมากป่อยราช หมากป่อยน้อย หญ้าไซขาว แสงภาคำ
พญาอ และกาสะลอง นำแก้วปิดหลอด หอยสังข์ มาฝนผสมในน้ำ.

^{๒๓} ศรีเลา เกษพรม (ปวีรบรรต), พิธีรดน้ำมูรธาภิเษก, (เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๒๗), หน้า ๘-๙.

ส่วนน้ำที่ใช้หุงนำมาจากบ่อน้ำ ๗ บ่อ^{๒๔} (กรณีเมืองเชียงใหม่หนึ่งนั้น คือบ่อน้ำสะดือเวียงเจ็ดลิน) ให้ไปตกรุ่งเช้าก่อนกาบินข้าม พร้อมแล้วอาจารย์ ผู้ประกอบพิธีกรรมตั้งขัน ๑๖ บอกกล่าวคำอัญเชิญครูบาอาจารย์ แล้วจึงให้ อาจารย์ผู้ประกอบพิธีนุ่งขาวห่มขาวรับศีล ๕ ยกขึ้นขึ้นบอกกล่าวอัญเชิญพิสนุ จึงยกหม้อขึ้นตั้งบนก้อนเส้า นำเอา น้ำ ๗ บ่อลงใส่ในหม้อต้ม จุดพินด้วยไฟฟ้า ที่ใช้กระຈกส่องจากแสงพระอาทิตย์ ส่วนพินไม้แต่ละชนิดห้ามใส่ช่อก้อนเส้า ปะปนกัน หากพินไม้ชนิดไหนใส่ช่อก้อนใดแล้วก็ห้ามเปลี่ยนช่อ พอน้ำเดือด ก็ตักใส่ขัน (สลุง) แก้ว ๔ ขัน ขันเงิน ๔ ขัน ขันทองคำ ๔ ขัน และขันนาก ๔ ขัน (ฉบับวัดธาตุคำใช้คนโททองคำ ๑๖ ใบ) รวม ๑๖ ขัน เรียกว่า “น้ำ ๑๖ กระออม” แล้วอัญเชิญน้ำที่หุงมอบไปตามวัดที่มีชื่อนามมงคลภายในบ้านเมือง ให้ครูบา มหาเถระสุตกรวม (สวดเจริญพระพุทธมนต์) พอรุ่งเช้าก็อัญเชิญเข้าไปตั้งประจำ ไว้ในห่อเดื่อหอยชัย นิมนต์พระภิกษุจำนวน ๑๐๘ รูป ล้อมรอบห่อเดื่อหอยชัย สวดเจริญพระพุทธมนต์ สวดบทมหาสมัยและไชยทั้ง ๗^{๒๕} เสร็จแล้วจึงอัญเชิญ ขันน้ำมูรธาภิเชกไปตั้งไว้ตามทิศของรางลินทั้ง ๕ ราง^{๒๖}

การสร้งน้ำมูรธาภิเชก เมื่อถึงฤกษ์ดีชัยมงคล เริ่มตีฆ้องกลอง ประโคม ดนตรี อัญเชิญว่าที่กษัตริย์เข้าประทับนั่งบนแท่นไม้มะเดื่อภายในห่อเดื่อหอยชัย ที่สร้างด้วยไม้มะเดื่อ ๓ ชนิด คือ ไม้มะเดื่อปล่อง ไม้มะเดื่อด่าง และไม้มะเดื่อ เกลี้ยง จำนวน ๑ หลัง มุงหลังคาและกรุฝาห่อเดื่อด้วยใบมะเดื่อหรือใบพุทรา พร้อมกับสร้างห่อเทวดาไว้ประจำทั้ง ๘ ทิศ ครูบา มหาเถระใช้กระบวยทองคำ

^{๒๔} ฉบับวัดธาตุคำ เมืองเชียงใหม่ เพิ่มน้ำแก้ว (น้ำแช่แก้ว) น้ำแสง (น้ำแช่แสงแก้ว) น้ำเงิน (น้ำแช่เงิน) และน้ำคำ (น้ำแช่ทองคำ).

^{๒๕} ฉบับวัดธาตุคำ เมืองเชียงใหม่ สวดมังคละ ๓ รอบ ชัยเบ็งชร ๓ รอบ และมหาสมัย ๓ รอบ

^{๒๖} ศรีเลา เกษพรม (ปวีรบรรต), **พิธีรดน้ำมูรธาภิเชก**, (อ้างแล้ว), หน้า ๘-๙.

และกระบวยเงิน^{๒๗} ตักน้ำมูรธาภิเษกตรงที่รางลินปากเป็นรูปช้าง ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ทรงน้ำมูรธาภิเษกที่รางลินปากเป็นรูปสิงห์ทางด้านทิศตะวันออก ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เศรษฐี พ่อค้า ทรงน้ำมูรธาภิเษกที่รางลินปากเป็นรูปม้าทางด้านทิศใต้ ป่าวแก้วสาวแก้ว (หนุ่มสาว) และชาวเมืองทรงน้ำมูรธาภิเษกที่รางลินปากเป็นรูปมอมทางด้านทิศตะวันตก และขุนนางข้าราชการทรงน้ำมูรธาภิเษกที่รางลินปากเป็นรูปวัวอุสุภราชทางด้านทิศเหนือ^{๒๘} เมื่อเสร็จพิธีการรดทรงน้ำมูรธาภิเษก อัญเชิญกษัตริย์เสด็จเข้าสู่หอคำภายในเวียงแก้ว ถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ จารึกพระนามบนหลาบคำ (สุพรรณบัฏ) กล่าวคำโองการพระนาม กล่าวคำโอกาสถวายพระพรชัยเมื่ออ่านจบให้เจ้าพนักงานลั่นฆ้อง กลอง ระฆัง กังสะดาด บัณเฑาะว์ เป่าหอยสังข์ ประโคมดนตรี และในวันรุ่งขึ้นทำพิธีอัญเชิญกษัตริย์เสด็จเลียบเมืองเป็นอันเสร็จพิธี ถือว่าได้ทรงสถานะเป็นพระมหากษัตริย์ของล้านนาได้อย่างสมบูรณ์ และส่งางามสมพระเกียรติยศด้วยประการทั้งปวง

^{๒๗} ฉบับวัดธาตุดำ เมืองเชียงใหม่ให้ใช้หอยสังข์ ๔ ลูก คือ หอยสังข์แก้ว หอยสังข์เงิน หอยสังข์ทองคำ และหอยสังข์ธรรมชาติ เศรษฐีอยู่เบื้องซ้ายรดทรงด้วยหอยสังข์แก้ว พราหมณ์อยู่เบื้องขวารดทรงด้วยหอยสังข์เงิน อรรคราชเทวีอยู่เบื้องหลังรดทรงด้วยหอยสังข์ธรรมชาติ เจ้านายขัตติยะราชวงศ์อยู่เบื้องหน้ารดทรงด้วยหอยสังข์ทองคำ เจ้านายขัตติยะราชวงศ์ให้รดทรงด้วยน้ำคองคา หากหาน้ำคองคาไม่ได้ให้สมมติเอาขี้ของทองคำขี้เงินรดทรงเป็นน้ำคองคา ลำดับการรดทรง ให้หนุ่มสาวที่มีชื่อว่า “แก้ว” และ “คำ” รดทรงลำดับแรก หลังจากนั้นพราหมณ์รดทรง ตามด้วยเศรษฐี บุโรหิต อรรคราชเทวี และสมมติเป็นน้ำรดทรงจากเทวดาอารักษ์บ้านเมืองรดทรง.

^{๒๘} อุดุลลิตกิตติ์, พระครู, “ประวัติความเป็นมาของการมีสมณศักดิ์และพิธีเถรภิเษกแบบล้านนา” อ่างในนคร ปรั้งฤทธิ์ (ปณฺญาวชิโร), พระ (บรรณารักษ์), **เถรภิเษก : พิธียกยอสมณศักดิ์พระสงฆ์ในล้านนา**, (อั้งแล้ว), หน้า ๑๗๙-๑๘๐.

๐ บทสรุป

พิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนาปฏิบัติสืบมาที่ชัดเจนในยุคราชวงศ์มังราย และสืบเนื่องมาจนถึงยุคประเทศราชของสยาม จนกระทั่งมีการผนวกรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้ากับสยามในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เจ้าหลวงหรือกษัตริย์ท้องถิ่นในเมืองนครประเทศราชล้านนาทั้ง ๕ นคร จึงได้ค่อยๆ ลื่นสุดลง งานพิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนาจึงไม่ได้จัดขึ้นอีก ส่งผลถึงฝ่ายพุทธจักรที่มีพิธีเถรภิเชกษัตริย์ล้านนา ที่ครูบามหาเถระจะได้รับประทานสมณศักดิ์จากกษัตริย์ล้านนาก็ลื่นสุดลงตามไปด้วยเช่นกัน เหตุที่ต้องมีการจัดราชพิธีนี้มาอย่างสืบเนื่องยาวนาน เนื่องจากเป็นราชพิธีสำคัญที่แสดงถึงพระสถานะความเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์ เป็นราชพิธีแรกของการเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติผู้ใดที่ผ่านราชพิธีอุสสาราชาภิเชกแม้ว่าจะเดิมจะเป็นเพียงสามัญชน ก็ถือว่าได้รับการสมมติจากเหล่ามหาชนในบ้านเมือง ให้ถึงความเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์สามารถสืบราชวงศ์ได้อย่างสง่างามตามราชประเพณี โดยสัญลักษณ์ต่างๆ ยังคงสืบจาริตตามโบราณราชประเพณี อาจมีเพิ่มรายละเอียดบางประการมากขึ้นในยุครประเทศราชของสยาม เช่น มีเศวตฉัตรเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์สยาม และการจัดขบวนเสด็จเลียบบเมือง เป็นต้น สามารถสรุปพิธีอุสสาราชาภิเชกษัตริย์ล้านนาที่ปรากฏหลักฐานในขณะนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ คือ

- ๑) เตรียมสถานที่ ห่อเต็อห่อชัย น้ำสรงมูรธาภิเชก สวดเจริญพุทธมนต์ น้ำมูรธาภิเชกตามวัดที่มีนามมงคลในบ้านเมือง หรือบางพระองค์โปรดให้สร้างหอคำหลังใหม่ขึ้นภายในเวียงแก้ว (พระราชวังหลวง) สำหรับประกอบราชพิธีและใช้ในรัชกาลของพระองค์
- ๒) บอกกล่าวเลี้ยงพลีกรรมเทวดาอารักษ์บ้านเมืองและบูรพมหากษัตริย์ตามจุดต่าง ๆ

- ๓) สรงน้ำมูรธาภิเษกภายในหอเดื่อหอชัย จากรางลิน ๕ รวง ด้วย
น้ำมูรธาภิเษกจำนวน ๑๖ กระจอก
- ๔) อัญเชิญประทับบนพระราชบัลลังก์ภายใต้เศวตฉัตรภายในหอคำ
เจ้านายขุนนางถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ พร้อมกล่าวคำถวาย
พระพรชัยมงคล
- ๕) เจ้านาย เจ้าเมือง และขุนนาง กินน้ำสัจจะ (ือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา)
ต่อกษัตริย์ภายในวัดหลวงประจำเมือง
- ๖) ทรงสถาปนาอรรคราชเทวีหรือมีการถวายตัวของธิดาเจ้านาย
ขุนนาง
- ๗) ประทานแต่งตั้งเจ้าเมืองหัวเมืองขึ้นและเจ้านายขุนนางให้ดำรง
ตำแหน่งต่าง ๆ
- ๘) เสด็จเสียบเมืองและเสด็จกลับเข้าประทับที่หอคำภายในเวียงแก้ว

๒ อักษรอ้างอิง

ม.๕๘/๑๐๔ เรื่องราชการเชียงใหม่ในระหว่างกรมหลวงเทววงศ์และพระองค์เจ้า
โสนบัณฑิตย์ ๒๗ ๕.ค.๑๐๓-๓๐ ๕.ค.๑๑๐)

ม.๕๘/๒๐๙ เรื่องเจ้านครเมืองน่านทำการฉลองสัญญาบัตร (๑๗ พ.ย.-
๒๔ ๕.ค.๑๑๓)

“สมภมิตชาดก” วัดสะปู้หลวง ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.
โบราณ. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา. เส้นหมึก.

“ลักษณะอันถ้อยอันร้ายอันดี” วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.
โบราณ. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา. เส้นหมึก. เอกสารไมโครฟิล์ม

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รหัส ๘๑.๐๘๘.๑๑.๐๘๔-๐๘๔.
นคร ปรังฤทธิ์ (ปญญาธิโร). พระ. บรรณานิการ. **เถราภิเชก : พิธิยกยอสมณศักดิ์**

พระสงฆ์ในล้านนา. เชียงใหม่ : แม็กซ์พริ้นติ้ง (มรดกล้านนา, ๒๕๕๓.
วัดป่าตันกุ่มเมือง. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูเรือน สุทธิโม**

เจ้าอาวาสวัดป่าตันกุ่มเมือง. ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, ๒๕๓๐.
ศรีเลา เกษพรม. ปวิวรรต. **พิธีรดน้ำมูธาภิเชก.** เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๒๗.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง,

๒๕๓๘.
สร้สวัสดิ์ อ่องสกุล. ปวิวรรต. **พื้นเมืองเชียงแสน.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๖.

_____. ปวิวรรต. **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์,
๒๕๓๙.

บทความวิชาการ

ล้านนาคดี...ที่บันทึกโดยชนชาติอื่น
Lanna : Logged by Other Nations

อัญชลี กีบปิ่นส์
Anchalee Gibbins
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : ๘ มิถุนายน ๒๕๖๓ วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓
และตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ : ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๐ บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษา สืบค้นและวิเคราะห์เรื่องราวของชาวล้านนาในอดีตที่ถูกรบันทึกเรื่องราวในเอกสารของชนชาติอื่น โดยพบว่ามีการบันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์นิพนธ์จีน ในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง เอกสารที่เป็นจดหมายเหตุเมืองเซียงใหม่ที่บ้านทีกเป็นภาษาพม่า ซึ่งบันทึกโดยนักประวัติศาสตร์ชาวพม่าในศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยที่ล้านนาเป็นรัฐในปกครองของพม่า และเอกสารที่บ้านทีกในรูปแบบของบันทึกส่วนตัวโดยชนชั้นนำทางการเผยแพร่ศาสนา หรือหมอสอนศาสนาจากชาติตะวันตกที่เข้ามาเผยแพร่ในล้านนา บทความนี้มีขอบเขตการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ในยุคสมัยมากกว่า ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา เพื่อเรียนรู้ถึงสภาพแวดล้อมวิถีการดำรงชีวิต บทบาทความสัมพันธ์ทางสังคมกับชนชาติอื่น การใช้ภาษาและการถ่ายโอนทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลมาจากต่างชาติในอดีต จากการศึกษาโดยการทบทวนวรรณกรรมเชิงวิเคราะห์พบว่า มีบางชนบประเพณี วัฒนธรรมการใช้ภาษา และการแต่งกาย ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักจีนโบราณ และจากดินแดนแคว้นแคว้นอื่นที่เคยมีอิทธิพลต่อกันทางการปกครองในอดีต

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนสมัยราชวงศ์หยวน ประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนสมัยราชวงศ์หมิง ล้านนาในอดีต อิทธิพลจากต่างชาติ การถ่ายโอนทางวัฒนธรรมที่มาและการใช้ภาษา

◎ **Abstract**

The article focuses on investigating historical documents that record information regarding Lanna in the past by other nations, using content analysis methodology to report the findings. The article specifically focuses on documents occurred during the establishing of Lanna Kingdom till the past 100 years ago. The content analysis is mainly derived from published Chinese historical documents available for interpretation. The resource comprises of the history of Yuan Dynasty, the new edition of history of Yuan Dynasty and the history of Ming Dynasty, the Chiang Mai Chronicle recorded in Burmese language by the Burmese author and from books written by Christian missionaries who worked in Lanna provinces 100 years ago. It is found that there were some influences of cultural interchange between Lanna and other nations including China and Myanmar in the past, regarding traditional costume, language and the ways of life.

Keyword: History of the Yuan Dynasty, History of the Ming Dynasty, Lanna in the Past, Influence of other nations, Cultural Interchange, The Origin of Language

๐ บทนำ

การได้รับรู้และเข้าใจเรื่องราวเก่าก่อนผ่านเรื่องเล่าของบรรพชน นับเป็นวิธีการเข้าถึงรากเหง้าแห่งการดำรงอยู่และหยั่งถึงประวัติศาสตร์ชีวิตของผู้คนในอดีตอันควรค่าแก่การศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการเล่าผ่านตำนาน การบันทึกไว้ในวิถีแห่งศิลปะการแสดง วิถีแห่งอารมณ์ พิธีกรรม ภาษา และสถาปัตยกรรม ล้วนสื่อสะท้อนย้อนให้เห็นถึงที่มาที่ไป ความเป็นมาของชีวิตผู้คนในอดีตได้อย่างชัดเจน มีบ้างที่บันทึกไว้อย่างซ่อนสัญลักษณ์ให้ต้องมาขบคิดตีความกัน

ในบทความนี้เลือกที่จะศึกษาสืบค้นและวิเคราะห์เรื่องราวชาวล้านนาที่ถูกบันทึกอยู่ในเรื่องราวของชนชาติอื่น อาทิ จากเอกสารจีน เอกสารพม่า และจากชนชาติอื่นใด ที่ได้มีโอกาสบันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตอันเกี่ยวข้องกับชาวล้านนาในศตวรรษที่แล้วและศตวรรษก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชาวล้านนาในเอกสารจีนที่มีแง่มุมจากทั้งสมัยทำศึกสงคราม การเจริญสัมพันธไมตรี การสร้างความสามัคคี การสร้างพันธมิตรในกลุ่มชนชาติไทที่มีอยู่หลากหลายในดินแดนตอนใต้ของจีน รวมถึงแง่มุมของวิถีชีวิต อิทธิพลทางภาษาและวัฒนธรรมประเพณีในอดีต

ตามที่มีหลักฐานปรากฏว่าชนชาติจีนมีความเป็นมายาวนานกว่าชนชาติใด ๆ ในโลกและเป็นชาติที่คิดค้นการจดบันทึกเรื่องราวหลากหลายวิธี รวมถึงการคิดค้นกระดาษเยื่อไผ่เอาไว้เขียนเรื่องราวและยังคงเก็บรักษาไว้ได้ยาวนาน การบันทึกเรื่องราวแทบทุกยุคทุกสมัย เกิดขึ้นจนเป็นขนบอันสำคัญของจีน เมื่อถึงคราวเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองของราชวงศ์ต่าง ๆ ราชวงศ์ต่อมาก็จะรวบรวมและบันทึกเรื่องราวของราชวงศ์ก่อนหน้า กอปรกับจักรพรรดิจีนในอดีตเองก็มักเป็นผู้ที่ทรงไว้ด้วยความสามารถด้านวิชาอักษรและวรรณคดี

มีส่วนในการร่วมชำระเนื้อความในบันทึกประวัติศาสตร์แทบทุกราชวงศ์ เรียกได้ว่าการบันทึกเรื่องราวที่ครอบคลุม ตั้งแต่การศึกษาสงคราม การค้า การสร้างสัมพันธไมตรี เรื่องราวของดินแดนนอกแผ่นดินจีน เรื่องราวที่จีนได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชนชาติอื่น เหตุการณ์ต่างๆ จากภัยธรรมชาติ สถานการณ์ การแพร่ระบาดของโรคระบาด จนเรียกได้ว่าการจดบันทึกเป็นอีกงานหลักที่สำคัญยิ่งของปราชญ์ในราชสำนักในแต่ละราชวงศ์ของจีน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างบทเรียนทางประวัติศาสตร์ให้ชนชั้นปกครองและชนชั้นปัญญาชนของจีนได้มีไว้ศึกษาสืบต่อกันมา

จวบจนถึงวันนี้ยังคงมีตำราและเอกสารทางวิชาการที่มุ่งแปลถอดความเรื่องราวของชาวล้านนาที่ถูกบันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของจีนมากมาย อาทิ Baker (๒๐๐๒) และ Liew et al. (๒๐๐๗) ศึกษาวิวัฒนาการทางภาษาของชาติพันธุ์ไทยที่มีใช้ในแผ่นดินจีนในปัจจุบัน ในงานวิจัยของ Grabowsky (๒๐๐๕) สืบค้นร่องรอยของกลุ่มบรรพชนไทยที่หลงเหลืออยู่ในแผ่นดินจีน และศึกษาชนบประเพณีวิถีล้านนาที่ยังคงหลงเหลือทางตะวันตกและทางตอนใต้ของแผ่นดินจีน การได้เรียนรู้ว่าชนชาติอื่นบันทึกเรื่องราวความสัมพันธ์ทางสังคมในอดีตไม่ว่าจะในมิติใดก็ตาม ล้วนเป็นร่องรอยให้ได้ศึกษา เรียนรู้ สะท้อนย้อนวิเคราะห์ให้เห็นรากฐานที่ส่งผลต่อปัจจุบัน อันจะเป็นแนวทางที่มีส่วนชี้ชัดให้เห็นถึงการจะกำหนดวิถีแห่งการพัฒนาหรือวิถีการคงไว้ หรือการอนุรักษ์รักษา สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ล้านนาให้คงอยู่จวบจนในภายภาคหน้าได้

๐ วิเคราะห์บันทึกเกี่ยวกับล้านนาจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ ของราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง

อาณาจักรล้านนาเกิดขึ้นเมื่อครั้งพญามังรายสร้างบ้านแปงเมืองเมื่อราว ๗๐๐ กว่าปีที่แล้ว ซึ่งเมื่อเทียบกับยุคสมัยของจีนก็เทียบกับยุคสมัยของราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ.๙๖๐-๑๒๗๙) ต่อเนื่องมาจนถึงราชวงศ์หยวน (ค.ศ.๑๒๗๙-๑๓๖๘) และราชวงศ์หมิง (ค.ศ.๑๓๖๘-๑๖๔๔) การบันทึกประวัติศาสตร์นิพนธ์ของจีนนั้น จะถูกรวบรวมและเรียบเรียงขึ้นในรัชกาลต่อมากล่าวคือ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ซ่งก็จะถูกรวบรวมและบันทึกขึ้นในสมัยราชวงศ์หยวน ส่วนประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หยวนก็จะถูกรวบรวมขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง

เป็นที่น่าสังเกตว่าประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หยวนหรือที่เรียกในภาษาจีนกลางว่า (元史) อ่านเป็นภาษาจีนกลางว่า หยวน ชื่อ มีการบันทึกขึ้นใหม่อีกครั้ง ซึ่งเรียกบันทึกนั้นว่า **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ราชวงศ์หยวน ฉบับใหม่** (新元史) อ่านเป็นภาษาจีนกลางว่า ซิง-หยวน-ชื่อ) โดยถูกรวบรวมเข้าไว้เป็นภาคผนวกที่มีความสมบูรณ์และอัดแน่นด้วยเนื้อหาไม่น้อยไปกว่าฉบับดั้งเดิม

ต่อจากสมัยราชวงศ์หยวน ก็มีการบันทึกประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หมิง (明史) อ่านเป็นภาษาจีนกลางว่า หมิง ชื่อ) โดยถูกรวบรวมให้เกิดมีขึ้นในสมัยต่อมา คือในสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งพอจะสรุปได้ในกรอบเวลาแห่งการบันทึกประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนที่สำคัญและเป็นช่วงเวลาที่ยังมีความเกี่ยวพันกับเรื่องราวของล้านนา คือมีการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ ภาษากลุ่มชนชาติพันธุ์อันหลากหลายในเชื้อสายของชาติพันธุ์ไทย รวมถึงเรื่องราวของดินแดนอาณาเขตของชนชาติไทยในภาคเหนือ วิธีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อ โดยประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวนนั้นถูกบันทึก

ในช่วงปี ค.ศ.๑๓๖๘-๑๖๔๔ หรือช่วงปี พ.ศ.๑๙๑๑-๒๑๘๗ (เมื่อครั้ง ๓๗๖ ถึง ๖๕๒ ปีที่แล้ว นับจากปีที่เขียนบทความชุดนี้) และประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงถูกบันทึกในช่วงปี ค.ศ.๑๖๔๔-๑๙๑๑ หรือช่วงปี พ.ศ.๒๑๘๗-๒๔๕๔ (เมื่อครั้ง ๑๐๙ ถึง ๓๗๖ ปีที่แล้ว นับจากปีที่เขียนบทความชุดนี้)

บทบันทึกในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของราชวงศ์หมิง ที่ถูกรวบรวมและทำให้สมบูรณ์ครบถ้วน ขึ้นนั้นเสร็จสิ้นในปี ค.ศ.๑๗๓๖ หรือ ปี พ.ศ.๒๒๗๙ หรือเมื่อประมาณ ๒๘๔ ปีที่ผ่านมา ซึ่งแน่นอนอย่างที่สุดเนื้อหาในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของราชวงศ์หมิง ครอบคลุมเรื่องราวของอาณาจักรล้านนา เพราะยังคงเป็นช่วงเวลาอาณาจักรล้านนาเกิดขึ้นแล้ว โดยการสร้างเมืองของพญามังราย และยังคงดำรงอยู่ ก่อนที่จะมีการรวมอาณาจักรกับสยามเป็นประเทศไทยแผ่นดินเดียวกันในปัจจุบัน

ดังปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของราชวงศ์หยวน ล้านนาถูกเรียกเป็นภาษาจีนกลางว่า 八百媳妇 [ปา-ปาย-ซี-ฟู] ในสมัยราชวงศ์หยวนยุคสมัยของกublaiخان คือระหว่างปี ค.ศ.๑๒๗๑-๑๓๖๘ อย่างไรก็ตาม ปรากฏต่อมาว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ราชวงศ์หยวนฉบับใหม่ ที่เขียนขึ้นโดย 珂郡志 [เขอ-เล่าหมิ่น] ระหว่างปี ค.ศ.๑๘๕๐-๑๙๓๓ โดยใช้เวลารวบรวมถึง ๓๐ ปีนั้น มีการบันทึกเกี่ยวกับการจัดทัพของฝ่ายจีนเพื่อมาสู้รบกับพม่าและอาณาจักรล้านนา โดยต้องเดินทางผ่านเข้าทางเขตแคว้นชนชาติไทยในมณฑลยูนนาน อันมีชาวไทลื้อ และผ่านล้านช้าง อันมีชาวลาว และมาถึงอาณาจักรล้านนาหรือปาปายซีฟู ก่อนที่จะข้ามเข้าไปตีเมืองม่านหรือภาษาจีนกลาง เรียกเมืองม่านว่า 缅甸 [เหมียนเตี้ยน] ซึ่งในขณะนั้นคือเขตเมืองหงสาวดีในปัจจุบัน

ในขณะที่บันทึกทางประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หมิงนั้น จะมีรูปแบบการบันทึกที่หลากหลาย มีทั้งการบันทึกของทางการงานเขียนส่วนตัว และงานเขียนถึงเอกสารทางราชการ ซึ่งในสมัยนั้น สามารถจำแนกได้ไม่ยากว่า บทบันทึกไหนคือบทบันทึกของทางการ หรือบทบันทึกไหนคือ บันทึกเรื่องราวส่วนตัว โดยสามารถพิจารณาจากลายมือที่บันทึก เพราะปราชญ์ในราชสำนักที่มีหน้าที่ในการบันทึกประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ต่าง ๆ รวมถึงข้อมูลทางเศรษฐกิจ จะเป็นบุคคลที่มีลายมือการเขียนอักษรจีนที่งดงาม เพราะในสมัยโบราณของจีนนั้นผู้ที่เข้ารับราชการในราชสำนักตำแหน่งสำคัญได้ ต้องผ่านการสอบการเขียนลายมืออักษรจีน ลายมือสวยเท่านั้นถึงจะสอบผ่านได้ ซึ่งเป็นที่ทราบได้ว่า การเขียนอักษรจีนด้วยพู่กันนั้นต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน และฝึกฝนเป็นวิธีคัดกรองเจ้าหน้าที่ฝ่ายขุนของบ้านเมืองในสมัยนั้น ในประเทศเราก็คงเทียบได้กับตำแหน่งเสมียนในสมัยเก่าก่อนที่จะคัดลายมือออกมาได้งดงาม

[八百大甸軍民宣慰使司宣慰使招攬那具番字文書奏 天皇帝知道婢聞 天皇帝新登寶位我奴婢喜歡不盡今備土產犀角象牙金銀器皿人赴京進貢仰望 天皇帝可憐見早賜回還便益]

ข้อความแปลจากอักษรฝักขามล้านนาโดยใช้อักษรจีนตัวเต็ม

บันทึกเอกสารทางการเกี่ยวกับการที่เชียงใหม่ หรือ อาณาจักรปาปายต้าเตียน หรือ อาณาจักรล้านนา ในสมัยนั้นมีการส่งเครื่องบรรณาการเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน มีหลักฐาน ปรากฏว่าข้อความจีนที่ยกมาข้างต้นนี้เป็นกรบันทึกขึ้นมาโดยการแปลจากเอกสารจากทางเชียงใหม่ ซึ่งเขียนด้วยอักษรฝักขามถึงจักรพรรดิจีน เป็นที่สังเกตได้ว่าในข้อความที่เป็นอักษรจีนนี้มีการเอ่ยถึงคำว่า ล้านนา โดยใช้ภาษาจีนอักษรตัวเต็มว่า 攬那 [ออกเสียงตามภาษาจีนกลางว่า หลัน-นา] เป็นคำพ้องเสียง หากได้มีความหมายใดที่ควรจะ

ตีความว่าการที่จีนเลือกอักขระนี้แทนเสียงเรียกเมืองล้านนา ด้วยหาได้มีเจตนาจะสื่อความหมายอันใด เป็นเพียงการเลือกคำ เพื่อให้ฟังเสียง

คำว่า 八百大甸 [ปาปายต้าเตี้ยน] เป็นอีกคำที่ปรากฏถูกใช้เรียกอาณาจักรล้านนา โดยปาปายต้าเตี้ยน มีความหมายสอดคล้องใกล้เคียงกับคำว่า ดินแดนล้านนา คำว่า 八百 [ปาปาย] มักเป็นคำนำหน้าเรียก เขตแดนวันต่าง ๆ ที่มีชาติพันธุ์หลากหลายอยู่รวมกัน ซึ่งทำให้เกิดข้อสังเกตว่า คำว่า ปาปายที่ปรากฏในบันทึกนี้ น่าจะหมายถึงความหลากหลาย คำว่า 大甸 [ต้าเตี้ยน] ตามภาษาจีนกลางมีความหมายว่า ฝืนที่นาใหญ่ แต่ในสมัยต่อมาในบันทึกของประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ปาปาย ถูกใช้เป็นคำย่อ แทนที่จะเขียนเต็ม ๆ ว่า ปาปายซีฟู หรือ ปาปายต้าเตี้ยน ทุกครั้งไป

ในบันทึกบทสั้น ๆ บางตอนจากประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนสมัยราชวงศ์หยวน ที่หยิบยกมาข้างต้นนี้ สะท้อนนำให้ได้ทราบว่าล้านนาในอดีตนั้น มีความมั่งคั่งและความสมบูรณ์ทั้งทางป่าธรรมชาติและแร่ธรรมชาติอยู่ไม่น้อย หากจะพิจารณาจากการส่งเครื่องบรรณาการแก่จีนในยุคนั้น ตามบทบันทึกในประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนมีการระบุว่า ประกอบไปด้วย นอแรด งาช้าง เครื่องเงิน เครื่องทอง และอื่น ๆ รวมถึงได้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลทางภาษาจากจีน ซึ่งภาษาล้านนาใช้คำว่า จัมก้อง ที่หมายถึง การส่งส่วย หรือ การส่งเครื่องบรรณาการ ซึ่งตรงกับภาษาจีนกลางที่ว่า 進貢 ออกเสียงว่า จิ้น-ก้ง หมายถึง การส่งส่วยหรือเครื่องบรรณาการ ซึ่งเป็นอิทธิพลที่ถ่ายโอนมาเมื่อครั้งจีนเรืองอำนาจ และเป็นยุคแสวงหาความ स्वามิภักดี พันธมิตรทางการปกครองเหนือชนเผ่าชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ชาวฮั่น และอาศัยอยู่ทางตอนใต้ในมณฑลยูนนาน

จากบทบันทึกตามลำดับเวลาที่ระบุในวิธีการบันทึกประวัติศาสตร์ของจีน สมัยราชวงศ์หยวน พบว่าในทุกๆ การเปลี่ยนถ่ายอำนาจและผู้ปกครองใหม่ของฝ่ายจีน นับเป็นชนบประเพณีที่ฝ่ายล้านนารวมถึงชาติพันธุ์ไทลื้อ อ้ายลาว แห่งล้านช้าง และแม้แต่พม่าในสมัยนั้น จะมีการส่งเครื่องบรรณาการไปยังเมืองหลวงของจีนในยุคนั้นคือ เมืองหนานจิง และทุกครั้งที่มีการจี้มก้องหรือการส่งเครื่องบรรณาการ ก็จะถูกบันทึกไว้และมีหลักฐานว่าในทุกครั้งที่มีการส่งมอบเครื่องบรรณาการแก่จีน ทางกรจีนเองก็จะส่งมอบของกำนัลแต่ผู้นำส่งเครื่องบรรณาการกลับมาเช่นกัน ไม่เพียงแต่มอบให้ผู้ที่นำเครื่องบรรณาการไปถึงดินแดนจีนเท่านั้น ทว่ายังมีการมอบเครื่องกำนัลกลับมาให้กับคณะผู้บริหารการปกครองของอาณาจักรล้านนาและภริยาด้วยทุกครั้ง โดยแทบทุกครั้ง มักเป็นเสื้อผ้า ผ้าแพรไหมจีน ผ้าตัดใหม่ทอง ผ้าด่วน ซึ่งดูเหมือนว่าการส่งมอบผ้าแพรไหมจีน ทำให้เกิดอิทธิพลทางอารมณ์จีนในหมู่ชนชาติไทหลากหลายกลุ่มในยุคนั้น ที่มักจะเป็นเครื่องแต่งกายแพรจีนหรือเสื้อผ้าด่วนแบบจีน ซึ่งสามารถมองย้อนเห็นถึงผ้าแพรปั้งลิ้นในเครื่องแต่งกายล้านนาโบราณหรือเสื้อคอจีนที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมจีนของชาวไทยเหนือเมืองมาวกางเกงทรงขากว๊วย ในกลุ่มเครื่องแต่งกายชายชาวไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเหนือ และไทหลวง ซึ่งดูเหมือนจะส่งผลมีอิทธิพลชัดเจนผ่านอารมณ์ของชาวไทยเหนือที่อาศัยอยู่ในเมืองรัฐลี่ของจีนจวบจนปัจจุบัน

[八百媳婦，夷名景迈。世傳期長有妻八百，各領一寨，故名。]

ข้อความอักษรจีนตัวเต็มที่พบในประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนแห่งราชวงศ์หยวนฉบับใหม่ ม้วนที่ ๑๔๙

คำว่า 八百媳婦 [ปา-ปาย-ซี-ฟู] ออกเสียงตามภาษาจีนกลางในข้อความข้างต้น ถูกพบในประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนแห่งราชวงศ์หยวนฉบับใหม่ (ม้วนที่ ๑๔๙) และพบในประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนราชวงศ์หมิง (ม้วนที่ ๓๑๕) ความตอนหนึ่ง

บันทึกว่า “ปาปายซีฟู หรือ จิงมาย (เชียงใหม่ ในภาษาจีนกลาง) คนที่ไม่ใช่ชาวฮั่น ผู้ปกครองมีสนมแปดร้อยคน สนมแต่ละคนต่างเป็นผู้ปกครองในแต่ละหมู่บ้าน” ซึ่งหากจะนับจำนวนหมู่บ้านตามความจริงแล้ว ไม่น่าจะมีถึง ๘๐๐ หมู่บ้าน หรือ ๘๐๐ จังหวัด หรืออาจจะมากกว่าจำนวน ๘๐๐ ก็เป็นไปได้ ทว่าคำว่า ปาปาย เป็นคำจีนที่มักใช้ในความหมายของสำนวนที่บ่งบอกถึงความมียู่มากมาย คำว่า 八 (ปา) และ 八百 (ปา-ปาย) มักเป็นคำที่ในภาษาจีนนำมาใช้ในสำนวนการอุปมาอุปไมยถึงความมากมาย มากหลาย เป็นต้น ในที่นี้ น่าจะหมายถึง หมู่บ้านหรือความมียู่มากของหัวเมืองต่าง ๆ ที่มากหลาย ในดินแดนของล้านนา จึงไม่น่าจะเป็นความจริงว่าผู้ปกครองอาณาจักรหนึ่งคนจะมีภรรยาถึง ๘๐๐ คน หรืออาจจะเป็นเพราะว่าจำนวนประชากรในยุคสมัยของอาณาจักรล้านนาในยุคนั้น มีผู้หญิงมากมายจนเด่นชัด และผู้หญิงล้วนมีบทบาทสำคัญในการดูแลปกครองจัดระเบียบหมู่บ้าน

หากจะวิเคราะห์สืบต่อถึงลักษณะการใช้ภาษาในการบันทึกในประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนโบราณ คงต้องอ้างอิงถึงการที่เคยมีบันทึกเกี่ยวกับจักรพรรดิจีนไว้ว่า 後宮佳麗三千 [ไฮ่ว-กง-เจีย-ลี่-ซาน-เซี่ยน แปลความหมายตามตัวอักษรได้ใจความว่า จักรพรรดิมีนางในสามพันคน] ซึ่งถ้าจะเปรียบไปนางในหรือสนมของจักรพรรดิจีนถึง ๓๐๐๐ คน น่าจะมีอยู่จริง แต่ต่างสถานะกันกับสนม ๘๐๐ คนของเจ้าผู้ครองเมืองของล้านนาโบราณในดินแดนจีนตอนใต้ เพราะสนม ๘๐๐ นั้น ต่างทำหน้าที่ผู้ปกครองหมู่บ้านตามที่มีบันทึกไว้ หาได้อยู่ในสถานะนางในที่เป็นนางระบำ หรือนางในที่คอยขับกล่อมบรรเลงดนตรีให้จักรพรรดิในพระราชวังจีนไม่

จากบันทึกที่อ้างอิงในหนังสือ 清代中泰关系 Sino-Siamese Relations during the Qing Dynasty มิกกล่าวอ้างถึงการที่ล้านนาหรือ เมือง ๘๐๐ สนม

พร้อมด้วยเมือง 車里 (อ่านว่า เซอ-หลี่) หมายถึงเมืองสิบสองปันนา และเมืองลาว ว่ามีการส่งเครื่องบรรณาการให้จีนทั้งในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงหลายครั้ง แต่แต่ละครั้งก็จะประกอบไปด้วย ช้าง ม้าและรวมถึงเครื่องเงิน เครื่องทอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปลี่ยนรัชกาลของจีน เพื่อเป็นการเจริญสัมพันธไมตรี แสดงความสวามิภักดิ์ไม่สู้รบรุกรานกัน โดยฝ่ายจีนเองก็จะส่งมอบเครื่องกำนัลบรรณาการกลับมาด้วยทุกครั้ง แทบทุกครั้งจะเป็นผ้าแพรผ้าไหมจีน และเริ่มมีบ้างที่มีการมอบธนบัตรของจีนมาด้วย

ในประวัติศาสตร์นิพนธ์แห่งราชวงศ์หยวนนั้น มีปรากฏการบันทึกที่เกี่ยวกับอาณาจักรล้านนา เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๒๘๔ (พ.ศ.๑๘๒๗) จนบันทึกสิ้นสุดเมื่อปี ค.ศ.๑๓๔๗ (พ.ศ.๑๘๙๐) รวมเวลาบันทึกยาวนาน ๖๓ ปี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อาณาจักรล้านนาและจีนมีความผูกพันกันไม่น้อยกว่า ๕๐ ปี ทว่าระหว่างนั้นมีการหยุดบันทึกไปเป็นเวลา ๖ ปี คือในช่วงปี ค.ศ.๑๓๐๓-๑๓๐๙ ซึ่งวิเคราะห์จากบทบันทึกสุดท้ายในปี ค.ศ.๑๓๐๓ ปรากฏเรื่องราวของการที่ทัพจีนล้มเหลวที่จะเคลื่อนทัพลงมาทำศึกกับอาณาจักรล้านนา แต่ล้มเลิกการจัดทัพข้ามมา เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์และการระบอบอย่างหนักของไ้มาลาเรียในแถบตอนใต้ของมณฑลยูนนาน รวมถึงอาณาจักรล้านนาเองมีการรวมทัพกันกับทัพของไทลื้อ หรือเซอหลี่ในขณะนั้น ในบทบันทึกประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนแห่งราชวงศ์หยวนนั้นยังได้ระบุต่อว่า ตราบใดที่เมืองลื้อยังเป็นปราการสำคัญ การที่ทัพจีนจะลงมาถึงดินแดนปาปายซีฟูหรืออาณาจักรล้านนาได้นั้น ก็เป็นการยาก

บทบันทึกจาก Timeline of the Yuan Dynasty มีกล่าวถึงว่า ในปี ค.ศ.๑๓๐๑ มองโกลแห่งราชวงศ์หยวน ได้จัดทัพมาเพื่อโจมตีรัฐฉานของปาปายซีฟู ซึ่งระบุว่ารัฐฉานขณะนั้น อยู่ในความปกครองของอาณาจักรล้านนา หรือเป็นส่วนหนึ่งของ

ล้านนาในขณะนั้น สาเหตุเพราะปาปายซีฟู ได้โค่นล้มผู้ปกครองรัฐฉาน บุคคล ผู้ที่สวามิภักดิ์ต่อจีน แต่จีนก็ไม่สามารถกระทำการสู้รบกับปาปายซีฟูได้สำเร็จ ในครั้งนั้น ดังปรากฏตอนท้ายของบทบันทึกว่า ในปี ค.ศ.๑๓๐๓ กองทัพจีน ล้มเหลวในการทำศึกกับปาปายซีฟูในรัฐฉาน

นครเชียงตุง ปัจจุบันอยู่ในรัฐฉาน ประเทศสหภาพเมียนมา มีปรากฏ หลักฐานคลังอาวุธโบราณ ณ บ้านพักส่วนตัวของเจ้าอุ้มเมือง ผู้สืบเชื้อสาย เจ้าผู้ครองนครเชียงตุงในอดีต อาวุธที่พบล้วนเป็นอาวุธโบราณ มีรูปทรง เป็นกระบี่สองคมขนาดใหญ่จำนวนมากหลายร้อยเล่ม ใบกระบี่และด้ามทำจาก เนื้อเหล็กกล้า มีอักขระจีนสลักบนใบกระบี่ ซึ่งน่าจะเป็นร่องรอยหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ของการทำศึกสงครามระหว่างล้านนากับจีนในรัฐฉาน เพราะในทางฝั่งล้านนามักจะเห็นอาวุธที่เป็นดาบคมเดียว เป็นดาบต่อด้าม และศิลปะการต่อสู้ของล้านนาแต่โบราณ ก็ฝึกปรือเฉพาะแต่การใช้อาวุธ ดาบแบบคมเดียวแต่เป็นดาบคู่ ในขณะที่ทางจีนนั้นจะมีการใช้กระบี่สองคม ซึ่งลักษณะวิธีใช้อาวุธระหว่างกระบี่และดาบมีความต่างกันอยู่ไม่น้อย

ในปี ค.ศ.๑๓๑๑ สองปีหลังจากที่บันทึกเกี่ยวกับล้านนาหมดไปจาก หน้าบันทึกทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ของราชวงศ์หยวน ก็ได้ปรากฏเรื่องราว การปะทะกันระหว่างกองทัพจีนและล้านนา มีข้อมูลบันทึกว่าชนชาติไทลื้อเอง ก็มีการพ่ายแพ้ในการทำศึกกับจีน และต้องจำยอมเข้าร่วมกับกองทัพจีน เพื่อเอื้อให้จีนสามารถรุกไล่ลงมาถึงล้านนาได้ ทั้งนี้เหตุแห่งการจัดทัพของจีน หากพิจารณาจากการบันทึกเนื้อหาในประวัติศาสตร์ ล้วนเป็นเรื่องของความพยายามสร้างหน้าประวัติศาสตร์อันจะเป็นการสร้างความภาคภูมิใจ ให้กับราชวงศ์จีน และสืบทอดอำนาจแห่งมอโกลที่ต้องการเข้าครอบครอง ดินแดนรายรอบให้อยู่ภายใต้อำนาจ เนื่องด้วยในยุคสมัยนั้น เรื่องราวในบท

บันทึกจะมีก็แต่การทหารของแต่ละฝ่าย จะด้วยว่ากองกำลังของทางล้านนาเอง ก็เป็นทัพที่มีทหารกล้า กอปรกับมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นชัยภูมิที่ได้เปรียบทางการสู้รบ มีภูเขาเป็นแนวกันข้าศึกได้ดี ทั้งนี้ปรากฏผ่านการใช้คำชี้เฉพาะที่กล่าวถึงชาติล้านนาในสมัยนั้นอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็น 山嶠小夷 [ซาน-เจี้ยว-เสี้ยว-อ้อ] แปลความหมายได้ว่า **ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ชาวฮั่นที่อยู่บนยอดเขา หรือ 蠻子 [มัน-จี] ที่หมายความ ว่า ชนที่ไม่ใช่ชาวฮั่น** ซึ่งตามตัวอักษรจีน อักษรตัวเต็มนั้น ความหมายฟังดูสอดคล้องแสดงถึงความเหยียดหยามกัน ทั้งนี้หากจะพิจารณาตามบริบทของยุคสมัยที่มีแต่การศึกษาสงครามนั้น การจะระบุเรียกข้าศึกก็คงไม่สามารถเป็นไปในทางยกย่องสรรเสริญนัก อย่างไรก็ตาม พจนานุกรมจีนในปัจจุบันที่แปลจีนเป็นภาษาอังกฤษ จะมีการระบุความหมายควบคู่กับการแปลความหมายตรงตัวว่า **เป็นคำที่ใช้ในสมัยโบราณใช้เรียกชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่เชื้อสายฮั่นที่อยู่ทางตอนใต้ของจีน** แทนที่จะใช้ความหมายที่แท้จริงที่หมายถึงชนที่อาศัยในป่าเป็นชาวป่า ชาวเขา ชนป่าเถื่อน หรือ อณารยชน ดังปรากฏตามคำแปลในภาษาอังกฤษว่า Babarians อีกทั้งในยุคนี้จักรพรรดิของจีนก็รุ่งเรืองด้วยอารยะวิชา มีผู้ที่ในชนชั้นปัญญาชน มีการศึกษาเป็นปราชญ์ในราชสำนัก และรุ่งเรืองในวิชาการและการจดบันทึกมากมาย ซึ่งเกิดเป็นข้อเปรียบเทียบกับชนกลุ่มน้อยหลาย ๆ ชนเผ่าที่ไม่มีตัวอักษรภาษาของตนเอง จักรพรรดิของจีนเองแทบทุกยุคสมัยก็ล้วนเป็นผู้ที่มีความรู้หนังสือ มีความสามารถทางอักษรศาสตร์ เข้ามามีบทบาทในการร่วมชำระประวัติศาสตร์ นิพนธ์ของจีนเอง จึงไม่เป็นเรื่องน่าประหลาดใจที่ชนชาติที่ใช้หนังสือหรือ มีตัวหนังสือใช้จะนับตนเองว่าเป็นผู้เจริญกว่า

เป็นเวลากว่า ๑๙ ปี ในความพยายามของจีนในสมัยราชวงศ์หยวน ที่จะแผ่อำนาจการครอบครองลงมาถึงดินแดนล้านนา และเข้าสู่อ่าวละโว้ในพม่าหรือทางการเรียกที่จีนเรียกว่า อาณาจักรเหมียน หรือ เหมียนเต๋ยในขณะนั้น

สิบปีแรกของความพยายามแผ่อำนาจของจีนลงมาสู่อาณาจักรล้านนานั้น มีอุปสรรคไม่น้อย ด้วยว่าเซอหลี่หรือชนไทลื้อเข้าร่วมกับล้านนาหรือปาปายซีฟู หรือปาปายต้าเตียนในยุคนั้น ทำให้เห็นถึงกองกำลังปาปายที่ทรงอำนาจผ่านบทบันทึกของจีน และเป็นที่น่าสังเกตว่า จีนเรียกชนชาติไทลื้อที่รวมเข้ากับล้านนาในขณะนั้นว่าปาปาย จนทำให้จีนมีความพยายามอย่างหนักที่จะเข้าครอบครองปาปายซีฟู เพื่อรักษาศักดิ์ศรีของจีนในยุคนั้นเป็นอย่างดี

จนกระทั่ง ปี ค.ศ.๑๓๑๒ กองทัพจีนตัดสินใจถอนกำลังถอยทัพ และเลือกที่จะใช้วิธีส่งสาส์นถึงเจ้าเมืองต่าง ๆ ของแคว้นปาปายซีฟูแทน โดยระบุขอให้ล้านนาสวมักัดขึ้นตรงกับราชวงศ์จีน ซึ่งก็ไม่เป็นผลสำเร็จได้ง่ายนัก จนกระทั่งปี ค.ศ.๑๓๑๔ มีบันทึกว่าราชวงศ์จีนส่งทหารไปถึงเมืองจีน 木肯寨 [มู่-เก๋น-จ้าย] หรือเมืองเชียงตุงในปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้น คือดินแดนในปกครองของปาปายซีฟู ด้วยความพยายามที่จีนจะเข้าพบพญาไชยสงคราม กษัตริย์องค์ที่สองแห่งราชวงศ์มังราย ผู้เป็นพระราชโอรสที่สองในพญามังราย มีพระนามเดิมว่าเจ้าขุนคราม ซึ่งจีนระบุในอักษรจีนว่า 渾氣濫 [หุน-ชี-ลั่น] ได้พบกัแต่พระเทวี หรือ นางคองหลวง ซึ่งจีนระบุในบันทึกว่า 南貢弄 [หนัน-ก้ง-น่ง] ซึ่งน่าจะเป็นการระบุด้วยอักษรจีนที่เทียบพ้องเสียงกับภาษาไทยคือ นางคองหลวง [หนัน-ก้ง-น่ง] มิอาจแปลหาความหมายใดๆ ได้

ทว่าทางการจีนก็ได้เข้าพบพญาไชยสงครามแต่หนแรก และไม่ยอมเหยื่อข้อความในสาส์นจากจีนให้ผู้อื่น นอกเหนือจากพญาไชยสงคราม ผู้ครองแคว้นปาปายซีฟูเท่านั้น หนึ่งเดือนต่อมาในบันทึกของจีนกล่าวถึงภารกิจที่ทางการจีนได้เข้าพบท้าวหน้าท่วม พระโอรสองค์ที่สองของพญาไชยสงคราม จีนระบุอักษรที่เรียกท้าวหน้าท่วมว่า 南通 [หนัน-ทง]

ในที่สุดแล้วหลังจากที่ทางการจีนได้เข้าพบพญาไชยสงครามที่เชียงราย จีนใช้อัครเรียวเรียก เมืองเชียงรายว่า 合二寨 [เหอ-เอ้อ-จ้าย] และได้อ่านพระราชสาส์นจากจีนให้พญาไชยสงคราม ได้รับทราบ

พญาไชยสงครามแสดงความกล้าหาญและตอบกลับไปว่า การมาถึงของทางการจีนในแคว้นล้านนา หาใช่เป็นการที่จะให้เราต้องมอบตัวขึ้นตรงกับจีนแต่อย่างใด แต่น่าจะเป็นการที่ทางการจีนได้เข้ามาเห็นว่า อาณาบริเวณดินแดนถิ่นแคว้นแห่งป่าปายต่ำเตี้ยนั้น มีอาณาบริเวณมากถึงเขตแคว้นใดต่างหาก มิฉะนั้นแล้วท่านจะกลับไปบอกกล่าวในราชสำนักแห่งราชวงศ์จีนได้อย่างไร ทางกรจีนในขณะนั้นจึงได้มีการเดินทางต่อจากเมืองเชียงรายไปจนถึงเมืองฝาง หรือ 孟范甸 (เหม็ง-ฟ่าน-เตี้ยน) ซึ่งในขณะนั้นท้าวหน้าพวมเป็นเจ้าเมืองครองเมืองฝางอยู่ ซึ่งภายหลังได้มีหลักฐานข้อความเป็นอักษรไตในขณะนั้น ในสาส์นจากทางล้านนาถึงราชสำนักจีนที่ระบุถึงการเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน ด้วยการส่งช้าง ๒ เชือก พร้อมกับให้เจ้าเมืองฝางล้านนาร่วมเดินทางกลับออกไปส่งคณะของทางการจีนกลับไปสู่จีนด้วยเช่นกัน ซึ่งจีนเองก็มีการมอบเครื่องบรรณาการกลับมาด้วย การเป็นเช่นนี้ในทศวรรษสมัย ไม่ว่าจะราชธานีของล้านนาจะเปลี่ยนจากเชียงรายมาเป็นเชียงแสนและจากเชียงแสน 蒙慶 (เหม็ง-ซิง) มาเป็นเชียงใหม่อีกครั้งก็ตาม

จากนั้นเป็นต้นมา จนถึงสมัยของพญาผายู หรือ พระเจ้าสามพระยา พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๕ แห่งราชวงศ์มังราย คือ ในปี ค.ศ.๑๓๔๗ หรือ พ.ศ.๑๘๙๐ ซึ่งปรากฏเป็นบันทึกสุดท้าย ในประวัติศาสตร์นิพนธ์แห่งราชวงศ์หยวน ซึ่งคราวนั้น เชียงใหม่กลับมาเป็นราชธานีของล้านนาและมีความสงบสุข

เป็นที่ทราบกันว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนแห่งราชวงศ์หยวนนั้น มีขึ้นอีกหนึ่งชุด ซึ่งเรียกว่า 新元史 [ซิง-หยวน-ฉีอ] ประวัติศาสตร์ใหม่แห่งราชวงศ์หยวน

รวบรวมเรียบเรียงเป็นฉบับสมบูรณ์ โดย 柯劭忞 [เคอ-เช่า-หมิน] ในปี ค.ศ.๑๙๒๐ เป็นการรวบรวมขึ้นมาเป็นภาคผนวกในประวัติศาสตร์นิพนธ์แห่งราชวงศ์หยวน ฉบับดั้งเดิม ความตอนต้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับล้านนา บ่งบอกที่มาที่ไปของชื่อที่ใช้เรียกดินแดนถิ่นแคว้นล้านนาจากคำว่า **ปาปายซีฟู** ดินแดนแห่งสนม ๘๐๐ คน มาเป็น **ปาปายต้าเตียน** คือ ดินแดนถิ่นแคว้นที่มีเขตแดนแผ่นดินกว้างขวาง ซึ่งคำว่า ปาปายต้าเตียนถูกกำหนดให้มีขึ้น หลังจากทีล้านนาเริ่มเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีน และเป็นที่น่าสังเกตว่าข้อความบทบันทึกในตอนท้ายประวัติศาสตร์ใหม่แห่งราชวงศ์หยวน อันมีเนื้อความเกี่ยวกับล้านนานั้น ได้บันทึกความเป็นดินแดนแห่งกษัตริย์ผู้ปกครองที่เปี่ยมคุณธรรม นับถือพระพุทธศาสนา กษัตริย์แห่งล้านนาไม่ปรารถนาการรบราฆ่าฟัน แต่ละหมู่บ้านแต่ละเมืองล้วนมีวัดและทุก ๆ วัดมีการสร้างพระธาตุเจดีย์นับหมื่นวัดทั่วอาณาบริเวณ บนดินแดนถิ่นแคว้นล้านนา และตอนสำคัญที่บันทึกไว้คือ อาณาจักรล้านนาไม่เคยเริ่มลุกขึ้นต่อสู้ทำศึกพาดพันกับชาติใดก่อน มีแต่เพียงการต่อสู้เพื่อปกป้องดินแดนของตนเอง เมื่อถูกข้าศึกรุกล้ำเข้ามา และพักการรบทันทีเมื่อเห็นว่าข้าศึกศัตรูของตนนั้นกำลังเพรียงพัวพ่ายแพ้หรือสูญเสีย **ปาปายซีฟู** คือดินแดนแห่งเมตตา 慈悲国 [สื่อ-เปย์-กั๋ว] ดังปรากฏในข้อความที่หยิบยกมานี้

其地东至老挝，南至波勒蛮，西至大吉刺，北至孟艮府。自姚关东南行五十程，至其国，有南格刺山，下有河，南属八百，北属车里。平川数千里，幅员广远。其产：巨象，安息，白檀诸香。民皆焚种，刺花样于眉目间，雕题也。好佛恶杀。每村立一寺，每寺建塔，约以万计。有敌人来侵，不得已举兵应之，得其仇即止。俗名慈悲国也。

ที่มา : ประวัติศาสตร์นิพนธ์แห่งราชวงศ์หยวน ฉบับใหม่ ม้วนที่ ๒๕๒
บทที่ ๑๔๙

จะเห็นได้ว่า การที่มีบันทึกปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนแห่งราชวงศ์หยวนฉบับใหม่เช่นนั้น น่าจะเป็นผลมาจากเนื้อความในประวัติศาสตร์นิพนธ์ฉบับดั้งเดิม ที่บันทึกถึงการที่พญาไชยสงครามต้อนรับและให้ทางการจีนได้เข้าพบ เพื่ออ่านพระราชสาส์นจากจักรพรรดิจีนและเปิดให้มีการทำการเจรจาถึงเหตุแห่งการเข้ามาในดินแดนแคว้นล้านนาของจีน หลังจากที่จีนพยายามอยู่หลายต่อหลายหนแต่ก็ล้มเหลวไม่เป็นผลสำเร็จ ไม่ว่าจะด้วยการถูกหักหลังกันเองระหว่างทางจากชนกลุ่มน้อยที่จีนรวบรวมเข้ามาเป็นสมัครพรรคพวก และด้วยการล้มตายของทัพจีนจากโรคมะลาเรียที่ระบาดอย่างรุนแรงในเขตชายแดนเซอหลี่กับปาปายซีฟู (สิบสองปันนา และล้านนา) ในขณะนั้น

การเปิดโอกาสให้ทางการจีน ได้เห็นความกว้างใหญ่ไพศาลของแผ่นดินล้านนาในขณะนั้น กอปรกับการที่จีนได้มีโอกาสพบพระโอรสแห่งกษัตริย์ล้านนาในราชวงศ์มั่งรายในขณะนั้น ที่มีความกล้าหาญ และพร้อมในรูปแบบการกระจายอำนาจการบริหารปกครองแผ่นดินอย่างสุขสงบ การได้เข้ามาเห็นอารยธรรมและความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนาในสมัยนั้นอาจเป็นประเด็นที่ทำให้จีนไม่จัดทัพมารุกราน มีแต่การเจริญราชสาส์นถึงกัน

อีกแง่มุมที่สามารถสะท้อนเป็นบทวิเคราะห์ออกมาจากข้อมูลที่ได้สืบค้นและศึกษาอย่างถ้วนทั่ว คือ เพราะเหตุที่ทางการจีนได้มาเห็นดินแดน **ปาปายต้าเตียน** ที่อุดมสมบูรณ์ของล้านนา ป่าไม้ ช้าง ม้า และมาถึงดินแดนที่มีพระมหากษัตริย์และเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่กล้าหาญ และปกครองแต่ละหัวเมืองอย่างมีคุณธรรม เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน น่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยลบล้างทัศนคติเดิมของจีน ที่มีต่อชนชาติอื่นที่ไม่ใช่เชื้อสายฮั่นที่อาศัยอยู่ตามชายป่า ขอบเขา และยอดดอย ว่าเป็นอนารยชน หรือ ชาวป่าเถื่อนได้โดยสิ้นเชิง เพราะหลังจากที่

มีการไปมาหาสู่และเจริญสัมพันธไมตรีต่อกัน ก็ไม่มีหลักฐานหรือข้อมูลใดๆ ที่ปรากฏในบันทึกเกี่ยวกับเรื่องการสู้รบทำศึกกันระหว่างจีนกับล้านนา แต่อย่างไร

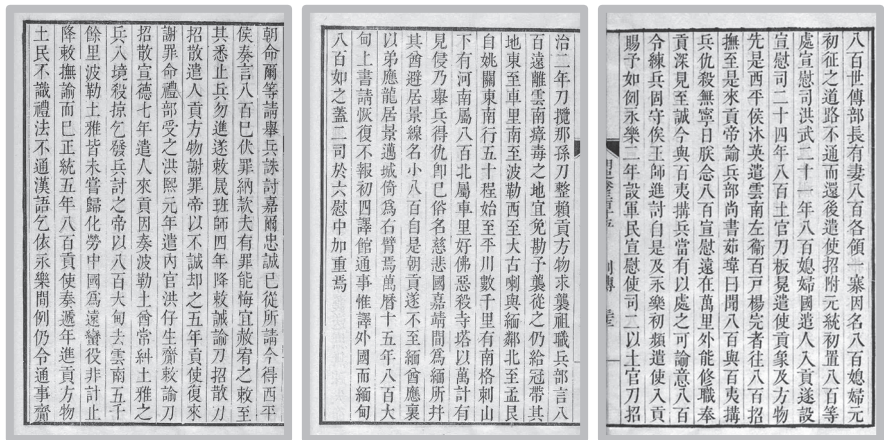
ในส่วนของประวัติศาสตร์นิพนธ์แห่งราชวงศ์หมิงนั้น ยังคงเป็นบันทึกที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนพลของกองทัพจีน ผสมกับการถ่ายโอนทางวัฒนธรรมจากจีนได้แม่น้ำแยงซีลงมาถึงฝั่งล้านนา หรือไทตอนเหนือในปัจจุบัน ทว่าไม่สามารถเดินทางข้ามมาถึงดินแดนล้านนาได้ในสมัยนั้น จนกระทั่ง ปี ค.ศ.๑๓๙๘ ในสมัยเจ้าแสนเมืองมา เริ่มมีบันทึกว่าล้านนามีการส่งทหารพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับทางการจีน โดยการส่งช้างและสิ่งของพื้นถิ่นล้านนา บางปีมีหลักฐานของการส่งช้างเป็นเครื่องบรรณาการ และต่อมาก็ทำให้ได้ทราบว่า อาณาจักรล้านนาและจีนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ต่อเนื่องอย่างยาวนาน จนกระทั่งในปี ค.ศ.๑๓๙๑ บทบันทึกในประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง กล่าวถึง ว่า จักรพรรดิฉินได้รับทราบข่าวการสู้รบกันระหว่างอาณาจักรล้านนาและกลุ่มชาติพันธุ์ โดยทางการจีนส่งสาส์นแจ้งเจตนาที่ดีที่จะส่งทหารเข้ามาช่วยปราบปรามศัตรูของอาณาจักรล้านนา

อย่างไรก็ดี ในบันทึกที่กล่าวถึงความตอนหนึ่งที่เจ้าเชียงราย 刀整賴 พระราชนัดดาของเจ้าติโลกราช (刀攬那) เดินทางมาพบทางการจีนที่ยูนนาน เพื่อพบทางการจีนโดยนำเครื่องบรรณาการมาพร้อมกับการแจ้งข่าวเพื่อขออนุญาตขึ้นครองราชย์สืบต่อเจ้าติโลกราช โดยในครั้งนั้นในบันทึกมีระบุว่า อาณาจักรล้านนานั้นอยู่ห่างไกลจากยูนนานมากนัก อีกทั้งยังเป็นดินแดนที่มีไข้มาเลเรียระบาด จึงเป็นการควรที่ทางการจีนจะอนุมัติการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์องค์ใหม่แห่งอาณาจักรล้านนา โดยที่ทางการจีนไม่จำเป็นต้องเดินทางไปตรวจสอบความจริงเท็จในการเปลี่ยนถ่ายผู้ปกครองอาณาจักรแต่อย่างใด ในครั้งนั้นล้านนาเองก็ได้รับเครื่องของกำนัลจากทางการจีนกลับมาด้วย อาทิ

ผ้าตัดใหม่ทอง ผ้าตัวนชาติจีน ผู้ติดตามแต่ละท่านก็ได้รับพระราชทานเสื้อผ้า และผ้าตัวนจากทางการจีนอย่างถ้วนทั่ว

นอกจากเรื่องราวเกี่ยวกับการปกครองของอาณาจักรล้านนาในสมัย ราชวงศ์หมิงแล้วนั้น ยังคงมีบันทึกที่บ่งบอกอาณาบริเวณดินแดนถิ่นแคว้น ของอาณาจักรล้านนาในสมัยนั้นที่กว้างใหญ่ไพศาล ทางตะวันออกติดกับ สิบสองปันนา หรือ เซอหลี่ ทางใต้ติดกับสุโขทัย ทางตะวันตกติดกับเมือง หงสาวดี รัฐมอญในประเทศเมียนมาในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยนั้นบันทึกไว้ว่า หงสาวดี เป็นประเทศเพื่อนบ้านของอังวะแห่งพม่า โดยสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นยุคสมัยที่หงสาวดี คือ อาณาจักรมอญที่รุ่งเรือง เป็นเอกเทศ ไม่ได้ขึ้นตรง ต่อพม่า และทิศเหนือติดกับเมืองเขินหรือนครเจียงตุ๋งในปัจจุบัน

ภาพที่ ๑ ข้อความบันทึกแบบอักษรจีนตัวเต็มในประวัติศาสตร์จีน สมัยราชวงศ์หมิง

ที่มา : <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=41083&remap=gb> (History of Ming Dynasty)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในฉบับบันทึกทั้งจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ของราชวงศ์หยวนทั้งฉบับเก่าและฉบับใหม่ รวมถึงประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ต่างระบุชื่อของกษัตริย์และผู้ปกครองของล้านนาขึ้นต้นด้วยคำว่า 刀 (ออกเสียงตามแบบภาษาจีนกลางว่า เต่า แปลตรงตัวแปลว่า มีด หรือ ดาบ) ซึ่งจากบันทึกภาษาจีนก็ประหนึ่งว่าเป็นแซ่สกุลของชาวไทยวนในสมัยนั้น ที่จีนกำหนดขึ้นหรือทางฝ่ายของชนชาติไทยเลือกขึ้นมา เมื่อมีการร้องขอให้ต้องใช้ชื่อแซ่

จากคำบอกเล่าของชาวไทเหนือในเมืองม่าวหรือเมืองรู่ยี่ เขตปกครองตนเองของชาติพันธุ์ไทในจีน ในมณฑลยูนนาน เขตติดต่อระหว่างชายแดนจีนและเมียนมาว่า ยุคสมัยหนึ่งเจ้าฟ้าไทเหนือจะต้องเลือกใช้แซ่ มีการเลือกคำว่า 刀 (ออกเสียงว่า เต่า) มาใช้ ซึ่งมีความพ้องเสียงกับคำว่า 太祖 ซึ่งหมายถึงตำแหน่งสำคัญในระบบเจ้าฟ้าและผู้ปกครองเมือง ทว่าในงานแปลเอกสารในหนังสือที่ถอดความประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนเกี่ยวกับอาณาจักรล้านนา โดย Liew, et al. (๒๐๐๘) มีการแปลความออกมาว่าเป็นความหมายถึง 太祖 ตำแหน่งของผู้ปกครองเมือง ในขณะที่ยังมีอีกคำที่ออกเสียงใกล้เคียงกันคือคำว่า 拈 [เจา] ซึ่งสอดคล้องพ้องเสียงกับคำว่า เจ้า ที่หมายถึงผู้มียศฐาในระบบเจ้าฟ้า ในบางบันทึกจะพบว่าใช้ทั้งคำว่า เต่า และ เจา ต่อเนื่องกัน จึงไม่อาจสรุปได้ว่าทำไมต้องเรียกทั้งท้าวทั้งเจ้าติดกัน

จากหลักฐานที่พบในปัจจุบันในพิพิธภัณฑ์ที่เมืองแจ้ ในมณฑลยูนนาน ซึ่งยังพบชนชาติไทเหนืออาศัยอยู่ แต่ระบบเจ้าฟ้าของชาวไทเหนือในสมัยที่จีนเข้าครอบครองนั้นต้องหมดไป มีแต่เพียงการใช้คำนำหน้าชื่อว่า เต่า ที่เป็นเสมือนชื่อสกุลของผู้เป็นเจ้าฟ้าเจ้านายในกลุ่มชนชาติไทเหนือในเมืองม่าว เมืองซ้อน เมืองแจ้ ในปัจจุบันจะเห็นได้ชัดเจนว่าผู้มีเชื้อสายเจ้าฟ้าจะมีชื่อภาษาจีนที่นำหน้าด้วยคำว่า เต่า ประหนึ่ง แซ่ ในขนบการเรียกชื่อของจีน

เพราะหากจะมองย้อนกลับมาสู่กลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่น ๆ นั้น ก็จะไม่มีการใช้
แซ่หรือสกุล มีเพียงตำแหน่งและชื่อเรียกตามมา และยังเป็นสิ่งที่สังเกตได้อย่าง
เด่นชัดว่า ขนบการใช้ แซ่เตา ในสายเจ้าฟ้า หรือผู้ปกครองดินแดนในอาณาจักร
ล้านนาสมัยนั้น พบได้อย่างเด่นชัดจากทั้งประวัติศาสตร์ ของราชวงศ์หยวน
และประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง แต่ก็เริ่มพบว่ามีการใช้คำว่า 刁 [เตี้ยว] อยู่บ้าง
ซึ่งจะวิเคราะห์ทีนลำดับต่อไป

ในส่วนชื่อของผู้ปกครองอาณาจักรล้านนาที่พบเป็นภาษาจีน สามารถ
หยิบยกมาพอสังเขปดังนี้ 刀攬那 [เตา-หลัน-น่า] คือ ท้าวลานนา 刀招散
[เตา-เจา-ซัน] คือ สามฝั่งแกน 刀整賴 [เตา-เจิง-ลัย] คือ ท้าวเชียงราย
刀板冕 [เตา-ปาน-เหมียน] คือ แสนเมืองมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่มีความสอดคล้อง
ว่าจะหมายถึงความหมายที่เรียกว่า **ท้าว** แต่อย่างไร ในทางกลับกันดูจะเป็นแซ่
ทางชนบจีนที่บ่งบอกถึงว่าผู้นี้คือผู้มีเชื้อฟ้าหรือเป็นเจ้าฟ้าผู้ปกครองอาณาจักร
ล้านนา ที่จริงจังให้เป็นเช่นนั้นในการบันทึกทางประวัติศาสตร์ของจีน จะมีก็แต่
ในบางบันทึกในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของราชวงศ์หมิง ที่บันทึกในปี ค.ศ.๑๕๓๗
มีการเขียนโดยใช้คำว่า 刁攬那 [อ่านว่า เตี้ยว-หลัน-น่า] ในความเป็นไปได้
น่าจะเป็นความคลาดเคลื่อนของการเขียนอักษรเพราะพบน้อยมากที่ใช้คำว่า
刁 [เตี้ยว] นำหน้าชื่อเจ้าฟ้าหรือเจ้าผู้ครองอาณาจักรแห่งล้านนาเพราะอักษร
刀 [เตา] และ刁 [เตี้ยว] มีความคล้ายเคียงกันมาก การชำระความหรือคัดลอก
อักษรในยุคสมัยนั้น หากมิได้ตรวจสอบจากบันทึกดั้งเดิม ก็อาจผิดพลาดกลับ
กลายเป็นคำอื่นไปได้

อีกสองคำในภาษาจีนกลางที่บันทึกในประวัติศาสตร์จีน ที่สื่อถึงตำแหน่ง
เจ้าฟ้าเจ้าครองเมืองหรือผู้มีอำนาจในสายปกครองอาณาจักรล้านนาในสมัยนั้น
ที่พบมากคือ 招 [อ่านว่า เจา] อันอาจหมายถึง ตำแหน่ง **เจ้า** หรือ ผู้สืบ

เชื้อสายในวงศ์ตรีษของล้านนา ซึ่งพบในบันทึกเมื่อมีการเอ่ยถึงเจ้าน้ำท่วม พระราชนัดดาของพญามังราย 招南通 [เจา-หนั้น-ทง] ทว่ามิได้ระบุเรียกว่า 刀南通 [เตา-หนั้น-ทง]

อีกคำที่ในบันทึกราชวงศ์หมิง ใช้เรียกตำแหน่งผู้สืบราชการหรือผู้แทน เจ้าฟ้าของอาณาจักรล้านนา และบางครั้งใช้เรียกผู้สืบราชการแทนเจ้าฟ้า ของชนชาติลาวและชนไทลื้อ อาทิ คำว่า 板 [อ่านว่า ปั่น] ซึ่งถ้าเป็นคำเต็มที่ใช้ เรียกเจ้านาย ผู้มีอำนาจจะใช้คำในภาษาจีนกลางว่า 老板 [อ่านว่า เหลา-ปิ่น] อาทิ 板官罕 [ปิ่น-กวน-หัน] 板細嫩 [ปิ่น-ซี-เน็ง] น่าจะหมายถึงตำแหน่ง พญา ไม่ใช่แค่ที่เจ้าฟ้าใช้ หรืออาจเป็นผู้แทนเจ้าฟ้าที่มีได้มีเชื้อสายในเครือญาติ จากเจ้าฟ้าแต่อย่างใด ซึ่งในยุคสมัยนั้นจีนใช้คำว่า 头目 [โถว-มู่] ที่หมายถึง หัวขบวน หรือ ผู้นำ หรือ หัวหน้า ในที่นี้จึงน่าจะเป็นการใช้คำพ้องเสียงกับ ภาษาไทยวน หรือเป็นตำแหน่งที่ทางการจีนใช้ในยุคนั้น ที่หมายถึง เจ้านาย หรือ ผู้นำ อย่างไรก็ตามหลักฐานปรากฏในประวัติศาสตร์ของราชวงศ์หยวน เมื่อกล่าวถึงเจ้านายแห่งอาณาจักรล้านช้าง จีนบันทึกโดยใช้ภาษาจีนกลางว่า 刀板雅者 [เตา-ปิ่น-หย่า-เจอะ] 刀板雅蘭掌 [เตา-ปิ่น-หย่า-หลัน-จ่าง] เจ้าพญา ล้านช้าง ซึ่งคล้ายเคียงกับคำนำหน้าอีกคำคือ 渾 [หุน] พ้องเสียงกับคำว่า ขุน หรือ ผู้มีตำแหน่งรองจากกษัตริย์ 渾氣濫 [หุน-ซี-หลัน] ชื่อจีนของพญาไชยสงคราม และคำว่า 胡龍 [หู-หลง] พ้องเสียงกับคำว่า ขุนหลวง ที่หมายถึงเจ้าฟ้าผู้ปกครอง อาณาจักรที่มักใช้เรียกในชนชาติพันธุ์ไท

๐ การวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวกับล้านนาในบันทึกจากหมอสอนศาสนา

บันทึกนี้เกิดขึ้นเมื่อ ๑๐๐ กว่าปีก่อน โดย ดร.วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ หรือเป็นที่รู้จักกันว่า หมอดอดด์ เป็นมิชชันนารีชาวอเมริกัน ซึ่งเข้ามาอยู่อาศัยที่จังหวัดเชียงรายเป็นเวลายาวนานถึง ๓๓ ปี โดยมีภาระหน้าที่ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในชนชาติไทยในมณฑลยูนนาน จากหลักฐานในบทบันทึกของหมอมิชชันนารีชาวอเมริกันที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยและภาษาล้านนาหรือภาษาไทยวน อีกทั้งเข้าใจวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งล้านนาอยู่ไม่น้อย จนมีความสามารถแยกแยะผู้คนได้ว่าผู้ใดเป็นชนชาติใด ชาติพันธุ์ กลุ่มไหน โดยพิจารณาจากภาษาที่ใช้ กอปรกับลักษณะของเครื่องแต่งกาย ความเชื่อ การนับถือศาสนา ตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของผู้คน และด้วยเหตุที่ในห้วงเวลานั้น หมอดอดด์มีภาระหน้าที่หลักในการที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในหมู่ชนชาติไทย ที่มีใช่แต่ในล้านนาหรือภาคเหนือของไทยเท่านั้น ทว่าท่านยังมีภารกิจในการที่จะสืบสวนสืบเสาะหาชนชาติไทที่อาศัยอยู่เหนือแผ่นดินไทยปัจจุบันขึ้นไป นั่นคือในมณฑลต่าง ๆ ทางตอนใต้ของจีน ซึ่งประกอบด้วยมณฑลยูนนาน มณฑลกุ้ยโจว มณฑลกวางสี มณฑลกวางตุ้ง และมณฑลเสฉวน ซึ่งในบทบันทึกการเดินทางจากเชียงรายของไทยผ่านเข้าทางลาวสู่เมืองเชียงรุ่งแห่งสิบสองปันนา ในประเทศจีนปัจจุบัน ยาวตลอดครบถ้วนในทุกมณฑลหลักที่กล่าวไว้ข้างต้น รวมถึงการเข้าไปในจังหวัดตังเกี๋ยหรือประเทศเวียดนามในปัจจุบัน

การสืบค้นสืบสวนการดำรงอยู่ของชนชาติไทในดินแดนตอนใต้ของจีนนี้ เนื่องจากเป็นภารกิจหลักและเป็นเพราะความสนใจ หลงใหลในชาติพันธุ์ไทของท่าน จึงเป็นแรงบันดาลใจทำให้การเดินทางเก็บบันทึกข้อมูลมีแง่มุมที่น่าสนใจมากมาย เป็นบทบันทึกที่ได้ข้อมูลเป็นปฐมภูมิ คือจากประสบการณ์ตรงเป็น

หลักใหญ่ มีบางส่วนที่อ้างอิงถึงข้อมูลจากนักสำรวจสืบค้นชาติพันธุ์ไท ชาวยุโรป ที่ทำงานให้ประเทศอังกฤษในการสำรวจดินแดนในเขตตอนใต้ของจีน

หลายบทหลายตอนในบทบันทึกในหนังสือของหมอดอดด์ ที่ชื่อว่า Tai Race มีการอธิบายพร้อมหลักฐานสอดคล้องกับแผนที่ในปัจจุบัน ในการกล่าวอ้างถึงชาติพันธุ์ไทในแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชาวล้านนาในปัจจุบัน และเนื่องจากความที่หมอดอดด์เป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือจีน ในบทบันทึกของท่านในการเรียกชื่อเมือง หรือการใช้อักษรโรมัน เขียนกำกับชื่อเมือง หรือภาษาถิ่น จึงมีการผิดพลาด อาทิ มณฑลกุ้ยโจว ก็เรียกออกไปว่า มณฑลไกวเจา

อย่างไรก็ดี บทบันทึกของหมอดอดด์เกี่ยวกับเรื่องราวชาติพันธุ์ไทในแผ่นดินจีน ที่เกี่ยวเนื่องกับล้านนานั้น ถือได้ว่าเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ที่ยังประโยชน์มาสู่นักประวัติศาสตร์และนักวิชาการที่มุ่งศึกษาล้านนาคดีจากมุมมองของชนชาติอื่นได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะเป็นลักษณะของบทบันทึกการเดินทางส่วนตัวก็ตาม จึงทำให้ตลอดกระบวนการวิเคราะห์ และเชื่อตามสิ่งที่บันทึกไว้ จึงเป็นไปอย่างที่ต้องศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวเทียบเคียงเพิ่มเติมควบคู่ไปกับเอกสารจีน และแผนที่จีนในยุคสมัยเดียวกับที่หมอดอดด์ได้เดินทางไป จนสามารถทำให้เกิดความกระจ่างได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาและความหมาย พิกัดและชื่อเมืองชื่อจังหวัด และชื่อมณฑล รวมถึงคำศัพท์เฉพาะที่จีนใช้เรียกชนชาติพันธุ์ไทยที่อาศัยอยู่ต่างภูมิภาคกัน

การใช้คำอ่านภาษาจีนหรือการบันทึกจากการได้ยินคำจีนมาก็มีความผิดพลาด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาติพันธุ์ไทในดินแดนจีนในยุคสมัยนั้นมีจำนวนคนไม่มากนักที่รู้ภาษาจีน เพราะไม่ได้ศึกษาภาษาจีน จะมีก็แต่ชนระดับผู้นำ หรือคนที่ร่วมทำงานบริหารปกครองแต่ละเมืองกับฝ่ายจีน และ

เป็นเพราะความต้องการอนุรักษ์ภาษาไทยพื้นถิ่นของตนไว้ จึงปฏิเสธที่จะรับภาษาอื่นเข้ามาในกลุ่มชนของตน ที่สำคัญเพื่อเป็นการรักษาอัตลักษณ์ของชนเผ่าให้คงอยู่ ไม่ให้ถูกกลืนกินไปกับวัฒนธรรมอื่น ดังนั้นภาษาจีนที่ใช้สื่อสารในกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทยแต่ละกลุ่มชนนั้น ก็จะมีสำเนียงผิดเพี้ยนไปในแต่ละชนเผ่าและต่างสำเนียงไปจากภาษาจีนกลางมาตรฐานที่ทางการจีนใช้ ซึ่งเมื่อใช้ความรู้ภาษาจีน และเทียบเคียงภาษาจีนกับอักษรโรมันที่หมอดอดด์บันทึกไว้ตามที่ได้ยิน โดยเฉพาะชื่อเมืองต่าง ๆ กอปรกับแผนที่ปัจจุบัน และแผนที่จีนโบราณในยุคสมัยนั้น บางครั้งก็เกิดความสับสนอยู่ไม่น้อย อย่างเช่นมีการอธิบายความในบทบันทึกหนึ่งของ มร. Colquhoun ที่บันทึกการเดินทางตั้งแต่เมืองกวางตุ้งไปยังเมืองมณฑลเฉยไยในประเทศเมียนมา เมื่อปี พ.ศ.๒๔๒๕ มีการกล่าวอ้างถึงการได้ผ่านพบชนชาติไทในที่ต่าง ๆ บนเส้นทางนี้ ตั้งแต่ชนชาติไทยในมณฑลยูนนาน ในมณฑลกวางสี ซึ่งความสับสนสับสนเกิดขึ้น เนื่องจากสาเหตุที่ว่า มร. Colquhoun เป็นชาวต่างชาติที่ไม่รู้ทั้งภาษาไทยและภาษาจีนและก็มักจะยึดเอาข้อมูลที่ได้รับจากผู้นำจีนในมณฑลนั้น ๆ โดยผู้นำจีนในแต่ละมณฑลจะเรียกชนพื้นเมืองเดิมที่ถึงแม้จะต่างกลุ่มต่างสายว่า **ชนพื้นเมืองเดิม** คือความหมายที่แปลออกมาโดยตรงจากคำที่ใช้ในภาษาจีนว่า 本地人 ออกเสียงว่า **เปิ่น-ตี้-เหริน** ทว่าหมอดอดด์ถอดความจากบทบันทึกที่ท่านพบจากชาวต่างชาตินั้นว่าทางการจีนเรียกชนพื้นเมืองเดิมหรือชาวไทยในแผ่นดินจีนตอนใต้ว่า **เปิ่น-ตี้-เยิน** “Pen Ti Jen” ถ่ายทอดออกมาในหนังสือ Tai Race ฉบับภาษาไทย ซึ่ง “เปิ่น ที่ เยิน” หาความหมายไม่ได้

ความสับสนในการอ่านบันทึกของหมอดอดด์เหมือนจะเป็นการใช้อักษรโรมันเรียกชื่อเมืองหรือชื่อชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยการเทียบเคียงเชื่อมประสานกับข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ มากพอสมควรเพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มชัดในเนื้อหาที่มีการบันทึกไว้ ในบันทึกของหมอดอดด์มีการแบ่งชาติพันธุ์

ออกตามภาษาที่ใช้ ภาษายวน อักษรยวน คือ ภาษาที่ชาวไทยวนหรือชาวล้านนา ในยุคสมัยของหมอดอดดีใช้กัน โดยหลักฐานระบุว่า ภาษาไทยวนถูกใช้ในกลุ่มชนที่นับถือศาสนาพุทธ เพราะพุทธธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาถูกจดบันทึกด้วยอักษรไทยวน หรือ อักษรธัมม์ล้านนาที่ยังคงมีใช้ในปัจจุบัน โดยหมอดสอนศาสนาจะใช้วิธีสังเกตจนพบว่าผู้ที่อ่านอักษรไทยวนออกคือชาวล้านนาที่นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ เพราะการศึกษาหรือโรงเรียนเริ่มต้นจากวัดในพระพุทธศาสนา แม้การเผยแพร่ศาสนาของคริสเตียนก็มักไปเริ่มต้นที่วัดพุทธ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการสืบค้นข้อมูลประชากรของเมืองนั้น ๆ

หมอดสอนศาสนาจำแนกชนแต่ละชาติ จากความสามารถในการใช้ภาษา และมีความสามารถชี้เฉพาะไปได้ว่า ชนเผ่าไหนที่นับถือศาสนาพุทธ ชนเผ่าไหนนับถือผี ซึ่งเป็นประโยชน์แก่หน้าที่ของหมอดสอนศาสนา ที่มุ่งเผยแพร่คริสเตียนไปยังกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่รับนับถือศาสนาใด ๆ หมอดสอนศาสนาในยุคนั้นมีความสามารถสื่อสารภาษาไทยวนได้เป็นอย่างดี ถึงขั้นสามารถสอนภาษาไทยวนให้กลุ่มชาติพันธุ์ และสามารถแปลคัมภีร์คริสเตียนเป็นภาษาไทยวนได้

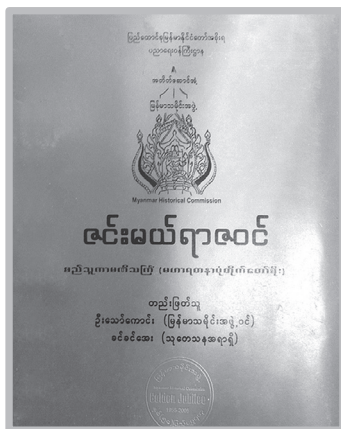
จากหลักฐานในบทบันทึกของหมอดสอนศาสนาตอนหนึ่ง ทำให้ได้ทราบว่าชาวล้านนาที่รู้หนังสือ คือกลุ่มที่ศึกษาพระพุทธธรรม การได้เรียนรู้จนอ่านออกเขียนได้เกิดขึ้นจากวัดในพระพุทธศาสนา มีการระบุลักษณะตัวอักษรไทยวนที่พบว่ามีใช้มายาวนานทั้งในมณฑลทลวงสี และมณฑลยูนนาน เป็นลักษณะอักษรตัวกลม ๆ คล้ายกับอักษรที่ใช้ในล้านนา โดยในบทบันทึกของหมอดอดดีเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ของแผ่นดินสยาม จึงไม่ได้พบเห็นคำว่า “ล้านนา” มีแต่คำว่าดินแดนตอนเหนือของสยาม ทว่าเมื่อกล่าวถึงภาษาล้านนาหรืออักษรธัมม์ล้านนาก็จะถูกบันทึกไว้ด้วยคำว่า ภาษายวน หรือ อักษรไทยวน และเมื่อกล่าวถึงชาวไทยตอนเหนือในสยาม ก็ใช้คำว่า ชาวไทยยวน หรือ ไทยยวน และ คนเมือง แทนที่จะเรียกว่า คนล้านนา

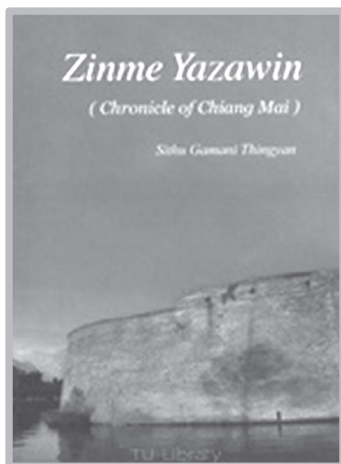
ทั้งนี้คงเป็นด้วยเหตุของบริบททางกาลเวลาที่กรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยนั้น มีความพยายามที่จะสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในแผ่นดินสยามในครั้งสมัย รัชกาลที่ ๕ ไม่ว่าจะเป็มาตราการที่พยายามให้ทั่วทุกภาคในสยามประเทศ ใช้อักษรไทยกลาง มีการควบคุมจำกัดการใช้ภาษาล้านนา หรืออักษรหมี่ล้านนา ในยุคสมัยนั้น

ทว่าในหลักฐานการบันทึกเรื่องราวของชาติพันธุ์ไทยในดินแดนจีน กล่าวถึงว่ามีคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่พบในมณฑลกว๋างสีและมณฑลยูนนาน ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทเหนือ ซึ่งมีข้อพิสูจน์ว่ามีมายาวนานเกินกว่า ๑๐๐ ปี เพราะจากบทบันทึกมีการอ้างถึงว่าชาวไทเหนือผู้มีหนังสือพระพุทธศาสนานั้น มีมาตั้งแต่สมัยเยาวิ้วัย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลพวงจากความรุ่งเรืองและ กว้างไกลของอาณาจักรล้านนาในสมัยกว่า ๗๐๐ ปีที่แล้ว เพราะด้วยหลักฐาน ที่ปรากฏผ่านชาติพันธุ์ไทยหลากหลายที่อาศัยอยู่ในมณฑลต่าง ๆ ของจีนตอนใต้ ยังคงนับถือพระพุทธศาสนา มีวัดวาอารามแห่งพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งใน ยุคสมัยของเจ้าผู้ครองอาณาจักรล้านนาที่ปรากฏสืบเนื่องในประวัติศาสตร์นิพนธ์ จีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวนสู่ราชวงศ์หมิง จนกระทั่งมาถึงยุคสมัยที่ปรากฏ ในบทบันทึกของมิชชันนารีคือยุคสมัยที่ก่อรวมไทยเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ สามารถเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักที่ถูกยึดมั่นและสืบทอดความเชื่อ ประจำชาติมาโดยตลอดส่วนภาษาจีนนั้นมีเฉพาะบางคนเท่านั้นที่ทำงานรับใช้ ฝ่ายผู้ปกครองของจีน กลุ่มชนนี้ก็จะสามารถสื่อสารภาษาจีนได้ ทว่าชาติพันธุ์ไทย ส่วนใหญ่ที่อาศัยในมณฑลต่าง ๆ ของจีนต่างพยายามที่จะอนุรักษ์ภาษาพื้นถิ่น ของตนเองไว้ จึงเป็นเหตุให้มีผู้คนไม่มากที่จะสามารถสื่อสารภาษาจีนได้ไม่ว่า จะเป็นจีนกลางหรือจีนกวางตุ้งก็ตาม

- ๑ การวิเคราะห์เรื่องราวที่เกี่ยวกับล้านนาในจดหมายเหตุเชียงใหม่ที่บันทึกโดยชนชาติพม่า

ภาพที่ ๒ Zinme Yazawin ฉบับภาษาพม่า ตีพิมพ์ในช่วงศตวรรษที่ ๑๙
ที่มา : https://www.wikiwand.com/en/Zinme_Yazawin

ภาพที่ ๓ Zinme Yazawin ฉบับภาษาอังกฤษ ตีพิมพ์ในปี ๒๐๐๓
ที่มา : <https://koha.library.tu.ac.th/bib/643543>

บทบันทึกชิ้นสำคัญเกี่ยวกับล้านนาในอดีตที่ถูกบันทึกโดย ชนชาติพม่า หรือประเทศเมียนมา มีขึ้นในสมัยที่อาณาจักรล้านนากลายเป็นรัฐในปกครองของ พม่า ตลอดระยะเวลายาวนานถึง ๒๑๖ ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๑๐๑ ถึง ปี พ.ศ.๒๓๑๗ โดยล้านนาเป็นมณฑลหนึ่งของพม่าในช่วง ๑๐๐ ปีแรก เริ่มตั้งแต่ในสมัย พระเจ้าบุเรงนอง จากนั้นเป็นรัฐในความปกครองโดยสิ้นเชิงและเสียประโยชน์ มากมายในเรื่องการส่งเครื่องบรรณาการให้กับกษัตริย์พม่า จนกระทั่งสืบมาถึง สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช ที่มีการขับอำนาจพม่าออกไปจากเชียงใหม่ ทำให้ อาณาจักรล้านนาเข้ามาขึ้นตรงต่อสยามประเทศ และสืบมาเป็นจังหวัดสำคัญ ทางภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน

จดหมายเหตุเชียงใหม่ ที่บันทึกโดย Sithu, Gamani Thingyan ชาวพม่า ในราวศตวรรษที่ ๑๘ มีมุมมองในเรื่องการศึกษา การปกครอง เป็นส่วนใหญ่ ข้อความ สำคัญที่พบในจดหมายเหตุเชียงใหม่ตอนหนึ่ง กล่าวถึง ชัยมงคล ๗ ประการ ของการสร้างเมืองเชียงใหม่ ซึ่งก็ได้มีปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่สืบมา อีกหลากหลาย โดยชัยภูมิทั้ง ๗ นั้นประกอบไปด้วยดังนี้ **หนึ่ง** กวางหนูขาวเข้ามา ไม่กลัวมนุษย์ **สอง** กวางหนูแดง ขนขาวกลางหลังและขาทั้งสี่ มาจากป่าและ ถูกต้อนโดยทหาร **สาม** ดอยสุเทพตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก การจัดวางทิศสร้าง ตามคติละโว้และมอญ **สี่** นำมาจากภูเขาไหลขึ้นเหนือ แล้วเลี้ยวไปทางทิศตะวันออก และลงใต้ และวกกลับตะวันตก เป็นสายน้ำที่เป็นปราการรอบเมือง **ห้า** ฝืนดิน ฝั่งตะวันตกของเมืองสูง ฝืนดินฝั่งตะวันออกของเมืองต่ำ **หก** สายน้ำไหลไปทาง ตะวันออกรวมกับน้ำแม่ปิงไหลจากสระอโนดาตจากยอดดอยหลวงเชียงดาว และไหลลงสู่เมืองทางทิศตะวันออก **เจ็ด** เชียงใหม่มีทะเลสาบใหญ่ ทางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ หลายหลักฐานในชัยภูมิทั้ง ๗ ปัจจุบันยังคงมีหลงเหลือ ให้เห็น บางชัยภูมิก็มีการแปรเปลี่ยนไป ตามกาลเวลาและยุคสมัย นอกจากนี้

ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ผ่านบทบันทึกของชนชาติอื่นที่เกี่ยวกับล้านนาแล้วนั้น หลักฐานที่จับต้องได้ สามารถพบในอิทธิพลการใช้ภาษา ประเพณี และงานศิลปกรรม หัตถกรรมบางอย่างที่สืบสานสอดคล้องกันสืบมา อาทิ ปอย (งานมหรสพ) สล่า (ช่าง ครู ผู้เชี่ยวชาญ) ข้าวซอย (ก๋วยเตี๋ยว) จะเป็นด้วยความบังเอิญ หรือ การปะปนข้องเกี่ยวกันยาวนานของผู้คนสองชาติสองแผ่นดิน ก็ล้วนเป็นไปได้ทั้งสิ้น ซึ่งปัจจุบันการถ่ายโอนข้ามวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และถือเป็นการผสมผสานพร้อมใจรับเข้ามา ซึ่งต่างจากในอดีตกาล ซึ่งมักจะเป็น การใช้อำนาจหรือใช้ยุทธวิธีการครอบงำทางวัฒนธรรม เพื่อแผ่กระจาย การปกครองหรือมีการสมยอมรับวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อการอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุข ชนชาติไหนจะถูกกลืนกินทางวัฒนธรรมมากเท่าใด ก็ขึ้นอยู่กับชน ในแต่ละชาติที่จะมุ่งมั่นอนุรักษ์คุณค่าทางอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างมั่นคง ยืนนานเพียงใด บันทึกต่าง ๆ เกี่ยวกับล้านนาโดยชนชาติอื่นล้วนเป็นสื่อสะท้อน ให้ได้เข้าใจมากขึ้นถึงความมุ่งมั่นรักษาอัตลักษณ์แห่งล้านนาที่มีค่ายิ่ง

๐ บทสรุป

เรื่องเล่า ตำนาน ภาพเขียน สถาปัตยกรรมที่หลงเหลือตกทอดมาให้ได้เห็น พงศาวดาร จดหมายเหตุ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ ภาษาของต่างเผ่าพันธุ์ทว่า มีความเชื่อมโยงความหมายเดียวกัน วัฒนธรรมที่มีความคล้ายเคียงกัน ล้วนเป็น ร่องรอยสำคัญที่ทำให้เราเห็นผ่านบทบันทึกทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น ความจริง เติงใจในทุกบันทึกต้องอาศัยกาลเวลาและงานวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นเครื่องพิสูจน์ เป็นเครื่องหักล้างทางหลักฐานที่ปรากฏ

จะด้วยเหตุผลใดก็ตามของผู้ที่บันทึกเรื่องราวเอาไว้แต่เก่าก่อน จะด้วย ทศนคติที่ดี หรือการไม่มีลำเอียงอคติใดๆ กับชนชาตินั้น ๆ ที่นักสำรวจหรือ

ผู้บันทึกข้อมูล หรือจะด้วยข้อจำกัด ทางความรู้ในภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ ล้วนเป็นเหตุให้เกิดความผิดพลาดเคลื่อนในเนื้อหาได้ทั้งสิ้น ทว่าการศึกษาล้านนาคดีที่บันทึกโดยชนชาติอื่น เป็นการศึกษาค้นคว้าแบบต้องเปิดใจ ทำความเข้าใจ บริบทแห่งกาลเวลาที่บันทึกถูกเรียบเรียงขึ้น เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ มุมมอง และเป้าหมายสำคัญของผู้บันทึกเหตุการณ์และข้อมูลต่าง ๆ ก็จะทำให้ได้เห็นอีกมิติของการศึกษาเรื่องราวของชาติพันธุ์ไทยในอดีตได้ลึกซึ้งขึ้น

บทความนี้มุ่งไปที่ความพยายามรวบรวมมุมมองจากบทบันทึกของชนชาติอื่น ที่มีต่อดินแดนล้านนาในยุคเก่าก่อน การได้ย้อนมองเรื่องราวเก่าก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมองจากสิ่งที่ชนชาติอื่นบันทึกไว้ ไม่ว่าจะเป็ชนชาติที่อยู่ในประเทศใกล้เคียง หรือจากชนชาติอื่นที่เคยเข้ามาอาศัยในแผ่นดินล้านนาเองก็ตาม ล้วนมีความสำคัญและชี้แนะให้เข้าใจตัวตนของเรามากยิ่งขึ้น การย้อนร่องรอยในอดีต เป็นประโยชน์ไม่เพียงแต่การรับรู้เรื่องราวความเป็นมา เพื่อนำมาถกมาตกผลึกทางความคิดให้ยิ่งเข้าใจที่มาที่ไปของเรื่องราวเหตุการณ์ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือทำให้เราเข้าใจความเป็นปัจจุบันของเราเอง และง่ายที่จะกำหนดทิศทางในอนาคตได้

ทุกเรื่องราวที่สืบค้นพบมาต่างมีทั้งมุมมองที่น่าซาบซึ้งและมุมมองที่ปวดร้าว ประเด็นการย้อนมองเรื่องราวเก่าก่อนที่เกิดคุณูปการ จึงควรอยู่บนบรรทัดฐานของความเข้าใจบริบทของห้วงเวลานั้น ๆ ว่า ทำไมต้องมีการรุกราน สู้รบแย่งครองแผ่นดินกัน ทำไมต้องมีการรวบรวมอำนาจหรือการกระจายอำนาจอะไรเป็นเหตุผลของทุกเหตุการณ์และเป็นบทเรียนด้านบวกหรือด้านลบอย่างไร

ในฐานะมนุษยชาติในยุคปัจจุบันสมัย นับเป็นสิ่งทำทนายทางความคิดว่า เราควรรู้อะไร รู้อย่างไร เพื่อสร้างประโยชน์สุข หรือรู้เพื่อผูกมิตรภาพอย่างเข้าใจกันและกันได้อย่างไร เพราะหลากหลายเรื่องราวในอดีตที่สืบค้นมา มักบันทึก

เรื่องราวของการศึกสงคราม และเรื่องราวความรักความผูกพันต่างแผ่นดิน
เรื่องราวทางวัฒนธรรม ศิลปะ ภาษา และเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คน

บทความนี้ไม่ได้มุ่งหวังให้เป็นเครื่องมือในการตัดสินการกระทำ หรือ
เหตุการณ์ใด ๆ ว่าดีหรือชั่วถูกหรือผิด แต่อยากให้เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์
พิจารณาเรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีต จดจำความสำเร็จสมบูรณ์พร้อมใน
กาลเก่า จากเรื่องเล่าขาน จากตำนานสู่วิทยาทานเพื่อสานมิตรภาพอย่างลุ่มลึก
อย่างเข้าใจ ยอมรับกันในฐานะที่เป็นมนุษยชาติที่ครั้งหนึ่งก็เคยได้อยู่ร่วมแคว้น
ร่วมดินแดนกัน

๒ อักษรอ้างอิง

- Baker, Chris. (2002). **From Yue to Tai**. Article of the Siam Society 90.1 & 2, Bangkok, Thailand.
- Dodd, William. (1997). **The Tai Race: Elder Brother of the Chinese**. White Lotus Co Ltd; New Ed edition (1997).
- Grabowsky, Volker. (2005). **Population and State in Lanna Prior to the Mid-Sixteenth Century**. Journal of Siam Society. Vol.93, 2005. Thailand.
- Liew, Foon Ming et al. (2007). **Intra-dynastic and Inter-Tai Conflicts in the Old Kingdom of Moeng Lu in Southern Yunnan**. SOAS Bulletin of Burma Research 5 2007.
- Liew, Foon Ming et al. (2008). **Lanna in Chinese Historiography: Sino-Tai Relations as Reflected in Yuan and Ming Sources (13th to 17th Centuries)**. Institute of Asian Studies Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.

Ming Shi Gao 明史稿 (Draft of the history of the Ming Dynasty), edited under Wang Hongxu, completed in 1723, photographic reprint of the original edition in Taiwan. Wenhai. Chubansi.1985.

Ptak, R. (2012). **Asia. Annotated sources of Ming history: Including Southern Ming and workd on neighbouring lands, 1368–1661. By Wolfgang Franke. Revised an enlarged by Liew–Herres Foon Ming.** Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 2011. 2 Vols. Pp xxxvii 1289. Bibliography, Indexes. Article of Southease Asian Studies, 43(2), 364–367. doi:10.1017/S0022463412000100.

Sithu, Gamani Thingyan. (18th century). **Zinme Yazawin = Chronicle of Chiang Mai by Sithu Gamani Thingyan; translated by Thaw Kaung, Ni Ni Myint; edited by Tun Aung Chain.** (2003).Universities Historical Research Centre. Yangon. Myanmar.

林荣贵 (2008). **“Territory History of Ancient China (Set 3 volumes) (4 Volumes) (Chinese edition).** Heilongjiang Education Press, China.

王巨新. (2018). 清代中泰关系 **Sino–Siamese Relations during the Qing Dynasty.** 中华书局, 北京.

เว็บไซต์

History of MIng Dynasty. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2563, จาก <https://ctext.org>.

New History of Yuan Dynasty. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2563, จาก <https://ctext.org>.

Zinme_Yazawin. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2563, จาก <https://www.wikiwand.com>.

Zinme_Yazawin. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2563, จาก <https://koha.library.tu.ac.th>.

เงินแถบ : เงินตรา ประวัติศาสตร์
อำนาจ และพิธีกรรม^๑
Ngoen Tab : Money, History,
Power and Ritual

สุนทร ค่ายอด

Sunthorn Khamyod

อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Thai and Eastern Languages section
Faculty of Liberal Arts, Mae Jo University

---

^๑ ข้อความบางส่วนปรับปรุงมาจาก บทความ “คุยเฟื่องเรื่องเงินแถบ : อำนาจ ประวัติ พิธีกรรม”

วันที่รับบทความ : ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓ วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓
และตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ : ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๐ บทคัดย่อ

ล้านนาเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย ที่มีการปะทะสังสรรค์ทางการเมือง การสงคราม และการค้า อย่างต่อเนื่อง หากเงินตราเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ จากหนังสือเรื่อง “เงินตราล้านนา” ผลงานของ นวรัตน์ เลขะกุล (๒๕๕๕) สามารถได้เรียงพัฒนาการ การใช้เงินตราของชาวล้านนา โบราณในยุคสมัยต่างๆ ดังนี้ ก่อนสมัยล้านนา จะใช้ “หอยเบี้ย เงินปลา เงินม้า และโลหะมีค่า” ในสมัยท้าวเจียง จะใช้เงิน “ธอกใบไม้ เงินธอกเนื้อสัตว์และทองแดง” ในยุคที่อารยธรรมมอญเรืองอำนาจได้ก่อกำเนิดอาณาจักรสุโขทัย ได้มีการผลิตเหรียญเงินขึ้นมาใช้ ได้แก่ “เหรียญอาทิตย์อุทัย และเหรียญสังข์ใหญ่” จำเนียรกาลผ่านพ้นยุคทองของล้านนาได้ผลิต “เงินเจียง” ขึ้นมาเพื่อใช้ในการซื้อขายโดยมีการประทับตราเมืองต่างๆ ต่อมาเมื่อพม่าได้มีอำนาจเหนือล้านนา ก็ได้ผลิตเงินขึ้นมาใช้ อาทิ “เงินดอกไม้ เงินธอกหอยโข่ง และเงินปากหมู” เมื่อเป็นประเทศราชของสยามก็ใช้เงิน “รูปี” หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า “เงินแถบ” ภายหลังเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นเหรียญเงินที่ผลิตโดยรัฐบาลจากสยามจึงเข้ามามีบทบาทในหัวเมืองล้านนา

คำสำคัญ : เงินแถบ เหรียญอาทิตย์อุทัย เหรียญสังข์ใหญ่ เงินตราล้านนา

◎ ABSTRACT

Lanna is an area of diversity with ongoing crash of political activity, war and trade. If money is an indicator of political and economic power, according from the book “Lanna Currency” of Nawarat Lakakun (2012), the use of ancient Lanna currency can be traced the evaluation by eras as follows.

Before the Lanna period, “cowrie shell, bar money, hoof coin and precious metals” were used. In Hiran Ngoen Yang period, people used Tok money including Tok Bai Mai, silver Tok, bronze and copper Tok. In the age of Mon civilization, it has produced silver coin including “Athid Uthai coin and large conch coin”.

When the time passed by into the golden age of Lanna, “silver Jiang’ were produced for a medium of exchange with the coinage which bears marks symbolizing the monarchy and religious of various cities. Later, when Myanmar alternated as dominant powers over Lanna area, it has produced monetary system such as “flower money (Pak Chee money), Nautilus Tok and pig-mouth money (Ngoen Pak Moo) “ When Lanna was under the rule of Siam, they used the Indian money “Rupee” or what Lanna people called “Money strip (Ngoen Tab)”. Later, when the transportation was more convenient, the silver coins produced by Siamese government has played a role in Lanna districts.

Key Words : Ngoen Tab, Athid Uthai coin, large conch coin, Lanna currency

๐ บทนำ

ล้านนาเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย ที่มีการปะทะสังสรรค์ทางการเมือง การสงคราม และการค้า อย่างต่อเนื่อง หากเงินตราเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ จากหนังสือเรื่อง “เงินตราล้านนา” ผลงานของ นวรัตน์ เลชนะกุล (๒๕๕๕) สามารถไล่เรียงพัฒนาการการใช้เงินตราของชาวล้านนาโบราณในยุคสมัยต่าง ๆ ดังนี้ ก่อนสมัยล้านนา จะใช้ “หอยเบี้ย เงินปลา เงินม้า และโลหะมีค่า” ในสมัยท้าวสุทนต์เงินยาง จะใช้เงิน “ธอกใบไม้ เงินธอกเนื้อสัตว์ และทองแดง” ในยุคที่อารยธรรมมอญเรืองอำนาจได้ก่อกำเนิดอาณาจักรสุทนต์ไทย ได้มีการผลิตเหรียญเงินขึ้นมาใช้ได้แก่ “เหรียญอาทิตย์อุทัย และเหรียญสังข์ใหญ่” จำเนียรกาลผ่านพ้นสู่ยุคทองของล้านนาได้ผลิต “เงินเจียง” ขึ้นมาเพื่อใช้ในการซื้อขายโดยมีการประทับตราเมืองต่าง ๆ ต่อมาเมื่อพม่าได้มีอำนาจเหนือล้านนา ก็ได้ผลิตเงินขึ้นมาใช้ อาทิ “เงินดอกไม้ เงินธอกหอยโข่ง และเงินปากหมู” เมื่อเป็นประเทศราชของสยามก็ใช้เงิน “รูปี” หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า “เงินแถบ” ภายหลังเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น เหรียญเงินที่ผลิตโดยรัฐบาลจากสยาม จึงเข้ามามีบทบาทในหัวเมืองล้านนา

บทความนี้จะกล่าวถึงเงินรูปีของอินเดีย ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “เงินแถบ” ซึ่งมีบทบาทในมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ในดินแดนล้านนารวมระยะเวลาประมาณร้อยปีเศษรวมถึงการปรับตัวในยุคที่เงินรูปีเสื่อมความนิยมไป และการดำรงอยู่ของเงินรูปีในปัจจุบัน

ภาพที่ ๑ เงินแถบหรือเงินรูปี

๑ เงินรูปีในอาณาจักรล้านนา

เงินรูปีอินเดียที่มีบทบาทอย่างมากในระบบเศรษฐกิจในล้านนา นายเอเจียน แอมอนิเย (Etienne Aymonier) นักวิชาการ ฝรั่งเศส ได้บันทึกไว้ใน “บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พุทธศักราช ๒๔๒๕-๒๔๒๖” ได้กล่าวว่า เงินแถบเป็นเงินพม่าของรัฐบาลอังกฤษ เหรียญชนิดนี้ผลิตใช้ในอินเดียก่อน ทำด้วยเงินแท้ เส้นผ่านศูนย์กลาง ๓ เซนติเมตร ใช้ทางภาคเหนือของไทย (และภาคอีสาน) เรียกว่าเงินแถบบ้าง เงินรูเปียบ้าง เท่าที่พบมี ๒ สมัย คือสมัย พระนางเจ้าวิกตอเรีย อีกชนิดหนึ่งเป็นเหรียญพระเจ้าจอร์จที่ ๕ (สารานุกรมไทย ภาคอีสาน, ๒๕๔๒ : ๘๓๓-๘๓๔)

พจนานุกรม An English-Laos ซึ่งรวบรวมและเรียบเรียงโดย Rev.David G.Collins (D.G Collins) มิชชันนารีในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าผู้ครอง นครเชียงใหม่ขณะนั้น ได้ให้ความหมายของ RUPEE ไว้ว่า เงินแถบ, แถบ, รูเปีย (D.G Collins, ๑๙๐๖ : ๑๗๔)

พจนานุกรมล้านนา ฉบับแม่ฟ้าหลวง ได้กล่าวถึงเงินแถบไว้ว่า “รูปี-เงิน ที่ใช้ในอินเดียที่รัฐบาลไทยอนุญาตให้ใช้แทนเงินตราของรัฐบาลในเขตล้านนาได้ ในช่วงประมาณพุทธศักราช ๒๓๕๐ ถึงราว ๒๔๕๐ เงินแถบมีค่า ๘๐ สตางค์ เป็นเงินตราที่มีเนื้อเงิน ๙๐% น้ำหนักเท่ากับ ๗๕ สตางค์” (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗ : ๑๗๖)

สารานุกรมไทยภาคเหนือ ได้กล่าวถึงเงินแถบไว้ว่า “เงินแถบ หรือเงินรูปี เป็นเงินตราของอังกฤษใช้ในประเทศอินเดีย จึงมีรูปกษัตริย์อังกฤษพิมพ์ไว้บน เหรียญรูปี ต่อมาเมื่ออังกฤษยึดประเทศพม่าได้ อังกฤษก็นำเอาเงินรูปีจาก อินเดียเข้ามา และนิยมใช้ทางตอนใต้ของประเทศพม่า เมื่อชาวอังกฤษ หรือ คนในบังคับของอังกฤษมีการติดต่อค้าขายกับล้านนา จึงได้ขออนุญาตต่อรัฐบาล ไทยนำเงินดังกล่าวมาใช้ในล้านนา อีกประการหนึ่ง ชาวล้านนานิยมใช้เงินรูปี มากกว่าเงินตรากรุงเทพฯ เพราะเงินแถบผลิตจากเงินดีมีเนื้อเงินมาก ต่างกับวัตถุ ที่ใช้แทนค่าเงินของกรุงเทพฯ ที่ทำด้วยทองแดง” (สารานุกรมไทยภาคเหนือ, ๒๕๔๒ : ๑๓๔๓)

ภาพที่ ๒ เงินแถบหรือเงินรูปีที่เรียงตามรัชกาลของกษัตริย์อังกฤษ

เงินรูปีที่เข้ามายังดินแดนล้านนานั้นมีหลายชนิด ทั้งเหรียญทองคำ และเหรียญเงิน เช่น เหรียญรูปีทองคำ ๑ เหรียญจะมีค่าเท่ากับเหรียญเงินรูปีจำนวน ๒๘-๓๐ เหรียญ (เหรียญทองคำไม่แพร่หลายมากนักในล้านนา เนื่องจากมีมูลค่าสูงและนิยมทำเป็นเครื่องประดับ) นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยเงิน อาทิ เหรียญ ๒ แอนนา เหรียญ ๔ แอนนา แต่เงินรูปีที่นิยมที่สุดคือ ชนิด ๑ รูปี ซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลาย และเปลี่ยนชื่อเรียกเป็น “เงินแถบ” เป็นชื่อที่เข้าใจตรงกันทั่วล้านนา เงินแถบที่เข้ามาในล้านนาระยะแรก น่าจะเป็นเหรียญเงินในสมัยสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย (QUEEN VICTORIA) ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ ชนิดที่ไม่สวมมงกุฎ พระบรมสาทิสลักษณ์ที่ปรากฏบนเหรียญนั้น พระองค์ทรงเกล้าพระเกศา และทรงที่คาดพระเกศา ส่วนชนิดที่ทรงมงกุฎเซนต์เอ็ดเวิร์ด (St. Edward’s Crown) ซึ่งเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของประเทศอังกฤษ โดยจะเรียกว่า “เงินกระจุ่มแม่ฉฉฉ” เนื่องจาก “กระจุ่ม” มาจากคำว่า กระจุ่มหัว ซึ่งหมายถึงมงกุฎในภาษาล้านนา บางท้องถิ่นอาจเรียกสั้น ๆ ว่า “เงินแม่ฉฉฉ” ต่อมาเป็นเหรียญเงินในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๗ (EDWARD VII) เรียกว่า เหรียญ “เงินหัวหมด” หมายถึง ไม่มีผม เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๗ ครองราชย์เมื่อมีพระชนมายุมากแล้ว ดังนั้นพระบรมสาทิสลักษณ์ที่ปรากฏบนเหรียญจึงมีพระเศร้าน้อย ต่อมาจะเป็นเหรียญสมเด็จพระเจ้าจอร์จที่ ๕ (GEORGE V) เรียกว่า “เงินหัวกระจุ่ม” ตามพระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าจอร์จที่ ๕ ที่ทรงมงกุฎเซนต์เอ็ดเวิร์ด

ล้านนาเป็นหัวเมืองใหญ่ที่ปกครองตนเองมาช้านาน และการค้าขายก็เป็นปัจจัยหนึ่งในการดำรงความเป็นอาณาจักรให้ตั้งมั่น การค้าขายเป็นกิจกรรมที่สำคัญในวิถีชีวิตของผู้คนและสิ่งที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนที่ยังคงอยู่ในความทรงจำของคนล้านนาที่มีเรื่องราวเล่าขานสืบมาถึงปัจจุบันนั้นคือ

เงินแถบ เมื่อพม่าอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ และถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๐ อังกฤษได้สร้างเงินตราที่ใช้ในอินเดีย แถบตอนเหนือ คือ เมืองกัลกัตตา เมืองบอมเบย์ และเมืองมัททราส ต่อมาสามารถเข้าครอบครองอินเดียได้ทั้งหมด และได้ขยายอิทธิพลเข้ามาสู่พม่า จึงทำให้มีการนำเงินรูปีเข้ามาใช้ในพม่า จนแพร่กระจายเข้าสู่อาณาจักรล้านนา (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐ : ๔๒-๔๓) สืบเนื่องจากการค้าไม้สักในแถบภาคเหนือ ยิ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เงินรูปีหรือเงินแถบขยายตัว เนื่องจากผู้สัมปทานการค้าไม้สักนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าชาวอังกฤษ และนิยมจ่ายค่าสัมปทาน และค่าจ้างแรงงานเป็นด้วยเงินแถบ

ภาพที่ ๓ แม่พิมพ์เงินแถบ

เนื่องจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง และหลังจากการเปิดสถานกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ การค้าขายข้ามแดนของพม่าได้ขยายตัวมากขึ้น มีพ่อค้าพม่าไทใหญ่ และอินเดีย ซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษ โดยเฉพาะพ่อค้าพม่าที่เข้ามา

ตั้งถิ่นฐานอยู่ในล้านนามากขึ้น เนื่องจากส่วนใหญ่เข้ามาจับช่วงสัมปทานทำป่าไม้ จากบริษัททำไม้ของประเทศอังกฤษ และอีกส่วนหนึ่งเข้ามาเป็นลูกจ้างและ ค้าขาย (สรสวดี อ่องสกุล, ๒๕๕๑ : ๕๒๖) ดังนั้น การใช้เงินรูปหรือเงินแถบ จึงแพร่หลายในอาณาจักรล้านนา ตลอดจนอาณาจักรใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น อาณาจักรล้านช้าง มณฑลอุดร และหัวเมืองภาคใต้ของสยาม พ่อค้ากลุ่มนี้ได้ ค้าขายของป่า โดยนำสินค้าจากภาคเหนือไปแลกเปลี่ยน อาทิ เครื่องเงิน เครื่องเงิน เขียนหมาก ผ้าแพร และสีย้อมผ้าไปขาย นอกจากนี้ จุนโกะ โคอิซุมิ (Junko Koisumi) ได้เขียนบทความเรื่อง “ทำไมกุลาจึงร้องไห้” (Why The Kula Wept) ได้กล่าวถึงการเข้ามาของกุลา สันนิษฐานว่าอาจหมายถึง ชาวไทยใหญ่ หรือปะโอ ในสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ที่เข้ามาค้าขายแถบ นครราชสีมา และลาวเหนือ (สารานุกรมไทยภาคอีสาน, ๒๕๔๒ : ๒๖๓-๒๖๘) ด้วยเหตุดังกล่าวจึงส่งผลให้เงินแถบกระจายตัวในบริเวณนี้อย่างกว้างขวาง

ต่อมาได้มีชาวต่างชาติเข้ามาสำรวจและเผยแพร่ศาสนาในรัชสมัย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) คือ คาร์ล บ็อค (Carl Bock) ได้กล่าวถึงการแลกเปลี่ยนเงินตราในล้านนาในบันทึกชื่อ Temples and elephants ว่า “เงินตราที่ใช้ในหัวเมืองเหนือเป็นเงินรูปของพม่า ส่วนเงินไทย เป็นอย่างไรนั้นคนพวกนี้ไม่เคยเห็นกันเลย และส่งให้ใครก็ไม่มีใครยอมรับ” (เสฐียร พันธรังษี, ๒๕๔๓ : ๑๔๔) อย่างไรก็ตาม บันทึกฉบับนี้ได้กล่าวถึงการปลอม เงินแถบไว้ว่า “พวกเชียงใหม่ทุกคนต้องคอยระวัง โยนเหรียญรูปที่พวกฮ่อ ให้เพื่อฟังเสียงดูว่าไม่ใช่เหรียญแท้ เพราะที่เมืองแพร่เหนือเมืองเชียงใหม่ขึ้นไป มีการทำเหรียญรูปเก๊ไว้ขายกันมาก” (เสฐียร พันธรังษี, ๒๕๔๓ : ๑๔๔) ผู้เขียน ได้เดินทางไปเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า พบว่าในตลาดเชียงตุงยังปรากฏภาพที่ Carl Bock ได้บรรยายไว้ คือ มีการโยนเงินแถบเพื่อทดสอบความบริสุทธิ์ของ

เนื้อเงินโดยฟังจากเสียงที่กระทบพื้น หรือบางครั้งนำเงินมากระทบกัน เพื่อเปรียบเทียบความบริสุทธิ์ของเนื้อเงิน ในเชียงตุงเรียกเงินแถบว่า “เงินเก่า” วิทยานิพนธ์ เรื่อง “กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบ พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน” ได้กล่าวถึง การใช้เงินรูปในเชียงตุง ไว้ว่า “เงินรูปที่ชาวอังกฤษนำเข้ามาใช้ตั้งแต่ช่วงสมัยอาณานิคมยังสามารถใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ ชาวบ้านนิยมสะสมเหรียญรูปไว้กับบ้าน เพราะเหรียญเงินรูปนั้นผลิตจากเงินแท้ นิยมนำมาหลอมเป็นเครื่องประดับ หรือเป็นก้อนเงินบริสุทธิ์ การสะสมเงินรูปก็มีความเท่ากับการสะสมโลหะมีค่าเช่นทองคำ นั่นเอง” (ศศิภัทร์ เทียงมิตร, ๒๕๔๕ : ๖๑)

ภาพที่ ๔ การแลกเงินแถบและการทดสอบด้วยการฟังเสียง ในกาดหลวงเมืองเชียงตุง

เงินแถบยังคงมีบทบาทในเชียงตุง เนื่องจากความไม่มีเสถียรภาพของค่าเงินจำกัดของพม่า ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมเก็บเงินแถบไว้มากกว่า และราคาเงินแถบก็จะขึ้นลงตามราคาทองคำ ตลอดจนฤดูกาล อาทิ ก่อนฤดูเพาะปลูกเงินแถบราคาจะสูง เนื่องจากใช้ซื้อขายข้าวความระหว่างคนพื้นราบกับชาวเขา

ในเชียงใหม่ และบางครั้งนิยมทำเป็นเครื่องประดับเพื่อแสดงถึงฐานะของผู้สวมใส่ อีกด้วย ชาวเชียงใหม่ทำบุญด้วยเงินแถบ เพราะถือว่าเป็นเงินบริสุทธิ์ ต่างจากการถวายเงินสมัยใหม่ที่เป็นเพียงกระดาษและโลหะผสมเท่านั้น ซึ่งนิยมให้ลูกหลานในวันบวชหรือแต่งงาน ถือว่าเป็นของมงคลและมีค่า นอกจากนี้ยังสะท้อนความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง กล่าว คือ เมื่อใดที่ซื้อเงินแถบต้องซื้อทั้ง “ตัวผู้และตัวเมีย” ทั้งเงินรูปผู้หญิง และผู้ชาย จึงจะทำให้เกิดความมั่งคั่ง ปัจจุบันกลุ่ม “ไทหลอย” หรือไทดอยในเชียงใหม่ ยังคงมีความเชื่อว่าเงินแถบเป็นของมงคล สามารถคุ้มครองเด็กเล็กให้พ้นจากการคุกคามจากสิ่งลี้ลับได้ ความนิยมในการใช้เงินแถบของชาวเชียงใหม่ยังพบเห็นการใช้คำว่า “แถบ” แทนหน่วยเงิน “จ๊าด” ของพม่า เช่น การบริจาคเงิน ๕,๐๐๐ จ๊าด เมื่อเขียนชื่อติดถาวรวัตถุ หรือประกาศรายนามผู้บริจาค นิยมจะบอกว่า บริจาค ๕,๐๐๐ แถบ ซึ่งยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน โดยมีเรื่องราวเล่ากันว่า มีพระรูปหนึ่งในเชียงใหม่ได้นำสินค้าจากพื้นราบมาแลกเปลี่ยนกับชาวเขาโดยนำเงินแถบใส่ถุงขนาดยาวพันไว้รอบเอวด้วยน้ำหนักของเงินแถบจำนวนมาก จึงทำให้พระรูปนั้นเป็นโรคกระเพาะปัสสาวะอักเสบเฉยๆ การเก็บเงินแถบลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับ วิชัย เจริญสุข ที่ได้กล่าวว่า “อยู่บ้านป่าบ้านดอยชายของมีเงินแถบจำนวนมากต้องหาที่ฝังขโมยขใจก็หลาย คนร้ายก็หลาย จะขุดฝังดินไว้ หากจะซื้อที่นาหรือแต่งเมียก็ขุดมาใช้เสียทีหนึ่ง ตัวของพ่อเองมีร้านขายของชำต้องซ่อนเงินแถบไว้ในบ่อน้ำคือ ลงไปในบ่อแล้วถอดอิฐออก เอาเงินใส่ถุงซ่อนไว้ และถ้าจะเข้าเวียงไปซื้อของจะเอาเงินยัดใส่ถุงยาวๆ อย่างใส่อ้ว แล้วเอามาอ้อมมัดติดเอวตอนเดินทาง” (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, ๒๕๔๗ : ๔๙-๕๐) จะเห็นได้ว่า เงินแถบได้กระจายเข้าสู่ล้านนาอย่างแพร่หลาย เนื่องจากความเป็นมาตรฐานของขนาดและน้ำหนักตลอดจนปริมาณที่มีมาก และความสะดวกในการขนส่ง จึงทำให้ประชาชนในแถบล้านนาคุ่นเคยและยอมรับใช้เงินรูป (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐ : ๔๒-๔๓)

เที่ยงตุงเป็นฐานที่มั่นคงทำยของเงินแถบที่ยังคงใช้ซื้อขายจ่ายทอนในชีวิตประจำวัน แต่ก็ถูกรุกรานอย่างหนักจากนักสะสมฝั่งไทยที่นิยมซื้อเพื่อเป็นของที่ระลึก จนทำให้ราคาของเงินแถบสูงขึ้นมา

นอกจากเงินแถบจะหมายถึงที่เป็นเหรียญเงินแล้ว ยังเป็นหน่วยวัดน้ำหนักได้เช่นกัน ดังเช่น พินัยกรรมของแม่อุษา ภรรยาพญาเทพวณีสอน (หนานสิทธิ) เขียนไว้เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ ได้ระบุว่า ให้ยกทองคำหนัก ๓๓ แถบ กับ ๖ บาท ให้บุตร ทั้ง ๔ คือ คำด้อย ท้าวคำวังวุฒิศักดิ์ สีหมื่น และคำป็น ซึ่งเป็นบุตรหนักคนละ ๘ แถบ ๑ สลึง นอกจากนี้ยังได้ยก ชัน (พาน) ๘ ใบ หนักใบละ ๕๐ แถบ ให้ คำด้อย คำมาเรือน ท้าวคำวัง สีหมื่น คำป็น หนูจิ้น บัวจันท์ ยอดเรือน คนละใบ (ประสงค์ ปัญญาเพชร, ๒๕๕๔ : ๓๖)

กฎหมายล้านนาบางฉบับ อาทิ กฎหมายพระเจ้าน่าน ได้กำหนดอัตราค่าปรับเป็นเงินรูปี เพื่อทำขวัญข้าวในกรณีที่สัตว์เลี้ยงเข้าไปทำลายข้าวของผู้อื่น ดังข้อความที่ว่า “อันหนึ่ง ด้วยช้างม้า จัวควาย เข้ากวนควี (ทำลาย) ไร่นานั้น คั้นข้างกินเข้าเมื่อยังหนุ่มหื้อเจ้าข้างได้ปลุกแทนเหมือนเก่า คั้นกินเมื่อยังเป็นสาวและออกมาน (ข้าวตั้งท้อง) เป็นเม็ดเป็นรวงนั้น ข้าวเสียเท่าใดหื้อใช้นับเสี้ยง.....คั้นว่าข้างกินข้าวแรกและถก (ถอน) กินข้าวเมื่อ กองรวม (รวม) วัั้นนั้น ข้าวเสียเท่าใดหื้อเจ้าข้างนับเสี้ยง และหื้อแปลงขวัญ (ทำขวัญ) ข้าวด้วย **เงินแถบ ปลายสลึง**” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๒๗ : ๖๐) นอกจากนี้ยังมีบันทึกที่กล่าวถึงราคาข้าวเปลือก และราคาข้าวสาร ในช่วงที่เกิดภาวะทุพภิกขภัย ดังข้อความที่ว่า “สังกราช ๑๒๔๗ ตัว (พ.ศ.๒๔๒๘) ปีดับเร้ากลางวสา ข้าวแพงนัก ข้าวสารหมื่นสามแถบ ข้าวเปลือกหมื่นห้าแถบ คนทั้งหลายทุกซ้นักแล” (พระครูสมุห์ ภัทรพล ธรรมสุนทรโร, ๒๕๕๓ : ๑๕) จากข้อความข้างต้นได้ระบุราคาข้าวเปลือก “หมื่น” (สิบลิตร) ราคาสามรูปี และข้าวสารสิบลิตรราคาห้ารูปี ซึ่งถือว่าเป็นราคาที่แพงมากในยุคนั้น

ภาพที่ ๕ การชวนเงินแถบเพื่อเป็นเครื่องรางเพื่อปกป้องเด็กจากสิ่งชั่วร้าย
ของชาวไทยดอย เมืองเชียงตุง

ปีแอร์โอรต ที่ปรึกษากฎหมายชาวเบลเยียม ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้กล่าวถึง รายได้ของเจ้านายฝ่ายเหนือที่รัฐบาลสยามได้จัดสรรให้ดังนี้ เงินประจำปีของ เจ้าเมืองนครเชียงใหม่ ๘๐,๐๐๐ รูปี เจ้านครลำปาง ๓๐,๐๐๐ รูปี เจ้านครลำพูน ๕,๐๐๐ รูปี นอกจากนี้ บันทึกฉบับนี้ยังกล่าวถึง อัตราภาษีที่เก็บในมณฑลพายัพ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๑ ระยะเวลาดังกล่าวหลังจากอังกฤษได้ยึดครองพม่า แล้ว ๓๐ ปี จะยกตัวอย่างเพียงบางรายการเท่านั้น คือ อากรแสดมปี ๑๕,๐๐๐ รูปี ค่าธรรมเนียมป่าไม้ (รวมส่วนของเจ้าเมือง) ๑๕,๐๐๐ รูปี ภาษีค่านา ๘๕,๐๐๐ รูปี ภาษีเหล้า ๓๓,๓๓๓ รูปี ภาษีฝิ่น ๑๔,๐๐๐ รูปี ภาษีสุกร ๓๗,๐๐๐ รูปี ภาษียาสูบ ๑๔,๐๐๐ รูปี ภาษีครึ่ง ๑,๕๐๐ รูปี ภาษีหมากพลู ๑๐,๐๐๐ รูปี ภาษีโค ๔,๐๐๐ รูปี (พิชณู จันทรวิทัน, ๒๕๔๖ : ๙๒-๙๓) จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การคลังของเมืองเชียงใหม่ในยุคนั้น ได้จัดเก็บโดยใช้เงินแถบเป็นหลัก จากการ

ที่เงินรูปปีเข้ามาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของล้านนา ตลอดจนความนิยมในการใช้เงินรูปปีที่แพร่ขยายอย่างกว้างขวาง น่าจะเป็นเรื่องที่สร้างความกังวลใจให้แก่รัฐบาลสยาม เนื่องจากในช่วงของการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและความหวาดหวั่นในอำนาจคุกคามจากจักรวรรดิอังกฤษที่มีอิทธิพลเหนือพม่า และมีที่ท่าอย่างชัดเจนที่พร้อมจะขยายอำนาจเข้าสู่หัวเมืองล้านนา ซึ่งเป็นแหล่งไม้สักที่มีคุณภาพ หากพิจารณาเหรียญเงินในฐานะของสื่อที่สร้างความตระหนักของอำนาจในการปกครอง และเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวล้านนารับรู้ได้ถึงอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษผ่านเหรียญเงินมากกว่า จึงเป็นเรื่องน่าตระหนกมิใช่น้อย แต่รัฐบาลสยามไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก เนื่องจากอยู่ในระยะของการปฏิรูปประเทศ ทั้งน้ำกรหมันของเจ้าดารารัศมี ธิดาในพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เพื่อเป็นพระชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความหวาดหวั่นต่ออิทธิพลของอังกฤษได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เงินเดือนข้าราชการในหัวเมืองล้านนาก็จ่ายเป็นเงินแถบเช่นกัน โดยมีอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทกับเงินไทย คือ อัตราแลกเปลี่ยนทางการ ๕ บาท เท่ากับ ๗ รูปี (พิชณู จันทรวิวัฒน์, ๒๕๔๖ : ๑๔๔) ทั้งนี้นโยบายการกำหนดค่าเงินบาทให้มีค่าสูงกว่าเงินแถบ นับได้ว่าเป็นนโยบายที่ชาญฉลาดที่สามารถกระตุ้นความต้องการเงินบาทจากรัฐบาลสยามได้มากขึ้น จากการที่รัฐบาลสยามพยายามลดความสำคัญของเงินแถบในอาณาจักรล้านนา โดยนำเงินบาทเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ ในปีพุทธศักราช ๒๔๔๑ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัญหาด้านการขนส่ง และมีจำนวนน้อย และในขณะนั้นรัฐบาลสยามเองกำลังเผชิญกับปัญหาปริมาณเงินปลีกไม่พอเพียงกับความต้องการ ความพยายามครั้งนั้นแม้จะไม่สำเร็จ ด้วยเงินรูปปียังคงมีบทบาทมากในแถบนี้ แต่ภายหลังเมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพถึงเชียงใหม่แล้ว เงินแถบจึงลดบทบาท และมีค่าลดลงเรื่อย ๆ โดยปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ มีค่าลดลงเหลือเพียง ๐.๖๒๕ บาท ต่อ ๑ แถบเท่านั้น (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐ : ๔๓)

ภาพที่ ๖ พานเงินแบบล้านนาที่ผลิตจากเงินแถบ
และตัดเหรียญเงินแถบมาทำเป็นสลัก

ด้วยนโยบายดังกล่าวได้ก่อให้เกิดอาชีพแลกเปลี่ยนเงินขึ้นในกลุ่มของพ่อค้าชาวจีนที่อาศัยความแตกต่างของค่าเงินจนสามารถสะสมทุนเพื่อสร้างความมั่งคั่ง โดยกลุ่มคนที่เข้ามาประกอบธุรกิจแลกเปลี่ยนนั้น โดยมากจะเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในหัวเมืองล้านนา โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีน เช่น นายเกียฮวด แซ่พั้ว ประกอบอาชีพค้าขายที่บ้านในย่านวัดเกตการาม รับแลกเปลี่ยนเงินรูปเป็นเงินบาท (อนุ เนินหาด, ๒๕๕๖ : ๗๘) ในปี พ.ศ.๒๔๗๐ ค่าเงินรูปลดลงอย่างรวดเร็ว หลังจากการเปิดกิจการธนาคารสยามพาณิชย์การในเชียงใหม่ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๒๘ : ๗๓) การเข้ามาของธนาคารพาณิชย์จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการควบคุมระบบการเงิน และเศรษฐกิจของภาคเหนือได้อย่างเบ็ดเสร็จ

ภาพที่ ๗ การแปรรูปเงินแถบเพื่อเป็นเครื่องใช้ คือกระดุม และจอกลอยใบเล็กที่ยังคงขอบของเงินแถบไว้

เมื่อค่าเงินแถบลดลงมากเนื่องจากเงินบาทของกรุงเทพ เข้ามามีบทบาทอย่างมากในระบบเศรษฐกิจของล้านนา ดังนั้น เงินแถบจึงเปลี่ยนบทบาทจากเงินตรา ด้วยการแปรรูปมาเป็นเครื่องใช้ และเครื่องประดับในสังคมล้านนา เนื่องจากล้านนาไม่มีแหล่งแร่เงินเป็นของตนเอง แต่ความต้องการในการใช้แร่เงินยังมีมากดังนั้นเงินแถบจึงเป็นแหล่งแร่เงินที่สำคัญที่ชาวล้านนาจะหาได้เนื่องจากเงินแถบผลิตจากเงินบริสุทธิ์ เหนียวเงิน ๑ แถบ จะนำมาหลอมได้น้ำหนักประมาณ ๗๕ สตางค์ เมื่อเงินแถบลดค่าลง ประกอบกับความต้องการแร่เงินเนื่องจากชาวล้านนานิยมทำขัน และพานจากเงิน ภายหลังเมื่อนโยบายของภาครัฐที่เน้นให้ภาคเหนือเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น เงินแถบจึงถูกขายเข้าสู่ตลาด

ผลิตของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนภาคเหนือ เพื่อชมธรรมชาติและสาวงาม ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจากส่วนกลาง ดังนั้นเงินแถบจึงถูกซื้อจากหมู่บ้านต่าง ๆ แล้วนำมาขายให้กับช่างเงินที่วัวลาย พ่อวิชัย เจริญสุข ได้กล่าวถึงบรรยากาศในการรับซื้อเงินแถบว่า “เงินแถบขายแถบละ ๔-๖ บาท (ก่อนพุทธศักราช ๒๕๐๐) รวมทั้ง แยกที่กาดหลวงก็รับซื้อเช่นกันโดยรับซื้อแต่เงินหัวหมดกับเงินหัวกระจุกมชาย เมื่อมีคนเข้าแถวนำเงินแถบมาขายฝ่ายแยกจะต้องตรวจดูว่าเงินนั้นแท้หรือแท้ เขาจะใส่เงินแถบบนฝ่ามือคราวละ ๑๐ ถึง ๒๐ แถบแล้วค่อยเทให้เงินตกลงลั่นซึกที่ละแถบ คอยฟังเสียงหากเป็นเงินแท้เสียงจะดังกังวานก้อง และเงินเก้จะทำให้เกิดเสียงที่ต่างออกไป ทั้งนี้เครื่องเงินย่านวัวลายอย่างขันอย่างสลุง กำไล สร้อยคอ หรือเครื่องประดับอื่นๆ ส่วนมากได้จากเนื้อเงินแถบทั้งสิ้น” (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, ๒๕๔๗ : ๕๐) เช่นเดียวกับการตีเงินที่หมู่บ้านแม่ย้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ได้ใช้เงินแถบเป็นวัตถุดิบในการตีเงินเช่นกัน ซึ่งพ่อคำ วารี ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การตีเครื่องเงินนั้นจะใช้เงินแถบ และหากจะตีขันหรือสลุงหนึ่งใบจะใช้เงินแถบเพียง ๓ ถึง ๕ แถบเท่านั้น ที่เหลือจะใช้ทองหรือทองแดงเป็นส่วนผสม เพื่อให้เครื่องเงินนั้นมีความทนทานมากยิ่งขึ้น และจากความกระหายโลหะเงินเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังเป็นแรงผลักดันให้เจ้าของร้านเงินเดินทางไปยังที่ไกลๆ เช่น ลำปาง พะเยา เพื่อไปหาซื้อเงินแถบสำหรับเป็นวัตถุดิบในการประดิษฐ์ชิ้นงาน ซึ่งเป็นที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้นก่อนที่ “เงินเม็ด” ที่ได้จากการทำเหมืองเงินจากต่างประเทศจะเข้ามา

๐ เงินแถบ กับพิธีกรรมของชาวล้านนา

ภาพที่ ๘ การใช้เงินแถบเพื่อเป็นเครื่องประดับศีรษะของนาคน
ในจังหวัดลำปาง เรียกว่า “แก้ว”

จากการที่เงินแถบหรือเงินรูป เป็นของมีค่า จึงทำให้ถูกใช้ในการถวาย เป็นพุทธบูชา ดังจะเห็นได้จากเจดีย์โบราณบางแห่งพบว่า ภายในเจดีย์ได้บรรจุเงินแถบไว้เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ในอดีตชาวล้านนานิยมทำบุญด้วยเงินแถบ แม้ในปัจจุบันชาวเชียงใหม่ถนัดถวายเงินแถบแต่พระสงฆ์ เพราะถือว่าเงินเป็นโลหะมีค่า ในความทรงจำของชาวเชียงใหม่การทำบุญด้วยแถบครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด คือ การทำบุญของหนานปิ่น ยาวิชัย ชาวบ้านฮ่อมที่ค้าขายเครื่องสังฆภัณฑ์อยู่ถนนท่าแพ ที่ได้ถวายปัจจัยจำนวน ๑,๐๐๐ แถบ ซึ่งเป็นจำนวนเงินมหาศาล เมื่อครั้งที่ครูบาทศรีวิชัยบูรณะวัดสวนดอก การทำบุญครั้งนั้นได้มีชาวบ้านตั้งขบวนเป็นร้อยคนเริ่มขบวนจากบ้านฮ่อมถึงวัดสวนดอก โดยมีหนานปิ่น ยาวิชัย ขัชรถยนต์นำขบวน (อนุ เนินหาด, ๒๕๔๘ : ๙๘) ในบันทึกท้ายใบลานวัดทรายมูลเมืองได้กล่าวถึงการถวายสิ่งของ โดยได้จารึกไว้ที่เสาสัตตภัณฑ์ มีความว่า พ.ศ.๒๔๒๑

พ่อออกทำวอินทสมบัติ และนางคำไผ่ภริยา ได้ถวายวัตถุสิ่งของไว้กับวัดแห่งนี้ เป็นจำนวนเงิน ๔๗๐ แถบ (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖ : ๙)

ภาพที่ ๙ การถวายเงินแถบของชาวเชียงตุง วัดยางขวาย ประเทศพม่า

ในโลกของพิธีกรรมทางฝ่ายผีเงินแถบได้มีเรื่องราวอย่างหลากหลาย กล่าวคือ เงินแถบใช้ใส่ขันครุ และยังมีเรื่องราวปาฏิหาริย์ต่างๆ ของเงินแถบ ในระหว่างการเดินทางในการค้าวัวต่าง อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เงินแถบแพร่กระจายไปในวงกว้าง บางตำนานได้กล่าวถึงการซื้อผีของชาวล้านนาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชาวเงี้ยว (ไทใหญ่) หรือชาวลัวะก็ตามว่า มักใช้เงินแถบในการซื้อผีเพื่อนำมาบูชา นอกจากนี้ การเสียผีระหว่างชายหญิงที่อยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เรื่องผีปู่ย่า ได้มีบันทึกไว้ว่า “ถ้าจะอยู่กับฉันสามี ภรรยา ผู้ชายต้องเสียผีเสียก่อน สมัยนั้น ประมาณ ๓ แถบ หรือ สามรูปี” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๕๔ : ๑๑๖) ในภาคเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงการไหว้

ผีข้าว ผีนา เงินแถบก็เป็นเครื่องบูชาผีในพิธีกรรม นอกจากนี้ ชาวเขาในภาคเหนือนิยมนำเงินแถบมาประดับเครื่องแต่งกายเพื่อแสดงถึงความมั่งคั่ง อาทิ กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ เมี่ยน ม้ง อาข่าและเย้า โดยมักนำมาทำเป็นปิ่นปักผม เข็มขัด และกระดุมเสื้อ และยังสามารถพบเห็นได้บ้างในปัจจุบัน

พิธีกรรมการรักษาที่ยังคงพบเห็นได้บ้าง คือ พิธี “จอบตุ้ม” จากการสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลภาคสนามที่โรงเรียนการนวดไทย โดยการสัมภาษณ์ พ่อหมอบุญชู จันทรบุตร และพ่อหมออรรรณพ จันทรบุตร พบว่า การจอบตุ้มนั้นจะทำเมื่อคนไข้มีอาการตัวร้อน ไข้สูง ไข้ปวดเมื่อยโดยไม่รู้สาเหตุ นอกจากนี้ยังช่วยล้างพิษต่างๆ ออกจากร่างกาย ซึ่งพิษดังกล่าวไม่อาจมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า โดยการรักษาจะนำไขไก่ที่เรียกว่า “ไขรัง” ไขที่มีเชื้อ สามารถฟักเป็นตัวได้ ต้องไม่ใช่ “ไขลม” ซึ่งหมายถึงไขที่ไม่สามารถฟักเป็นตัวได้นำมาต้มให้สุก จากนั้นนำไข่ ๑ ฟอง พร้อมเหรียญเงินแถบมาใส่ในพานครู ที่มีกรวยดอกไม้ ซึ่งพ่อหมอโยงขันครู แล้วปอกเปลือกไข่ จะใช้เฉพาะไข่ขาว และนำไข่ขาวมาบีบเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำเหรียญเงินแถบที่เช็ดให้สะอาดใส่ลงไปไข่แล้วห่อด้วยผ้าขาวให้แน่น จากนั้นนำไปเช็ดบริเวณร่างกายของผู้ป่วย โดยเฉพาะบริเวณที่เจ็บปวด ประมาณ ๑๐-๒๐ นาที ระหว่างเช็ดไขจะต้องบริกรรมคาถา ซึ่งเป็นภาษาบาลี ๒ บท คือ

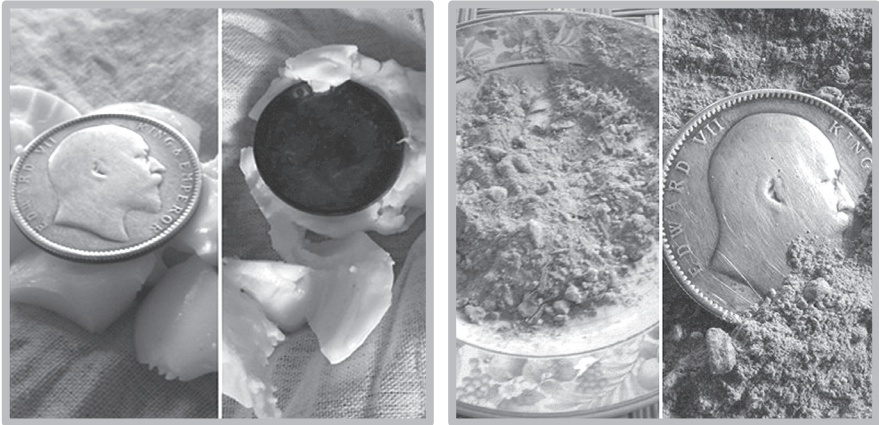
“กะยะปะเข็นตะไถวณณังโหมมิ”

และ

“คัจฉะอามุมหิโสภาเสติฐาหิ”

โดยทำการบริกรรมตลอดระหว่างทำการเช็ด เมื่อครบเวลาจึงเปิดห่อผ้าออก หากเหรียญเปลี่ยนเป็นสีดำคล้ำ แสดงว่าในร่างกายคนป่วยมีพิษ

จากนั้นให้นำเหรียญเงินมาขัดด้วยขี้เถ้า (ไม่ผสมน้ำ) ให้ใสสะอาดเหมือนเดิม บางครั้งอาจให้ผู้ป่วยขัดเหรียญเอง เนื่องจากเชื่อว่าพิษจากเหรียญนั้นอาจ ถ่ายทอดสู่ผู้อื่นได้ เมื่อขัดจนเหรียญสะอาดแล้วจะนำไปห่อไขใหม่ แล้วเช็ดที่ ร่างกายของผู้ป่วยจนเหรียญไม่เปลี่ยนสี ในการการรักษาแต่ละครั้งจะใช้เวลา ไม่ต่ำกว่า ๑ ชั่วโมง

ภาพที่ ๑๐ การใช้เงินแถบในการรักษาโรคของชาวล้านนา

หากมีอาการเจ็บปวดตามบริเวณต่างๆ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “เป็นพิษ เป็นยา” จะใช้เงินแถบ “แหก” คือ ภูมิภาคที่เจ็บปวดด้วยเงินแถบกับน้ำไหลสด พร้อมกับบริกรรมคาถา โดยเงินแถบที่จะนำมาใช้ต้องเป็นเหรียญเงินในสมัย พระเจ้าเอ็ดเวิร์ด ที่เรียกว่า “เงินหัวหมด” โดยเชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บจะ “หมด” ไปตามชื่อ ของเหรียญเงิน ซึ่งการรักษาทั้งสองประเภทที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการรักษาแพทย์ ทางเลือก ซึ่งยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน

๐ บทสรุป

เงินแถบหรือเงินรูปปี เริ่มใช้ในอาณานิคมของอังกฤษ โดยเฉพาะในเขตพม่าและมาลาญ อีกรั้งใช้กันอย่างแพร่หลายในหัวเมืองล้านน่าย่อมเป็นเครื่องสะท้อนถึงระบบเศรษฐกิจที่เน้นการค้าขาย ในระบบดังกล่าวย่อมต้องการเงินเข้ามาเป็นตัวกลางในการซื้อขาย ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เงินแถบเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในหัวเมืองล้านนา จนทำให้รัฐบาลสยามเกิดความกังวล จนนำไปสู่การปรับปรุงนโยบายการเงินการคลัง ด้วยการลดค่าเงินแถบอย่างต่อเนื่อง อีกรั้งเมื่อสร้างทางรถไฟและตั้งธนาคารพาณิชย์ได้สำเร็จ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๐ จึงทำให้เงินแถบมีค่าลดลงเมื่อเทียบกับเงินเหรียญจากสยาม และส่งผลให้ธุรกิจเครื่องเงินเติบโตขึ้นโดยนำเงินแถบมาหลอมเพื่อนำมาประดิษฐ์หัตถกรรมเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวกวภาคเหนือที่ขยายตัวขึ้นเนื่องจากการก่อสร้างทางรถไฟ แม้ว่าเงินแถบเกือบจะเลือนหายไปจากความทรงจำของชาวล้านนาสมัยใหม่ หากยังมีบทบาทอย่างมากในเชียงตุงดินแดนในหุบเขาที่ยังคงรุ่งนกลิ่นวัฒนธรรมล้านนาญคโบราณ อย่างไรก็ตามบทบาทที่สำคัญของเงินแถบในปัจจุบัน นอกจากจะเป็นวัตถุโบราณที่มีการซื้อขายกันในตลาดค้าของเก่าแล้วยังมีบทบาทในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวล้านนาจวบจนถึงปัจจุบัน

๒ เอกสารอ้างอิง

ชรัตน์ สิงหนเดชากุล. ๒๕๔๓. **ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม** (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๐. **เงินตราล้านนาและผ้าไท**. กรุงเทพฯ : ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ประสงค์ ปัญญาเพชร. ๒๕๕๔. **ความสัมพันธ์ของเครือญาติ : สกุล วณีสอน, ญาณวุฒิ, เตชะบุตร, กันทะ, วรรณภีร์ ฯลฯ**. เชียงใหม่ : ม.ป.พ.

พระครูสมุทรรัตนวัฒน์ พุทธิสิริ. (๒๕๕๓). **ปักคคะทินเชียงแสน-ละคร**. ลำปาง : กลุ่มรักษ์พุทธศิลป์ถิ่นลำปาง.

นวัฒน์ เลขะกุล. ๒๕๕๕. **เงินตราล้านนาและผ้าไท**. เชียงใหม่ : ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ.

ลือชัย จุลาสัย, บรรณานิการ. ๒๕๒๘. **เศรษฐกิจภาคเหนือ ประเทศไทย : ปัจจุบันและอนาคต**. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. ๒๕๔๗. **ครัวหย่อมของงามแม่ญิงล้านนา**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศศิภัทร์ เทียงมิตร. ๒๕๔๕. **กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน**. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๖. **ประวัติวัดทรายมูลเมือง ประวัตินับปีประติต ประต๋อจากเอกสารโบราณและจารึกภายในวัด**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สรวิชาติ อ่องสกุล. ๒๕๕๑. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เสฐียร พันธรั้งษี. ๒๕๔๓. (พิมพ์ครั้งที่ ๕). **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง.**
กรุงเทพฯ : มติชน.

อนุ เนินหาด. ๒๕๔๘. **ประวัติชุมชนในเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

อนุ เนินหาด. ๒๕๕๔. **ประวัติศาสตร์เชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๑๔.** เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

อนุ เนินหาด. ๒๕๕๖. **ย่านวัดเกตการาม.** เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๕๔. **สังคมและวัฒนธรรมล้านนา จากคำบอกเล่า.**
เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ ส.การพิมพ์.

อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๗. **พจนานุกรมล้านนา-ไทย : ฉบับแม่ฟ้าหลวง.** เชียงใหม่ :
มิ่งเมือง.

Rev.David G.Collins. 0906. **An English-Laos.** Chiang mai : Mission Press.

ข้อมูลสัมภาษณ์

นายคำ วารี (สัมภาษณ์) ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

บุญชู จันทร์บุตร (สัมภาษณ์) ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

อรรณพ จันทร์บุตร (สัมภาษณ์) ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

บทความวิชาการ

อัตลักษณ์ของประติมากรรมสุโขทัย The Identity of Sukhothai Sculptures

สุรพล ดำริห์กุล

Suraphon Damrhikun

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คณะวิจิตรศิลป์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วันที่รับบทความ : ๔ มิถุนายน ๒๕๖๓ วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓
และตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ : ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๐ บทคัดย่อ

แคว้นสุโขทัยเป็นกลุ่มบ้านเมืองสำคัญที่เกี่ยวข้องผูกพันอยู่ในความคิดความเชื่อของคนไทยในหลากหลายมิติ นับตั้งแต่เป็นรัฐแรกเริ่มแห่งหนึ่งของคนไทยหรือกลุ่มชนผู้ใช้ภาษาไทยที่ก่อตั้งขึ้นในดินแดนประเทศไทยทุกวันนี้ ทั้งนี้มีแนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนจนความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวกับถิ่นฐานดั้งเดิมของชนชาติไทยว่าเคยอาศัยอยู่ในดินแดนตอนใต้ของประเทศจีน ได้อพยพเคลื่อนย้ายลงมายังดินแดนตอนใต้ สร้างบ้านแปงเมืองและมีพัฒนาการเกิดขึ้นเป็นรัฐของคนไทยในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ และแคว้นสุโขทัยก็นับเป็นรัฐแรกๆ แห่งหนึ่งที่เกิดขึ้นมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๑ รวมทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของแคว้นสุโขทัยยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทยมาตามลำดับ จนกลายเป็นสยามประเทศในทุกวันนี้นี้ ด้วยเหตุนี้แคว้นสุโขทัยจึงเป็นรัฐในอุดมคติของคนไทยที่ให้ความสำคัญและสนใจเรียนรู้ศึกษาอยู่เสมอมา

ศิลปะสุโขทัยเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจประการหนึ่ง เนื่องจากสุโขทัยมีการนับถือศาสนาหลากหลายทั้งศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูและพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ซึ่งคงที่ได้รับความนิยมจากอาณาจักรเขมรผ่านมาจากเมืองลพบุรี รวมทั้งพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยาน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ ที่เจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก ส่งผลให้สุโขทัยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์อยู่ในดินแดนแถบนี้ ส่งผลเป็นเป้าหมายล่อหลอมให้สุโขทัยมีแบบแผนทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ทำให้ศิลปะสุโขทัยมีรูปแบบและลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของสุโขทัยอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : ประติมากรรม สุโขทัย เอกลักษณ์ของสุโขทัย

◎ ABSTRACT

Sukhothai is an important primordial kingdom binding in traditions and beliefs of Thai people in various dimensions, since the early of Thai first state or the inhabitants who use Thai language that established in Thai territory in the present day. The concepts and theories as well as beliefs in regard to the settlement of primitive people of Thailand that had lived in the south of China. Then, they began immigrating to the South to found a city and developed into the Thai state around 16–17 BE and Sukhothai is a first state that happens to be flourished during 18–21 BE as well as the history of the region are also associated with the Thai history respectively till its became Siam at present. This region is still an ideal state for Thai people to devote much attention and study.

Traditional Sukhothai arts is an interesting one because it primarily encompasses a variety of religions including Brahmanism or Hinduism and Mahayana Buddhism which influenced indigenously from the Khmer empire through Lopburi and Theravada or Hinayana Buddhism, especially the Theravada Buddhism (Sri-Lanka doctrine). As a result, Sukhothai became the center of Lanka Buddhism in this region which inspired Sukhothai to have its own cultural attribution and making particular style that are distinctive to a unique Sukhothai.

Keywords : Sculptures, Sukhothai, Unique Sukhothai

๐ บทนำ

บทความนี้จะนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับประติมากรรมสุโขทัย ซึ่งมีความหลากหลายสำคัญและน่าสนใจ แต่ในที่นี่จะกล่าวถึงเฉพาะงานประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย ซึ่งได้แก่ พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดต่างๆ พระพุทธรูปลีลา พระพุทธรูปสี่อริยาบถ พระอัฐสุรัส และเทวรูปสุโขทัย เนื่องจากประติมากรรมสุโขทัยดังกล่าวเหล่านี้ได้ส่งอิทธิพลไปยังบ้านเมืองและแคว้นต่างๆ โดยรอบ อาทิ กรุงศรีอยุธยา ล้านนา ตลอดจนดินแดนใกล้เคียงในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นรากฐานและเบ้าหล่อหลอมให้มีพัฒนาการกลายเป็นประติมากรรมในศิลปะและวัฒนธรรมไทย ดังจะนำเสนอถึงเรื่องราวและรายละเอียดไปตามลำดับต่อไป

๐ พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดต่างๆ

พระพุทธรูปสุโขทัยจัดได้ว่าเป็นศิลปะไทยที่งดงามที่สุดและมีลักษณะเป็นของตนเองมากที่สุด ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราวดี ดิศกุล ได้แบ่งพระพุทธรูปสุโขทัยออกได้เป็น ๔ หมวด คือ

๑. **หมวดใหญ่** ซึ่งมีอยู่ทั่วไป เป็นลักษณะของศิลปะสุโขทัยโดยเฉพาะ
๒. **หมวดกำแพงเพชร** มีลักษณะดวงพระพักตร์ค่อนข้างกว้าง พระหนุเสียมคั้นพบน้อย
๓. **หมวดพระพุทธชินราช** พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่มีปลายเสมอกัน หมวดนี้เชื่อกันว่าเริ่มสร้างครั้งแผ่นดินพระเจ้าลิไทยราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือหลังกว่านั้น

๔. **หมวดเบ็ดเตล็ด** หรือ **หมวดวัดตระกรวน** หมวดนี้เป็นหมวดพระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่มีศิลปะแบบเชียงแสนเข้ามาปนอยู่มาก พระพุทธรูปแบบนี้บางองค์อาจเป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกขงศิลปะสุโขทัยก็ได้^๑

๐ **วิวัฒนาการและลำดับอายุเวลาขงพระพุทธรูปสุโขทัย**

ในที่นี้จะกล่าวถึงรายละเอียดขงพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดต่าง ๆ ไปตามวิวัฒนาการและอายุเวลาตามลำดับต่อไปนี้

พระพุทธรูปสุโขทัยรุ่นแรก หรือ พระพุทธรูปหมวดวัดตระกรวน

พระพุทธรูปสุโขทัยรุ่นแรก ปรากฏขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อสุโขทัยมีการติดต่อสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทกับศรีลังกามอญ และพม่าที่เมืองพุกาม ตลอดจนเมืองหริภุญไชยมากขึ้น ดังปรากฏหลักฐานที่เจดีย์สี่เหลี่ยม วัดพระพายหลวง ที่ได้มีการขุดแต่งและบูรณะเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๘ พบพระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ภายในซุ้มทั้ง ๔ ด้าน ซึ่ง ศาสตราจารย์ ผอง บวลเซอเลียร์ (Jean Boisselier) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส สันนิษฐานว่าพระเจดีย์องค์นี้คงสร้างและซ่อมขึ้นเป็น ๓ ระยะ ลักษณะเป็นเจดีย์ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีพระพุทธรูปนั่งลดหลั่นกัน ดังเช่นเจดีย์ที่มีพระพุทธรูปยืนภายในซุ้มที่วัดกุฎีดง จังหวัดลำพูน แต่เจดีย์องค์นี้ชั้นในแลเห็นพระพุทธรูปนั่งอยู่ ๓ ตอน ตอนบนชำรุดไม่เห็นร่องรอยเท่าที่นับได้มีตอนล่าง ๗ องค์ ต่อไป ๖ องค์ และ ๕ องค์ ลักษณะพระพุทธรูปเป็นแบบเชียงแสน มีทั้งตั้งขามปฏิสน์และยาว นอกจากนี้ภายในปราสาทองค์กลาง

^๑ สุภัทรวดีศ สุภัทรวดีศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๖-๒๗.

ของวัดพระพายหลวง ก็ยังได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะเชียงแสนด้วยเช่นกัน แต่มีลักษณะอยู่ย รักษาไว้ไม่ได้ จึงจำเป็นต้องรื้อออก^๒

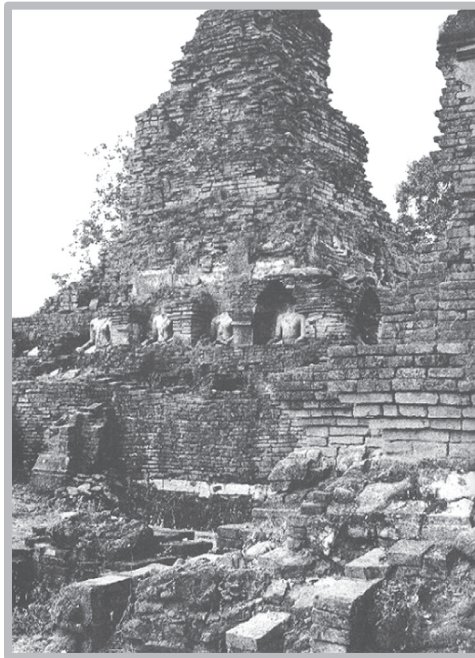
การพบพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะแบบเชียงแสนที่เจดีย์สี่เหลี่ยมและภายในปราสาทของคักกลาง วัดพระพายหลวงนี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปรุ่นแรกของสุโขทัย คือ พระพุทธรูปที่มีลักษณะแบบที่เรียกว่า พระพุทธรูปเชียงแสน ซึ่งพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปเชียงแสนดังกล่าวนี้ ได้เคยพบที่เมืองสุโขทัยเช่นกัน แต่ได้กำหนดชื่อเรียกกันมาแต่ก่อนว่าเป็น พระพุทธรูปสุโขทัย “หมวดเบ็ดเตล็ด หรือ หมวดวัดตระกวน” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีศิลปะแบบเชียงแสนเข้ามาปะปนอยู่มาก มีลักษณะพระพักตร์กลม ขมวดพระเกศาใหญ่ พระรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม พระวรกายอวบอ้วน บางองค์มีลักษณะชายสังฆาฏิหรือจีวรสั้น พระนลาฏแคบ แต่พระวรกายและฐานมักเป็นแบบสุโขทัย ที่เรียกว่า แบบวัดตระกวนนั้น เพราะได้พบพระพุทธรูปเหล่านี้ที่วัดตระกวนในเมืองสุโขทัยเป็นครั้งแรก^๓

ดังนั้นพระพุทธรูปหมวดวัดตระกวน จึงเป็นพระพุทธรูปสุโขทัยรุ่นแรก ที่ปรากฏขึ้นในแคว้นสุโขทัยยุคเริ่มต้น พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดวัดตระกวน ก็คือพระพุทธรูปที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปล้านนาที่เรียกกันว่า “เชียงแสนรุ่นแรก” หรือ “เชียงแสนสิงห์หนึ่ง” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปอินเดียแบบปาละที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธรูปสุโขทัยรุ่นแรก ซึ่งคงได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบผ่านทางศิลปะพม่าแบบพุกาม

^๒ คณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร. รายงานการสำรวจและขุดแต่งบูรณะโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าสุโขทัย พ.ศ.๒๕๐๘-๒๕๑๒, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒) หน้า ๕๐.

^๓ สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย, หน้า ๒๖.

นอกจากนี้ ยังได้พบพระพิมพ์ชนิดหนึ่ง ทั้งที่เมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับพระพิมพ์ที่พบที่เมืองพุกาม ประเทศพม่า และที่เมืองหริภุญไชย (ลำพูน) จึงสันนิษฐานว่า ชาวสุโขทัยคงจะนับถือพระพุทธศาสนาตามแบบที่ได้นับถือกันในเมืองพุกามมาก่อนเช่นกัน แล้วต่อมาจึงหันมานับถือพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทตามแบบพวกมอญเมืองสะเทิม ทั้งนี้ เพราะในสมัยนั้นเมืองสะเทิมมีพระสงฆ์ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอยู่เป็นอันมาก^๔

ภาพที่ ๑ ชุ่มพระพุทธรูปที่เจดีย์สี่เหลี่ยม
วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย

^๔ ดินชัย กระบวนแสง, **ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย**, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐), หน้า ๕๐-๕๑.

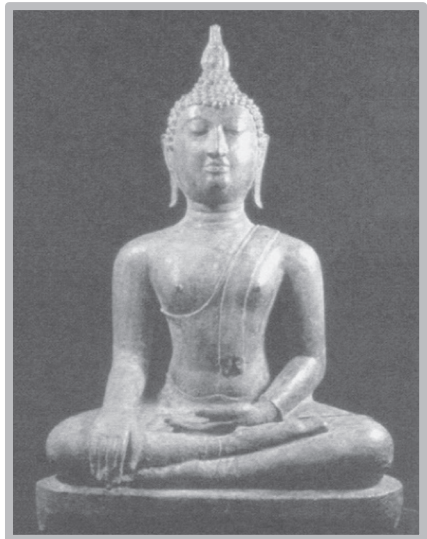
ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปปูนปั้นสุโขทัยรุ่นแรก พบภายในปราสาททองคักกลาง วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย

ภาพที่ ๓ เศียรพระพุทธรูปปูนปั้นสุโขทัยรุ่นแรก พบภายในเจดีย์สี่เหลี่ยม วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย

ภาพที่ ๔ พระพุทธรูปสุโขทัย หมอวัดวัดตระกวน จัดแสดงใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย

ภาพที่ ๕ พระพุทธรูปสุโขทัย หมอวัดวัดตระกวน จัดแสดงใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย

พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่

พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ เป็นพระพุทธรูปสุโขทัยที่ปรากฏมีอยู่ทั่วไป ลักษณะงดงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย กล่าวคือ พระรัศมีเป็นเปลว ขมวดพระเกศาเล็ก พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม (ตามแบบมหาบุรุษลักษณะจากอินเดีย) พระโอษฐ์อ้อมยิ้มเล็กน้อย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรยาวลงมาถึงพระนาภี ปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบ ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ สฐานเป็นหน้ากระดานเกื้อง ควรเกิดขึ้นในช่วงที่สุโขทัยปรับเปลี่ยนมาเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่รับมาจากลังกา ซึ่งอาจมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง หรือพญาเลอไทย แต่ไม่มีหลักฐานที่สามารถยืนยันแน่ชัดลงไปได้* พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ เป็นพระพุทธรูปในสายวิวัฒนาการที่รับมาจากศิลปะลังกา จึงสันนิษฐานในขั้นต้นว่า เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อคราวที่สุโขทัยเริ่มรับศาสนาพุทธแบบเถรวาทจากลังกา ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นแล้วประมาณต้นหรือกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙

หลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ได้รับอิทธิพลศิลปะลังกาในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ คือกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นพบที่เจดีย์สี่เหลี่ยม วัดพระพายหลวง ที่ถูกบูรณะทับอยู่ในจระนำขุ่มชั้นใน พบว่าเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบ พระพักตร์รูปไข่ พระรัศมีเป็นเปลวและชายสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี ที่สำคัญในจระนำขุ่มชั้นเดียวกันบางองค์ ยังเป็นพระพุทธรูปที่มีชายสังฆาฏิสั้นที่เป็นอิทธิพลของศิลปะปาละปรากฏอยู่ด้วย ได้มีการกำหนดอายุพระพุทธรูปกลุ่มนี้พร้อมกับกลุ่มเทวดาปูนปั้นประดับทั้งในส่วนของวิวัฒนาการเครื่องประดับ เครื่องทรงต่าง ๆ รวมทั้งวิวัฒนาการของจระนำขุ่ม

* สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย, หน้า ๒๖-๓๐.

ที่เปลี่ยนแปลงมาจากเขมรมาเมื่ออิทธิพลของศิลปะลังกา จึงทำให้กำหนดอายุได้ว่า น่าจะมีอยู่ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งควรเป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นของพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ได้^๕

พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่คงมีการสร้างอย่างสืบเนื่องในศิลปะสุโขทัยต่อมา ดังนั้นการกำหนดอายุให้แน่ชัดลงไปว่าจะเป็ญยุคใดสมัยใดนั้นค่อนข้างยาก เนื่องจากเป็นรูปแบบที่มีความแพร่หลายและสร้างสืบต่อกันมาตลอด

ตัวอย่างของพระพุทธรูปสุโขทัยระยะเวลาต่อมาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คือ พระพุทธรูปสำริดที่พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงหล่อขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นพระศรีศากยมุนีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงย้ายมาประดิษฐานในวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะพระวรกายที่แข็งแกร่งต่าง ประทับขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย พระวรกายสั้น บั้นพระองค์สูง ทรงครองอุตราสงค์ (จีวรสำหรับห่ม) ห่มเฉียง มีชายอุตราสงค์พาดพระอังสาซ้ายยาวถึงพระนาภีปลายเป็นรูปเขี้ยวตะขาบ อุษณิษะ (มงกุฎครอบหน้า) รูปมะนาวตัด มีรัศมีรูปเปลวอยู่ด้านบน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ศิลปะสุโขทัยบริสุทธิ์นั้น มีวิวัฒนาการขึ้นในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทย และเจริญถึงขีดสุดในรัชกาลนี้

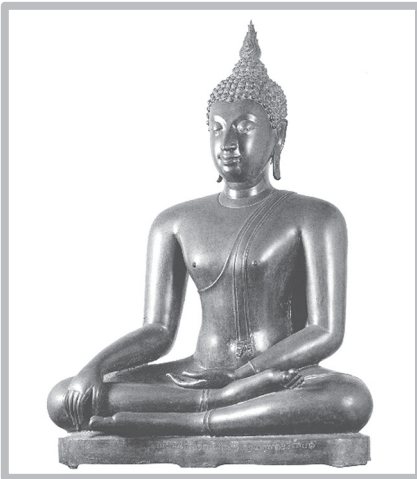
^๕ สันติ เล็กสุขุม. วัตถุปูนปั้นจากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙. เอกสารอัสสัมชัญฉบับเล่ม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙, หน้า ๒๐-๒๑.

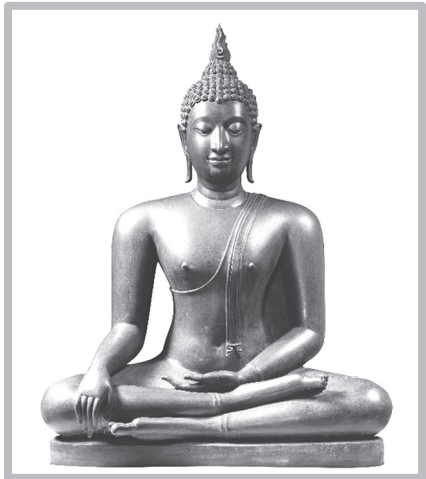
ภาพที่ ๖ พระพุทธรูปปูนปั้นสุโขทัย
หมวดใหญ่ จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย

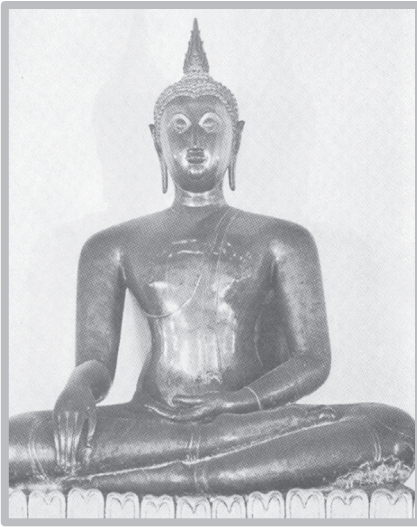
ภาพที่ ๗ พระศรีศากยมุนี ประดิษฐาน
ในวิหาร วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ
เดิมอยู่ที่วัดมหาธาตุ สุโขทัย

ภาพที่ ๘ พระพุทธรูปสุโขทัย หมวดใหญ่
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
รามคำแหง สุโขทัย

ภาพที่ ๙ พระพุทธรูปสุโขทัย หมวดใหญ่
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
รามคำแหง สุโขทัย

ภาพที่ ๑๐ พระพุทธรูปสุโขทัย
ที่วัดหงส์รัตนาราม ธนบุรี

ภายหลังที่สุโขทัยถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา พระพุทธรูปสุโขทัยได้วิวัฒนาการไปอย่างมาก โดยเน้นความอ่อนช้อย อันเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพยายามจะดำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นอิทธิพลจากศิลปะของกรุงศรีอยุธยา ดังเช่น พระพุทธรูปสุโขทัย (ภาพที่ ๑๐) ซึ่งปัจจุบันอยู่ที่วัดหงส์รัตนาราม ธนบุรี พระองค์ประทับสมาธิราบ ปางมารวิชัย พระหัตถ์เล็ก นิ้วพระหัตถ์เรียวยาว

ไม่เท่ากัน พระวรกายสมส่วน ทรงครองอุตราสงค์ห่มเฉียง มีชายอุตราสงค์แคบพาดพระอังสาซ้ายยาวจรดพระนาภี ปลายเป็นรูปเขี้ยวตะขาบ ทรงนุ่งอัตรवासที่มีขอบเส้น พระพักตร์รูปไข่ พระหนุเสี้ยม พระขนงโค้งเป็นเส้นนูน เม็ดพระศกเล็ก อุษณิษะรูปมะนาวตัดมีรัศมีเปลวเพลิงอยู่ด้านบน พระพุทธรูปองค์นี้มีจารึกว่า สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๖๕ และศิลปกรรมที่สร้างขึ้นหลังจาก พ.ศ.๑๙๘๑ อันเป็นปีที่สมเด็จพระรามาเมศวร พระโอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา ไปปกครองพิษณุโลกในฐานะเมืองลูกหลวง แม้จะดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัย แต่รสนิยมและความสุนทรีย์ทางศิลปะของอยุธยา ก็เข้ามาเจือปน จนในที่สุดก็ได้เจือจางหายไป กลายเป็นสกุลช่างท้องถิ่นหนึ่งของศิลปะสยาม^๗

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑-๒๐๓.

พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดพระพุทธรชินราช

พระพุทธรชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลกนั้น เป็นพระพุทธรูปสุโขทัยสกุลช่างเมืองพิษณุโลก จัดอยู่ในหมวดพระพุทธรชินราช เป็นพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีวิวัฒนาการจากพระศรีศากยมุนี^๘ ลักษณะโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับ

ภาพที่ ๑๑ พระพุทธรูปสุโขทัย
หมวดพระพุทธรชินราช
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

พระพุทธรูปสุโขทัยแบบหมวดใหญ่ แต่มีความอ่อนช้อยมากขึ้น มีส่วนที่แตกต่าง คือ พระพักตร์ค่อนข้างกลมและพระวรกายอวบอ้วนมากกว่า มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สกุลช่างนี้คงเกิดขึ้นในคราวที่พระมหาธรรมราชาลิไทยย้ายไปประทับที่พิษณุโลกในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือหลังกว่านั้น พร้อม ๆ กับพระพุทธรชินสีห์และพระศรีศากดา ที่วัดบวรนิเวศน์วิหารกรุงเทพฯ^๙ ดังนั้นจึงควรมีอายุในราวช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๐

พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดกำแพงเพชร

เมื่อแคว้นสุโขทัยทั้งหมดได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาอย่างเป็นทางการ เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งที่กรุงศรีอยุธยาส่งเจ้านายและขุนนางเข้ามาปกครอง ศิลปะอยุธยาจึงได้เข้ามา

^๘ พิริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๙-๑๘๕.

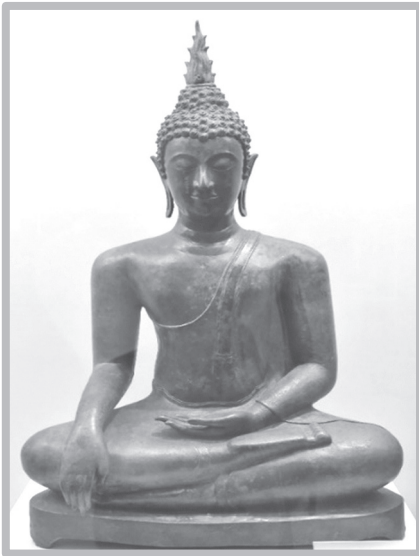
^๙ สุภัทรดิศ ดิศกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖.

ผสมผสานเกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัยอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากที่มีพระพุทธรูปสกุลช่างกำแพงเพชร หรือพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดกำแพงเพชรปรากฏขึ้นที่เมืองกำแพงเพชรในขณะนี้ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีอิทธิพลศิลปะอยุธยาเข้ามาอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีลักษณะต่างไปจากพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่เล็กน้อย คือ พระพักตร์เป็นรูปไข่ยาว พระนลาฏกว้าง พระหูเสียม ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลวสูงมาก พระขนงมีเส้นระหว่างขอบบนและขอบพระเนตร ป้ายเป็นแผ่นใหญ่ ๆ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้รับความนิยมมากในพระพุทธรูปสมัยอยุธยา ดังนั้น พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดกำแพงเพชร จึงควรมีอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพระพุทธรูปที่พบที่เมืองกำแพงเพชร โดยมีข้อเสนอความเห็นว่าคุณจัดพระพุทธรูปของเมืองกำแพงเพชรออกได้เป็น ๓ กลุ่มไปตามอิทธิพลที่ได้รับ ดังต่อไปนี้

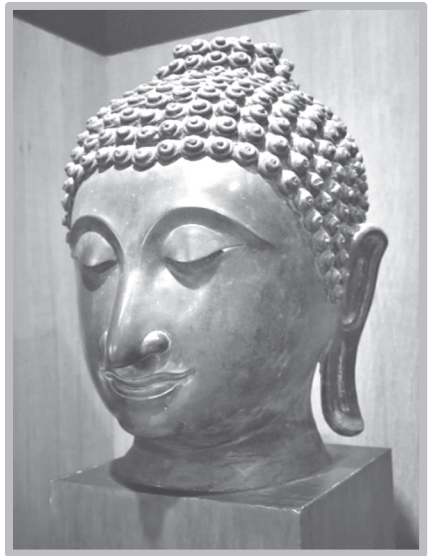
กลุ่มที่ ๑ อิทธิพลพระพุทธรูปหมวดใหญ่สมัยสุโขทัย (ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙-กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐) มีลักษณะเช่นเดียวกับพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ แต่ลักษณะย่อยที่สามารถแบ่งเป็นหมวดกำแพงเพชรได้ คือ พระนลาฏกว้าง พระหูเสียม พระพักตร์ยาวมาก ส่วนพระเศียร (ขมวดพระเกศา) สูง พระอุษณีษะสูง และรัศมีทรงสูงอย่างมาก จึงพบว่า พระพุทธรูปหมวดกำแพงเพชรนี้ ส่วนหนึ่งได้มีอิทธิพลของศิลปะอยุธยาเข้ามาผสม เช่น การทำพระขนงกับเส้นเปลือกพระเนตร ป้ายเป็นแผ่นโค้ง และพระโอษฐ์บางครั้งไม่หยักเป็นคลื่นแบบสุโขทัย แต่เป็นพระโอษฐ์ที่ยกริมพระโอษฐ์แบบอยุธยา

กลุ่มที่ ๒ อิทธิพลพระพุทธรูปล้านนา ได้แก่ กลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร น่าจะเป็นอิทธิพลจากการสร้างพระพุทธรูปหินศิลาแลงศิลปะล้านนา ที่นิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ซึ่งอาจลงมาในศิลปะสุโขทัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ แต่ที่เมืองกำแพงเพชรมีรูปแบบที่พัฒนาไปบ้างเล็กน้อย อาจอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑

กลุ่มที่ ๓ ศิลปะอยุธยาเมืองกำแพงเพชร นอกจากกลุ่มพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีอิทธิพลศิลปะอยุธยา เช่น ลักษณะของการทำพระขนงป้าย หรือลักษณะพระโอษฐ์ที่เป็นแบบอยุธยาแล้ว ยังได้พบกลุ่มพระพุทธรูปแบบอยุธยา ได้แก่ พระพุทธรูปแบบอุ้มทอกรุ่นที่ ๒ และแบบอุ้มทอกรุ่นที่ ๓ ซึ่งพระพุทธรูปอุ้มทอกรุ่นทั้งสองนี้ ปัจจุบันจัดไว้ในศิลปะอยุธยาตอนต้น คือ ช่วงต้นถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองกำแพงเพชรในสมัยอยุธยาในช่วงเวลาดังกล่าว^{๑๐}

ภาพที่ ๑๒ พระพุทธรูปสุโขทัย
หมวดกำแพงเพชร จัดแสดงใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

ภาพที่ ๑๓ เศียรพระพุทธรูปสุโขทัย
หมวดกำแพงเพชร จัดแสดงใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

^{๑๐} ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปกรรมโบราณ ในสุโขทัย ศรีสัตนาลัย กำแพงเพชร และพิษณุโลก. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๐, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

พระอัฐฐารส

พระอัฐฐารส คือ พระพุทธรูปประทับยืนขนาดใหญ่ ซึ่งมีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะสุโขทัย และเป็นที่ยอมรับสร้างกันทั่วไปในแคว้นสุโขทัย

“พระอัฐฐารส” แปลความหมายได้ว่า “พระสูง ๑๘ ศอก” เป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ปางประทานอภัย ศิลปะสุโขทัย ที่ปรากฏสร้างในสมัยสุโขทัยอย่างน้อยตั้งแต่รัชกาลพ่อขุนรามคำแหงหรือราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

“...กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐฐารส”^{๑๑} สันนิษฐานว่าคงหมายถึง พระอัฐฐารส ภายในวัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย และ “...ในกลางอรัญญิก มีพิหารอันถั่งมนใหญ่ สูงงามแก่กม มีพระอัฐฐารสอันถั่งลูกยืน...”^{๑๒} ก็คือพระอัฐฐารส ที่วัดสะพานหิน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ปางประทานอภัย สูง ๑๒.๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนเนินเขาสูงในเขตอรัญวาสี นอกเขตกำแพงเมืองสุโขทัยทางทิศตะวันตก ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงช้างเผือกชื่อ รุจาศรีเสด็จขึ้นไปบพระที่อรัญญิกในทุกวันช้างขึ้น ๑๕ ค่ำ และช้างแรม ๑๕ ค่ำ

คติความเชื่อเกี่ยวกับพระอัฐฐารส ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มรุตตวิลาสนิอรรถกภาพุทธวงศ์ ของประเทศศรีลังกา^{๑๓} ซึ่งมีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีความสูงเท่ากับ ๑๘ ศอก จึงมีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปสูงใหญ่อยู่ในสมัยไปลนนาอูวะ

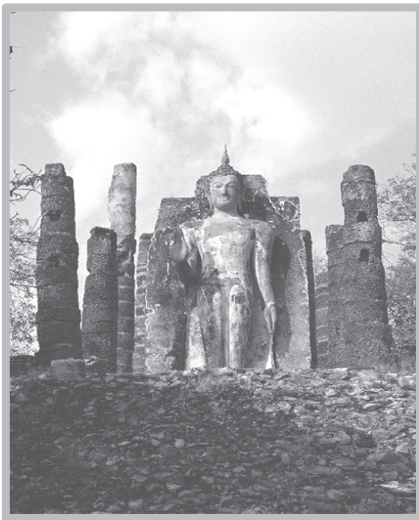
^{๑๑} กรมศิลปากร. **จารึกสมัยสุโขทัย**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ปลายสี่ร้อย, ๒๕๒๖, หน้า ๑๓.

^{๑๒} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๔.

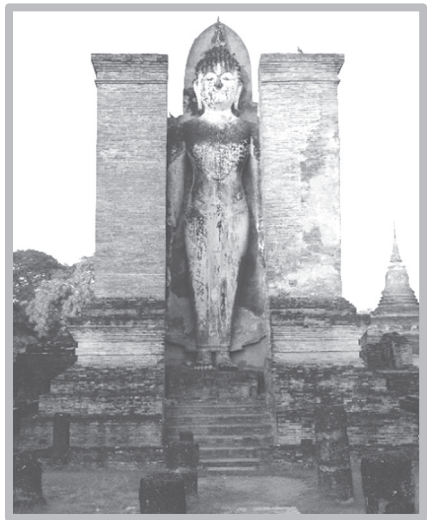
^{๑๓} บุญกร วชิระเกียรติชัย. **ศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องพระอัฐฐารสที่มีอิทธิพลต่องานพุทธศิลป์**, วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ประเทศศรีลังกา เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ดังตัวอย่างพระพุทธรูปที่อยู่ในวิหารลังกาดิลกประเทศศรีลังกา ดังนั้นการสร้างพระอัฐารสในสมัยสุโขทัยคงสร้างขึ้นตามคติของลังกาที่เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีความสูงเท่ากับ ๑๘ ศอก ดังนั้น พระอัฐารสในศิลปะสุโขทัย จึงเป็นพระพุทธรูปประทับยืนขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ใน “คันธกุฎี” ซึ่งเป็นอาคารผนังก่ออิฐทึบและหนา คล้ายมณฑปแต่มีขนาดแคบมาก ห้อมล้อมพระพุทธรูปปูนปั้น โดยผนังด้านหลังมีลักษณะค้ำยันองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ไว้ เช่นที่วัดสะพานหิน วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย วัดวิหารทอง และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก ฯลฯ เป็นต้น

ถ้ายึดถือตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ แล้ว พระอัฐารสจะเป็นพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีอายุอย่างน้อย ตั้งแต่รัชกาลพ่อขุนรามคำแหง เป็นต้นมา หรือปรากฏขึ้นในแคว้นสุโขทัยในระยะแรก ๆ โดยเฉพาะเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ภาพที่ ๑๔ พระอัฐารส วัดสะพานหิน
ในเขตอรัญญิก เมืองสุโขทัย

ภาพที่ ๑๕ พระอัฐารส
วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

ภาพที่ ๑๖ พระอัญญาสารต
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก

ภาพที่ ๑๗ พระอัญญาสารต
วัดวิหารทอง เมืองพิษณุโลก

พระพุทธรูปลีลา

พระพุทธรูปลีลา คือ พระพุทธรูปอิริยาบถเดิน กล่าวคือ ยกสันพระบาทข้างใดข้างหนึ่ง (สลับกับพระบาทที่เขย่ง) พระหัตถ์หนึ่งยกขึ้นกระทำอภัยมุทรา (ปางประทานอภัย) และพระหัตถ์อีกข้างหนึ่งปล่อยทิ้งลงตรงๆ ถือเป็นงานประติมากรรมที่เกิดขึ้นและเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะสุโขทัย กล่าวกันว่าเป็นงานประติมากรรมที่มีความงามทางด้านสุนทรียศาสตร์ เป็นความงามตามอุดมคติอย่างแท้จริงของช่างสุโขทัย

ที่มาของพระพุทธรูปลีลาสุโขทัยเป็นที่ยอมรับกันในแวดวงวิชาการว่ามาจากพระพุทธรูประวัตติอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ ซึ่งมีเรื่องราวว่า ภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

เป็นเวลาสามเดือนแล้ว พระพุทธรองค์จึงเสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ โดยพระอินทร์ได้เนรมิตบันไดสามบันได คือ บันไดแก้ว บันไดทอง และบันไดเงิน พระพุทธรองค์เสด็จในลักษณะย่างก้าวลงมาตามบันไดแก้วซึ่งอยู่ตรงกลาง โดยมีพระอินทร์ลงมาตามบันไดทอง และพระพรหมลงมาตามบันไดเงิน มีเหล่าเทวดาลงมาส่งเสด็จพระอินทร์กับพระพรหมกั้นฉัตรหรือกลดให้กับพระพุทธรองค์ ด้วยเหตุนี้ ปางเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ จึงเป็นภาพเล่าเรื่องที่มักนิยมสร้างในงานประติมากรรมปูนปั้นประดับศาสนสถาน ดังนั้น เมื่อต้องการแสดงปางนี้ในงานประติมากรรมลอยตัว และตัดภาพประกอบออกไป แสดงเฉพาะพระพุทธรูปในขณะทรงพระดำเนินองค์เดียว จึงกลายเป็นพระพุทธรูปลีลา

ตัวอย่างพระพุทธรูปลีลาในงานปูนปั้น เช่นที่วัดตระพังทองกลาง และวัดตึก เมืองสุโขทัย นอกจากนี้ ยังทำเป็นพระอดีตพุทธเจ้าปางลีลา ปรางค์รอบ ๆ รอยพระพุทธรูปที่วัดเสด็จ เมืองกำแพงเพชร และสร้างพระสาวกลีลาประดับฐานไพทีรอบเจดีย์ประธาน วัดมหาธาตุ สุโขทัย และยังมีพระสาวกลีลาประดับรอบก้านฉัตรของเจดีย์ทรงระฆังในสมัยสุโขทัยอีกด้วย รวมทั้งพระลีลาปูนปั้นขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นหนึ่งในพระสี่อิริยาบถด้วย ส่วนประติมากรรมลอยตัวพระพุทธรูปสำริดลีลา มีตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปลีลาที่ระเบียงวัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพฯ เป็นต้น

พระพุทธรูปลีลาศิลปะสุโขทัยคงได้รับอิทธิพลจากศิลปะลังกา ทั้งนี้พระพุทธรูปลีลาที่มีปรากฏมาแล้วในศิลปะลังกา เช่นในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารเหนือหรือติวังกะ สมัยโปลนนารูวะ ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งพระพุทธรูปปูนปั้นลีลาเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ที่วัดตระพังทองกลาง มีลักษณะรูปแบบและการวางองค์ประกอบภาพใกล้เคียงกันอย่างมากกับในศิลปะลังกา

พระพุทธรูปลีลาเท่าที่มีหลักฐานเป็นจารึกปรากฏหลักฐานอย่างแน่ชัด ได้แก่ พระพุทธรูปลีลาจำนวน ๓ องค์ ที่สร้างขึ้นที่จังหวัดน่านใน พ.ศ.๑๙๖๙ ได้แก่ พระพุทธรูปลีลาที่วัดช้างค้ำและวัดพญาภู จังหวัดน่าน องค์พระพุทธรูป

สร้างขึ้นในรูปแบบของพระพุทธรูปสุโขทัย พระวรกายล่ำสัน พระอังกว้าง พระกรขาที่งอทอดลง พระหัตถ์ซ้ายปางประทานอภัยที่หน้าพระอุระ นิ้วพระหัตถ์เรียวยาวไม่เท่ากัน ครองอุตราสงค์ห่มเฉียง มีชายอุตราสงค์แคบพาดพระอังสา ซ้ายขวายาวจรดพระนาภีมียปลายเป็นรูปเขี้ยวตะขาบ ทรงนุ่งอัตรवासกที่มีขอบสองเส้น พระพักตร์รูปไข่ พระหนุเสี่ยม ปลายพระกรรณตวัดออก เม็ดพระศกเล็ก อุษณิษะรูปมะนาวตัดมีรัศมีเปลวเพลิงอยู่ด้านบน^{๑๔}

การกำหนดอายุของพระพุทธรูปลีลาสุโขทัย น่าจะเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และแพร่หลายอย่างมากในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙-กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และมีข้อน่าสังเกต คือ พระพุทธรูปลีลาที่มีลักษณะทางศิลปกรรมแบบเดียวกับพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ และเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะสุโขทัยที่พบแพร่หลาย ดังนั้นจึงควรเกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน

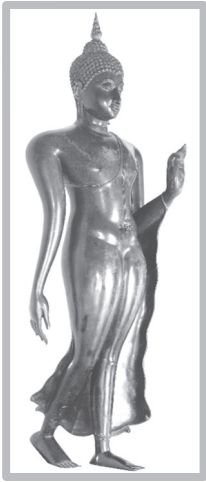

ภาพที่ ๑๔ ภาพเกาปูนปั้นประดับผนัง
มณฑป วัดตระพังทองกลาง
เมืองสุโขทัย

ภาพที่ ๑๕ พระพุทธรูปลีลาก่ออิฐสอปูนปั้น
ขนาดใหญ่ มณฑปพระสี่อิริยาบถ
วัดเชตุพน เมืองสุโขทัย

^{๑๔} พิริยะ ไกรฤกษ์. **เรื่องเดิม**, หน้า ๒๐๑-๒๐๓.

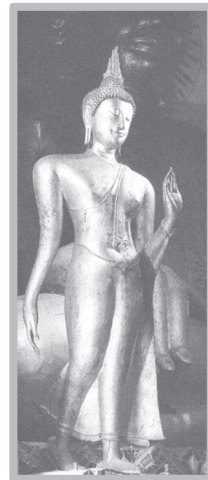
ภาพที่ ๒๐ พระพุทธรูปลีลาสัมฤทธิ์
ที่ระเบียงวัดเบญจมบพิตร
กรุงเทพฯ

ภาพที่ ๒๑ พระพุทธรูปลีลาสัมฤทธิ์
ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง
สุโขทัย

ภาพที่ ๒๒ พระพุทธรูปลีลาสัมฤทธิ์
ที่ระเบียงวัดเบญจมบพิตร
กรุงเทพฯ

ภาพที่ ๒๓ พระพุทธรูปลีลาสัมฤทธิ์
ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง
สุโขทัย

พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ

พระพุทธรูปที่มีรูปแบบเฉพาะแสดงเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัยอีกรูปแบบคือ “พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ” อันหมายถึง กลุ่มพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สร้างรวมกัน ตั้งอยู่บนแกนหันหลังชนกัน มีลักษณะเป็นเอกเทศ ประกอบด้วยอิริยาบถ เดิน ยืนนั่ง และนอน อยู่ในวิหารหลังเดียวกัน คติการสร้างพระพุทธรูปสี่อิริยาบถนั้นสร้างขึ้นตามคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ซึ่งส่วนหนึ่งของคัมภีร์นี้ได้กล่าวถึง กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการใช้สติพิจารณาดูกายเป็นอารมณ์ มีใจความสำคัญตอนหนึ่งกล่าวว่

หนึ่ง ภิกษุเมื่อเดินอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “เราเดินอยู่” สอง เมื่อเรายืนอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “เรายืนอยู่” สาม เมื่อเรานั่งอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “เรานั่งอยู่” สี่ เมื่อเรานอนอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า “เรานอนอยู่”

ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปสี่อิริยาบถที่ปรากฏที่วัดพระเชตุพน เมืองสุโขทัย และวัดพระสี่อิริยาบถ เมืองกำแพงเพชร ควรจะเกี่ยวข้องกับคัมภีร์และสอดคล้องกับพระภิกษุฝ่ายอรัญญวาสี^{๑๕}

สำหรับพระพุทธรูปในมณฑลที่วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย ซึ่งภายในประดิษฐานพระยืนสององค์เป็นพระปางลีลาและพระพุทธรูปนั่งอีกสององค์ ส่วนพระนอนได้มาก่อสร้างไว้หน้ามณฑล ส่วนพระพุทธรูปในมณฑลวัดพระนอนเมืองกำแพงเพชรนั้นภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเพียงสองอิริยาบถ คือพระนอน และพระนั่ง (สามองค์ นั่งเรียงเป็นแถวเดียวกัน) บางครั้งก็อาจเรียกรวมไปว่าเป็น พระสี่อิริยาบถ เหมือนกัน

^{๑๕} สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. “กลุ่มพระพุทธรูปสี่อิริยาบถในศิลปะสุโขทัย : ความหมายทางพุทธศาสนา บางประการ” วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๓๐) หน้า ๖๐-๗๐.

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสี่อิริยาบถดังกล่าวเหล่านี้ มีลักษณะทางศิลปกรรมแบบเดียวกับพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ และพระพุทธรูปลีลาเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะสุโขทัยที่พบแพร่หลาย จึงควรเกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกัน

ภาพที่ ๒๔ พระสี่อิริยาบถ วัดพระสี่อิริยาบถ ในอรัญญิก เมืองกำแพงเพชร

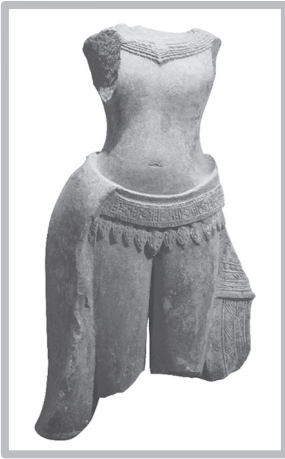
ภาพที่ ๒๕ พระสี่อิริยาบถ วัดเชตุพน เมืองสุโขทัย

เทวรูปสุโขทัย

เทวรูปถือเป็นงานประติมากรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะสุโขทัยอีกอย่างหนึ่ง ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูในแคว้นสุโขทัยคงเป็นวัฒนธรรมผสมผสานที่สืบทอดมาแต่โบราณ แม้ว่าในสมัยสุโขทัยจะมีการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น แต่ก็ยังต้องมีศาสนสถานพราหมณ์และการหล่อเทวรูปด้วย เพราะเหตุว่า ในสมัยโบราณนั้นพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงนับถือพุทธศาสนา จำต้องอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์เพื่อประกอบราชพิธีต่าง ๆ และเพื่อการปกครองประเทศ เช่นเกี่ยวกับการตัดสินอรรถคดี เพราะพราหมณ์เป็นผู้รักษาคัมภีร์ธรรมศาสตร์^{๑๖}

ในสมัยสุโขทัยยุคต้น เมืองสุโขทัยมีปราสาทสามองค์ของวัดพระพายหลวง เป็นศูนย์กลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ศาสนาหลักของเมืองสุโขทัยระยะนี้ นับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน แต่ที่นอกเมืองด้านทิศใต้ได้ปรากฏพบเทวสถานในศาสนาพราหมณ์ คือ ศาลตาผาแดง และวัดศรีสวาย ซึ่งเมื่อแรกสร้างนั้น ศาลตาผาแดง และวัดศรีสวาย เป็นเทวสถาน ทั้งนี้ได้พบประติมากรรมสลักรูปเทวรูปเทวดาและเทวสตรี จำนวน ๖ องค์ ที่ศาลตาผาแดง มีทั้งขนาดเท่าคนและเล็กกว่า แต่ทั้งหมดมีสภาพชำรุด (เคี้ยวและกรหักหาย) โดยมีลักษณะเป็นศิลปะเขมรแบบนครวัดและสืบทอดมาในศิลปะชายน ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ต่อมาภายหลังเมืองสุโขทัยได้ขยายเมืองมาทางทิศใต้สร้างกำแพงเมืองสุโขทัยใหม่ขึ้น ศาลตาผาแดง และวัดศรีสวาย จึงกลายเป็นศาสนสถานในเมือง และได้รับการดัดแปลงให้เป็นวัดเนื่องในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

^{๑๖} สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย, หน้า ๒๘.

ภาพที่ ๒๖ ชิ้นส่วนของเทวสตรีสุโขทัยชำรุด
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร

ภาพที่ ๒๗ เทวสตรีชำรุด
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนคร

ในสมัยสุโขทัยยุครุ่งเรือง เทวรูปที่ปรากฏโดยทั่วไปจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีพระพักตร์เหมือนกับพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่ คือเป็นวงรูปไข่ พระพักตร์อ้อมเอิบ อมยิ้ม แสดงความเมตตากรุณา มีที่ท่าและลีลาอันอ่อนโยน ผิดกับลักษณะตามคัมภีร์หรือตามความเชื่อที่ว่า จะต้องมึลลักษณะเข้มแข็งบึกบึน หรือแข็งกร้าว^{๑๗} ส่วนใหญ่หล่อด้วยสัมฤทธิ์ขนาดเท่าคนจริง หรือใหญ่ยิ่งกว่า ที่เป็นขนาดเล็กก็มีบ้าง แต่เทวรูปสัมฤทธิ์เหล่านี้จะต่างกันก็แต่ทรงศิวารมณ์ เครื่องประดับ และเครื่องแต่งองค์ที่ผิดแปลกกันไปเท่านั้น

จากการศึกษาเทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย ของศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราวดี ดิศกุล จากเทวรูปสัมฤทธิ์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร และ

^{๑๗} เสนอ นิลเดช. ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗) หน้า ๖๖.

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย รวมทั้งสิ้น ๑๓ องค์ ผลของการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปเทวรูปจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่อายุของเทวรูปสุโขทัยนั้น จะสะท้อนให้เห็นได้จากทรงศิราภรณ์ เครื่องประดับ และเครื่องแต่งองค์ ซึ่งเป็นวิวัฒนาการที่มีความแตกต่างกันไปตามช่วงเวลา

กล่าวคือ เทวรูปสุโขทัยโดยทั่วไปทั้งหมดล้วนสวมมงกุฏ โดยสวมลงไบบนเศียร ด้านหลังยาวลงจรดท้ายทอย แต่บางครั้งแผ่นเบื้องหลังนั้นก็จะเป็นช่องปล่อยให้มวยพระเกศาสอดออกมาได้ เบื้องบนพระเศียรเป็นมวยผมสูงขึ้นไป ซึ่งบางครั้งก็มี และบางครั้งก็ไม่มีเครื่องประดับครอบ

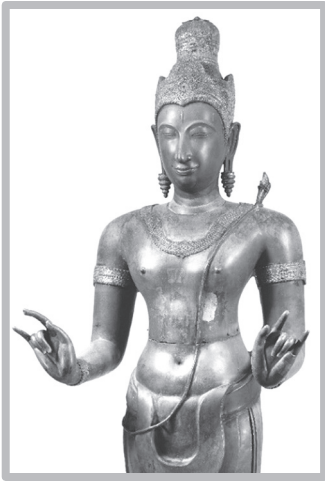
ผ้าทรงของเทวรูปสัมฤทธิ์ ทรงผ้าสองผืน ผืนแรกทรงผ้าคล้ายผ้าใสร่องพันรอบองค์ และผ้าอีกผืนหนึ่งใช้เป็นเครื่องตกแต่งทางด้านหน้า คือ ด้านบนเหน็บเป็นชายพก ห้อยออกมาหน้าสายรัดองค์ และส่วนที่เหลือทำเป็นริ้วคลุมอยู่ทางด้านหน้า นอกจากนี้ ยังมีชายผ้าซ้อนกันอยู่ทางด้านหลังผ้าทรงได้สายรัดองค์คือ ส่วนชายผ้าด้านหลังนี้อาจวิวัฒนาการมาจากชายกระเบน ซึ่งในไม่ช้าก็กลายเป็นลวดลายเครื่องประดับไป เทวรูปสุโขทัยส่วนใหญ่ทรงคาดสายรัดองค์ทำด้วยผ้า มีชายห้อยลงทางด้านหน้าทั้งสองข้าง แม้เมื่อบางองค์หันมาคาดสายรัดองค์ที่ทำด้วยเพชรพลอยแล้ว แต่ชายสายรัดองค์ผ้าแต่เดิมทั้งสองชายก็ยังอยู่^{๑๔}

ตัวอย่างของประติมากรรมเทวรูปสุโขทัยยุครุ่งเรือง คือ พระอิศวรและพระนารายณ์ที่พระมหารธรรมราชาลิไทยทรงสร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๘๐๒ เพื่อนำไปประดิษฐานในหอเทวาลัยมหาเกษตรในป่ามะม่วง ที่เมืองสุโขทัย เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของพวกดาบสและพราหมณ์ทั้งหลาย หลังจากที่พระองค์ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยเป็นเวลานาน ๑๒ ปี รูปพระอิศวร

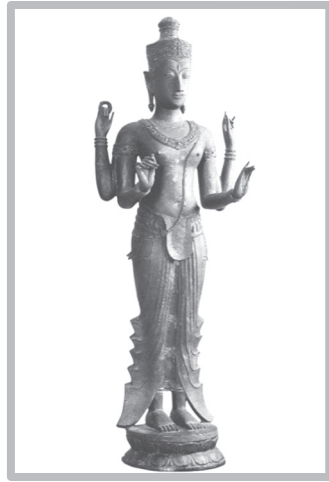
^{๑๔} ภัทรดิศ ดิศกุล. **เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗) หน้า ๗-๒๖.

และพระนารายณ์ตามที่กล่าวนี้ เชื่อกันว่าตรงกับเทวรูปสัมฤทธิ์ที่ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เป็นเทวรูปที่มีขนาดใหญ่ คือ พระอิศวร สูง ๓.๐๘ เมตร และพระนารายณ์ สูง ๒.๖๗ เมตร เทวรูปทั้งสององค์นี้ มีลักษณะให้เคียงกันมาก กล่าวคือ พระพักตร์รูปไข่ พระขนงแยกออกจากกันและไม่เป็นเส้นนูน พระเนตรรียาว พระนาสิกงุ้ม แยมพระศรवलเล็กน้อย พระหนูกลม พระวรกายอวบอ้วน บั้นพระองค์สูง พระอุระกว้าง ทรงพระภูษายาว และมีผ้าอีกผืนหนึ่งเหน็บเป็นชายพกห้อยออกมาทางด้านหน้าของสายรัดประคด และทิ้งชายทั้งสองข้าง

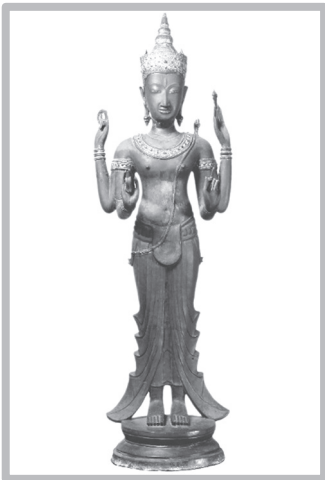
ตัวอย่างเทวรูปสัมฤทธิ์สุโขทัยสมัยหลังที่มีอายุแน่นอน ได้แก่ พระอิศวรสัมฤทธิ์ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เจ้าเมืองกำแพงเพชร สร้างขึ้นใน พ.ศ.๒๐๕๓ เทวรูปองค์นี้ พระกรทั้งสองข้างอยู่ในระดับพระโสณี เดิมอาจจะทรงถืออาวุธซึ่งปัจจุบันได้หลุดหายไป ทรงพระภูษาใจสั้นจีบเป็นริ้ว คาดบั้นเหน็บซึ่งประดับด้วยพวงอุษะ แล้วชักขอบพระภูษาด้านบนให้แผ่ออกเป็นรูปสามเหลี่ยม มีห้อยหน้าสองชั้น ประดับด้วยลายดอกดาวกระจาย สวมผ้าอีกผืนหนึ่งซึ่งคล้ายกับสุวรรณกัระถอบ ปีกเป็นลายดอกดาวกระจายอยู่ในกรอบลายกลีบบัว พระพักตร์เหลี่ยม ทรงไว้พระทวารุฎีรูปสามเหลี่ยม พระขนงติดต่อกันเป็นเส้นตรง เชื่อมกับสันพระนาสิก พระเนตรเบิกโต และมีพระเนตรที่สามกลางพระนลาฏ ปลายพระเนตรเรียว พระโอษฐ์หนา เกลาพระเศกตักเป็นทรงชฎามกุฎรูปทรงกระบอก มีอุณาโลมทางด้านหน้า มีไรพระศก ทรงสวมกระบังหน้าและกรองศอกที่ประดับด้วยสายประจ๋ายามและลายดอกดาวกระจาย พร้อมกับมีนาคเป็นสายขั้ญญิตวิวดและพาหุรัด นอกจากนี้ยังมีสวมทองพระกร ทองพระบาทและอ้ามรงค์ทุกนิ้ว พระหัตถ์ เป็นเครื่องประดับพระวรกายอีกด้วย การหล่อเทวรูปขนาดใหญ่ที่เมืองกำแพงเพชรดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ในระหว่าง พ.ศ.๒๐๕๓-๒๐๘๑ เป็นช่วงเวลาที่กำแพงเพชรเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง และได้สร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ขึ้นในทางทิศเหนือของเมือง

ภาพที่ ๒๘ พระอิศวรสัมฤทธิ์
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๒๙ พระทริหระสัมฤทธิ์
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๓๐ พระทริหระสัมฤทธิ์
จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๓๑ พระอิศวรสัมฤทธิ์
กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จัดแสดงใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

๐ บทสรุป

ประติมากรรมสุโขทัยมีความสำคัญ น่าสนใจ และหลากหลาย เนื่องจาก
แคว้นสุโขทัยมีการนับถือทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ จึงปรากฏ
ประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา อาทิ พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดต่าง ๆ
พระพุทธรูปลีลา พระพุทธรูปสี่อิริยาบถ พระอัฐสุรัส และ เทวรูปเนื่องในศาสนา
พราหมณ์ ซึ่งงานประติมากรรมเหล่านี้มีรูปแบบทางศิลปกรรมที่โดดเด่นที่เป็น
เอกลักษณ์ของสุโขทัยอย่างแท้จริง.

๒ เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (๒๕๒๖). **จารึกสมัยสุโขทัย**. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๐๐ ปี ลายสือไทย. มปท.

คณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร. (๒๕๑๒).

รายงานการสำรวจและขุดแต่งบูรณะโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าสุโขทัย พ.ศ.๒๕๐๘-๒๕๑๒. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.

บุญยกกร วชิระเธียรชัย. (๒๕๕๔). **ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อเรื่องพระอัฐาราสที่มีอิทธิพลต่องานพุทธศิลป์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พิริยะ ไกรฤกษ์. (๒๕๒๘). **ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (๒๕๖๐). **ศิลปกรรมโบราณในสุโขทัย ศรีสุชนาลัย กำแพงเพชร และพิษณุโลก**. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เสนอ นิลเดชะ. (๒๕๓๗). **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สินชัย กระบวนแสง. (๒๕๒๐). **ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สันติ เล็กสุขุม. (๒๕๒๙). **วัดอุปุ่นขึ้นจากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ.๒๕๒๘-๒๕๒๙**. เอกสารอัดสำเนาเย็บเล่ม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. ม.จ.. (๒๕๒๘). **ศิลปะในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

_____. (๒๕๔๗). **เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. ม.ร.ว.. (๒๕๓๐). **กลุ่มพระพุทธรูปสี่อริยาบถในศิลปะสุโขทัย : ความหมายทางพุทธศาสนาบางประการ**. เมืองโบราณ. ๑๓ (๓). ๖๐-๗๐.

แนะนำผู้เขียน

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล

หน่วยงานสังกัด : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

E-mail : suraphondk@gmail.com

ดร.อัญชลี กีบبینส์

หน่วยงานสังกัด : นักวิชาการอิสระ

E-mail : thegibbins@gmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสภิตา ถาวร

หน่วยงานสังกัด : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

E-mail : jinsopita@gmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร คำยอด

หน่วยงานสังกัด : มหาวิทยาลัยแม่โจ้

E-mail : sunthoth_030@gmail.com

อาจารย์ภูเดช แสนสา

หน่วยงานสังกัด : มหาวิทยาลัยพิษณุโลก

E-mail : phoobate1116@gmail.com

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รศ.ดร.วัฒนชัย	หมั่นยิ่ง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รศ.ดร.สีปศักดิ์	แสนยาเกียรติคุณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ทิพวรรณ	ทั้งมั่งมี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ฉลองเดช	คุณานุมาด	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ภิญญพันธ์	พจนะลาวัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
รศ.เรณู	วิชาศิลป์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.เมธี เมธาสิทธิ	สุขสำเร็จ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ.ดร.กังวล	คัชชีมา	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ปรีตต์	สายสี	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ.ดร.ขวัญใจ	กิจชาลารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ลมูล	จันทร์หอม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.รณชิต	แมนมาลัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ประสิทธิ์	เลียวสิริพงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.ธรรต	ศรีรัตนบัลล์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.ภักดีกุล	รัตนา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.จิรัฏฐิติ	สันติยะศ	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
อาจารย์ ดร.สรารุช	รุปีน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.ชัยพงษ์	สำเนียง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.ประภาศิริ	ศรีภมร	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.พินทอง	ดอกไม้แก้ว	ข้าราชการบำนาญ
อาจารย์ ดร.ดิเรก	อินจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

อาจารย์ชัยวัฒน์	เสาทอง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อาจารย์ลักษมณ์	บุญเรือง	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม
อาจารย์พิสุทธิลักษณ์	บุญโต	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์วิชา	มาแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ณัฐพงษ์	ปัญญาบุรี	นักวิชาการอิสระ

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสาร “ช่วงฉาย”

๑. วัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์วารสาร

๑.๑ เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ในสาขาวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา อักษรศาสตร์ ภาษาวรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

๑.๒ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านผลงานวิจัยและผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑.๓ เพื่อส่งเสริมให้อาจารย์ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์บูรณาการ และต่อยอดองค์ความรู้ในการสร้างคุณค่าแก่ชุมชน

๒. ข้อตกลงเบื้องต้น

๒.๑ บทความทุกบทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ๒ ท่าน ในลักษณะ Double blinded Review โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบว่าคุณเขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่ทราบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร ทั้งนี้ การพิจารณารับบทความเพื่อลงตีพิมพ์หรือไม่ได้ตีพิมพ์ อยู่ที่ดุลพินิจของบรรณาธิการ ซึ่งถือเป็นอันสิ้นสุด

๒.๒ บทความ ข้อความ ภาพประกอบ และตารางข้อมูลต่างๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงฉาย” เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่ใช้ความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร “ช่วงฉาย” โดยถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

๒.๓ บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามีกรณีตีพิมพ์ซ้ำซ้อนกัน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว และจะไม่ได้รับการพิจารณาให้ลงตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงผลญา” อีกต่อไป

๒.๔ ผู้เขียนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบและนโยบายของวารสาร “ช่วงผลญา” อย่างเคร่งครัด หากไม่ยินยอมแก้ไขหรือไม่ดำเนินการตามคำแนะนำบรรณาธิการมีสิทธิ์ที่จะไม่รับตีพิมพ์บทความอีกต่อไป

๒.๕ บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ส่งคืนผู้เขียน

๓. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

๓.๑ บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบและมีความมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการหรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น มีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิสูจน์วิเคราะห์ตีความ และสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

๓.๒ บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นการเขียนทางวิชาการ ซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน และการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวต้องถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ ซึ่งจะเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่างๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนได้แสดงทัศนะทางวิชาการของตนไว้อย่างชัดเจนด้วย

๔. การพิจารณาบทความ

๔.๑ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้ส่งบทความทราบ เมื่อได้รับบทความเรียบร้อยแล้วสมบูรณ์ทางระบบ Thaijo

๔.๒ กองบรรณาธิการจะตรวจสอบหัวข้อและเนื้อหาของบทความ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และประเภทของบทความ ตลอดจนรูปแบบการจัดพิมพ์บทความ การอ้างอิง และไบบลิโอกราฟี หากไม่ครบถ้วน กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่ไม่รับตีพิมพ์บทความดังกล่าว

๔.๓ กรณีที่กองบรรณาธิการพิจารณาเห็นควรรับบทความไว้ พิจารณาตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะดำเนินการส่งบทความเพื่อทำการกลั่นกรองในขั้นตอนต่อไป ด้วยการส่งบทความให้กับผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องตรวจสอบคุณภาพของบทความว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสมจะลงตีพิมพ์หรือไม่ ในลักษณะ Double blinded Review โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่ทราบว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร

๔.๔ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณากลับกรองบทความแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะตัดสินใจโดยอิงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิว่าบทความควรจะนำลงตีพิมพ์หรือไม่ หรือเห็นควรที่จะส่งให้ผู้เขียนนำกลับไปแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุติก่อน และนำส่งบทความดังกล่าวกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง หรือปฏิเสธการลงตีพิมพ์ ทั้งนี้ ผู้เขียนจะต้องแก้ไขบทความตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใน ๑๕ วัน หลังจากได้รับบทความพร้อมคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุติกลับคืน

๔.๕ กองบรรณาธิการจะนำบทความที่ผ่านการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ต่อไป

๔.๖ ผู้เขียนจะได้รับวารสาร “ช่วงผลึก” จำนวน ๓ เล่ม เป็นการตอบแทน

๕. การจัดเตรียมบทความ

บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เสนอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงผลญา” จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น ทั้งนี้ บทความดังกล่าวจะต้องพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word โดยมีความยาวของบทความไม่เกิน ๒๐ หน้า (นับรวมรูปภาพ ตาราง แผนภูมิ เอกสารอ้างอิง) ลงในกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว ด้วยรูปแบบอักษร TH SarabunPSK เท่านั้น ทั้งนี้ บทความจะต้องประกอบด้วย ส่วนต่าง ๆ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๕.๑ บทความวิจัย

๕.๑.๑ ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุล สังกัด (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) และอีเมลล์

๕.๑.๒ บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ)
บทคัดย่อความยาว ๒๐๐-๒๕๐ คำ คำสำคัญไม่เกิน ๔ คำ

๕.๑.๓ บทนำ

๕.๑.๔ วัตถุประสงค์การวิจัย

๕.๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

๕.๑.๖ ผลการวิจัย

๕.๑.๗ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๘ อภิปรายผล

๕.๑.๙ ข้อเสนอแนะการวิจัย (ถ้ามี)

๕.๑.๑๐ เอกสารอ้างอิง (ดำเนินการตามที่กำหนดในระเบียบนี้)

๕.๒ บทความวิชาการ

๕.๒.๑ ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุล สังกัด (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) และอีเมลล์

๕.๒.๒ บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ)

บทคัดย่อความยาว ๒๐๐-๒๕๐ คำ คำสำคัญไม่เกิน ๔ คำ

๕.๒.๓ บทนำ

๕.๒.๔ เนื้อหาควรมีจัดโครงสร้างของเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ โดยจัดลำดับให้เหมาะสม และการนำเสนอเนื้อหาควรมีความต่อเนื่องกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจในสาระนั้นอย่างง่าย

๕.๒.๕ บทสรุป

๕.๒.๖ เอกสารอ้างอิง (ดำเนินการตามที่กำหนดในระเบียบนี้)

๕.๓ ข้อกำหนดในการจัดเตรียมบทความ

๕.๓.๑ ใช้อักษร TH SarabunPSK พิมพ์บทกระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว

๕.๓.๒ ตั้งค่าน้ำกระดาษ โดยมีระยะห่างจากขอบกระดาษ ทั้งด้านบน ๑.๒๕ นิ้ว ด้านล่าง ๑.๐ นิ้ว ด้านซ้าย ๑.๒๕ นิ้ว และด้านขวา ๑.๐ นิ้ว และมีระยะห่างระหว่างบรรทัด เท่ากับหนึ่งช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

๕.๓.๓ การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามลำดับความสำคัญของหัวข้อ ดังนี้

ก. การลำดับหัวข้อให้ใช้ระบบตัวเลขกำกับ ตามด้วย เครื่องหมายฟุตสตอป (.) หลังตัวเลข และเว้น 2 ช่วงตัวอักษร ก่อนเริ่มคำหรือข้อความต่อไป ดังนี้ ๑.//.....

ข. การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามลำดับความสำคัญของหัวข้อ ดังต่อไปนี้

หัวข้อใหญ่ ให้วางชิดขอบหน้า ซึ่งหัวข้อใหญ่ จะไม่ได้ตัวเลขกำกับ และคำอธิบายของหัวข้อใหญ่ให้ขึ้นบรรทัดใหม่ โดยย่อหน้า ๑.๕๐ เซนติเมตร และเว้นบรรทัด ๑ ช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

หัวข้อรอง ให้เริ่มอักษรตัวแรกของหัวข้อใหญ่ หรือเลขกำกับหัวข้อ โดยเว้นจากขอบกระดาษ ๑.๕๐ เซนติเมตร และคำอธิบายของหัวข้อรองจะอยู่ในบรรทัดเดียวกัน หรือจะขึ้นย่อหน้าใหม่ก็ได้ ตามความเหมาะสม กรณีที่หัวข้อรองไม่มีตัวเลขกำกับหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อย่อยหรือเลขกำกับหัวข้อย่อย โดยให้อักษรตัวแรกตรงกับหัวข้อรอง

หัวข้อย่อย กรณีที่หัวข้อรองมีเลขกำกับหน้าหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อหรือเลขกำกับของหัวข้อย่อยที่อักษรตัวแรกของหัวข้อรอง ทั้งนี้ หัวข้อย่อยควรใช้การย่อหน้าในระบบเดียวกัน และไม่ควรมีหัวข้อย่อยมากเกินไป ดังต่อไปนี้

- ๑. // .....
- ๑.๑ // .....
- ๑.๑.๑ // .....

๕.๓.๔ คำอธิบายในแต่ละหัวข้อ หากขึ้นย่อหน้าใหม่ให้ย่อหน้าตรงกับอักษรตัวแรกของหัวข้อนั้นๆ ส่วนข้อความในบรรทัดต่อมาให้ชิดขอบหน้าตามปกติ

๕.๓.๕ การใช้เครื่องหมายวรรคตอน : เครื่องหมายจุลภาค (,) ทวิภาค (:) และอัฒภาค (;) ให้พิมพ์ต่อเนื่องกับอักษรตัวหน้า และเว้น ๑ ช่วงตัวอักษรก่อนข้อความต่อไป เช่น (ยุพิน เข้มมุกด์, ๒๕๕๙, ๑๕-๑๙)

๕.๓.๖ หมายเลขหน้า ให้ใส่ไว้ตำแหน่งด้านบนขวา ตั้งแต่ต้นจนจบบทความ

๕.๓.๗ รายละเอียดในต้นฉบับ ให้พิมพ์ตามข้อกำหนดดังต่อไปนี้

๑. ชื่อเรื่อง (Title)

– ภาษาไทย ขนาด ๑๘ point, ตัวหนา และกึ่งกลางหน้ากระดาษ

– ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรพิมพ์ใหญ่) ขนาด ๑๘ point, ตัวหนา และกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๒. ชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน (ทุกคน)

– ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย (ตัวหนา) ภาษาอังกฤษ (ตัวธรรมดา) ขนาด ๑๔ point ซิดขวา

– ระบุตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดของหน่วยงานที่สังกัด (ของผู้เขียนทุกคน) โดยให้ระบบหมายเลขที่ชื่อ-นามสกุล และกำหนดไว้ข้างเชิงอรรถในหน้านั้น ๆ ขนาด ๑๒ point (ตัวธรรมดา)

– อีเมลล์ของผู้เขียนบทความ ๑ คน ที่จะเป็นผู้ติดต่อกับกองบรรณาธิการ ขนาด ๑๔ point (ตัวธรรมดา) ซิดขวา

๓. บทคัดย่อ

– ชื่อ "บทคัดย่อ" และ "Abstract" ขนาด ๑๖ point (ตัวหนา) กึ่งกลางกระดาษ

– ข้อความบทคัดย่อภาษาไทย ขนาด ๑๔ point (ตัวธรรมดา) ซิดซ้าย ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว

– ข้อความบทคัดย่อภาษาอังกฤษขนาด ๑๔ point (ตัวธรรมดา) ซิดซ้าย ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว

๔. คำสำคัญ (Keyword) เว้นจากบทคัดย่อ ๑ ช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์ ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ประมาณ ๔ คำ ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๔ point (ตัวธรรมดา)

๕. รายละเอียดบทความ

- หัวข้อใหญ่ ขนาด ๑๖ point (ตัวหนา) ชิดซ้าย
  - หัวข้อรอง ขนาด ๑๔ point (ตัวหนา) ชิดซ้าย
  - หัวข้อย่อย ขนาด ๑๔ point (ตัวหนา) ชิดซ้าย
  - ตัวอักษร ขนาด ๑๔ point (ตัวธรรมดา) ชิดซ้าย
- ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว
- ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว
- ย่อหน้า ๐.๕ นิ้ว

๖. ภาพและตาราง กรณีมีภาพประกอบให้ระบุคำว่า ภาพที่ ไว้ได้ภาพประกอบ และบรรยายได้ภาพ โดยให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษ กรณีตารางประกอบ ให้ระบุคำว่า ตารางที่ พร้อมทั้งข้อความบรรยายตาราง ไว้บนหัวตาราง โดยจัดให้ชิดซ้ายหน้ากระดาษ ทั้งนี้ ภาพและตารางประกอบ ควรบอกที่มาโดยพิมพ์ห่างจากชื่อภาพประกอบและเส้นขีดค้นได้ตาราง ๑ บรรทัด ของเครื่องคอมพิวเตอร์ ด้วยตัวอักษร ขนาด ๑๔ point (ตัวธรรมดา) กึ่งกลาง หน้ากระดาษ

๗. การเขียนเอกสารอ้างอิง ให้ใช้รูปแบบการเขียน อ้างอิงตามระบบ APA โดยมีรูปแบบการอ้างอิง ๒ ส่วน ดังนี้

๗.๑ การอ้างอิงในเนื้อหาใช้ระบบนาม-ปี (Name-year Reference)

๗.๑.๑ การอ้างอิงในเนื้อหาจากสื่อทุก ประเภท ลงในรูปแบบ “ชื่อผู้เขียน ปีพิมพ์ : เลขหน้าที่ปรากฏ” อยู่ในเครื่องหมาย วงเล็บเล็ก

๗.๑.๒ ผู้เขียนคนไทยลงชื่อ-สกุล ส่วน

ผู้เขียนชาวต่างชาติลงเฉพาะนามสกุล

ตัวอย่าง

- โสเกรติสย้ำว่าการอ่านสามารถจุดประกายได้จากสิ่งที่นักอ่านรู้อยู่แล้วเท่านั้นและความรู้ที่ได้รับมา ไม่ได้มาจากตัวหนังสือ (แมนเกล ๒๕๔๖ : ๑๒๗)
- สุมาลี วีระวงศ์ (๒๕๕๒ : ๓๗) กล่าวว่า การที่ผู้หญิงจะไปซื้อชกผู้ชายมาบ้านเรือนของตัวเองทั้ง ๆ ที่เขายังไม่ได้มาสู่ขอนั้น เป็นเรื่องผิดขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี

หมายเหตุ : ทุกราชการที่อ้างอิงในเนื้อหา จะต้องปรากฏในรายการบรรณานุกรมเสมอ

๗.๒ บรรณานุกรม (Bibliography)

การเขียนบรรณานุกรมใช้รูปแบบของ APA (American Psychology Association) ดังตัวอย่างตามประเภทของเอกสารดังต่อไปนี้

๗.๒.๑ หนังสือ

ชื่อ-สกุลผู้แต่ง. \ (ปีพิมพ์). \ **ชื่อหนังสือ**. \ ครั้งที่พิมพ์. \ เมืองที่พิมพ์ : \ สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

แมนเกล, อัลแบร์โต. (๒๕๔๖). **โลกในมือนักอ่าน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : พิกเนตส์ พรินติ้ง เซ็นเตอร์.

สุมาลี วีระวงศ์. (๒๕๕๒). **วิถีชีวิตไทยในลิลิตพระลอ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์.

Tidd, J., Bessant, J. and Pavitt, K. (2001). **Managing innovation**. 2nded. Chichester : John Wiley and Sons.

๗.๒.๒ บทความวารสาร

ชื่อ-สกุลผู้เขียน. \ (ปี) \ ชื่อบทความ. \ ชื่อวารสาร \ ปีที่, \ (ฉบับที่) \ : \
หน้าทีปรากฏบทความ.

ตัวอย่าง

ผ่อง ช่งกิ่ง. (2528). ศิลปกรรมอันเนื่องกับไตรภูมิ. **ปจกรยสร** 12 (2) :
113-122.

Shani, A., Sena, J. and Olin, T. (2003). Knowledge management
and new product development: a study of two companies.
European Journal of Innovation Management 6 (3) :
137-149.

๗.๒.๓ วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้เขียนวิทยานิพนธ์. \ (ปีการศึกษา). \ ชื่อวิทยานิพนธ์. \ ระดับปริญญา \
สาขาวิชาหรือภาควิชา \ คณะ \ มหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

ปณิธิ อมาตยกุล. (๒๕๔๗). การย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่เข้ามาในจังหวัด
เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ภูมิภาคศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วันดี สนต์วิมุติเมธี. (๒๕๔๕). กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์
ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง
อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญา สังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

๗.๒.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

๗.๒.๔.๑ หนังสือออนไลน์

(online / e-Book)

ชื่อผู้เขียน. \ (ปีที่พิมพ์) \ ชื่อเรื่อง. \ [ประเภทของสื่อที่เข้าถึง]. \ สืบค้นเมื่อ \ วัน \ เดือน \ ปี. \ จาก \ แหล่งข้อมูลหรือ URL

ตัวอย่าง

สรวิชาติ ห่อไพศาล. (๒๕๕๒). **นวัตกรรมและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในสหสวรรษใหม่ : กรณีการจัดการเรียนการสอนผ่านเว็บ (Web-Based Instruction : WBI)**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓. จาก http://ftp.spu.ac.th/hum111/main1_files.
Humm, M. (1997). Feminism and film. [Online]. Retrieved October 20, 2001, from <http://www.netlibrary.com>

๗.๒.๔.๒ บทความจากวารสาร

ออนไลน์ (online / e-journal)

Author, A. A., and Author, B. B. \ (Date of publication). \ Title of article. \ Title of Journal volume (number) : pages. \ [Online]. \ Retrieved ... month date, year. \ from....source or URL....

ตัวอย่าง

Kenneth, I. A. (2000). A Buddhist response to the nature of human rights. **Journal of Buddhist Ethics** 8 (3) : 13–15. [Online]. Retrieved March 2, 2009, from <http://www.cac.psu.edu/jbe/twocont.html>.
Webb, S.L. (1998). Dealing with sexual harassment. **Small Business Reports** 17 (5) : 11–14. [Online]. Retrieved January 15, 2005, from BRS, File : ABI/INFORM Item : 00591201.

๗.๒.๔.๓ ฐานข้อมูล

ตัวอย่าง

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (๒๕๕๐). **แรงงานต่างด้าวในภาคเหนือ**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ กันยายน ๒๕๕๐. จาก <http://www.Bot.or.th/BotHomepage/databank/RegionEcon/northern/public/Econ/ch7/42BOX04.HTM>.

Beckenbach, F. and Daskalakis, M. (2009). **Invention and innovation as creative problem solving activities : A contribution to evolutionary microeconomics**. [Online]. Retrieved September 12, 2009, from http://www.wiwi.uni-augsburg.de/wwi/hanusch/emaee/papers/Beckenbach_neu.pdf.

๗.๒.๔.๓ การอ้างอิงบทสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์. **ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์**. **สังกัดของผู้ให้สัมภาษณ์**. **วันเดือนปี ที่ให้สัมภาษณ์**.

ตัวอย่าง

ยุพิน เข็มมุกด์. ศาสตราจารย์. **ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่**. สัมภาษณ์วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๒.

๖. การส่งบทความ

๑. ผู้ส่งบทความจะต้องจัดพิมพ์บทความด้วยโปรแกรม Microsoft Word ตามแบบฟอร์มที่วารสาร “ช่วงผลึก” กำหนด จำนวน ๑ ชุด พร้อมแนบใบสมัครขอส่งบทความ เพื่อจะลงตีพิมพ์ในวารสาร “ช่วงผลึก” จำนวน ๑ ชุด

๒. ผู้ส่งบทความจะต้องลงทะเบียนสมัครเป็นสมาชิกวารสาร “ช่วงผลึก” เพื่อส่งบทความลงตีพิมพ์ในระบบ Thaijo โดยเข้าไปที่วารสาร “ช่วงผลึก” และทำตามขั้นตอนที่ระบุ ตลอดจนจัดส่งเอกสารในข้อที่ ๑ ผ่านทางระบบออนไลน์

๓. การจัดส่งบทความให้ส่งผ่านระบบวารสารออนไลน์ (Thaijo) หากมีข้อสงสัยในการสมัครหรือจัดส่งบทความ ติดต่อสอบถามได้ที่ คุณวราภรณ์ โยธราชูกร์ โทรศัพท์ (๐๕๓) ๘๘๕๘๘๓

